

Landskapsarkitektur och gårdskultur

Prioriteringar vid ombyggnation av gårdar till flerbostadshus

Petter Bergström

Examensarbete vid institutionen för stad och land, 2009

Landskapsarkitektur och gårdskultur:

Prioriteringar vid ombyggnation av gårdar till flerbostadshus.

Examensarbete i landskapsarkitektur, 30 hp, ht 2009

Petter Bergström

Institutionen för stad och land (SOL), avd. för landskapsarkitektur, SLU Ultuna

Handledare: Per G. Berg, SOL

Examinator: Ann Åkerskog, universitetsadjunkt SOL

Extern examinator: Alf Pettersson, fastighetsservicechef Uppsalahem AB

Svensk text med sammanfattning på engelska

111 sidor

Landscape architecture and culture in the gardens of apartment buildings:

Establishing priorities for renovating multi-family housing gardens.

Diploma Work in landscape architecture, 30 hp, fall semester 2009

Petter Bergström

Department of Urban and Rural Development (SOL), Landscape Architecture unit, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala

Supervisor: Per G. Berg, SOL

Examiner: Ann Åkerskog, universitetsadjunkt SOL

Assistant examiner: Alf Pettersson, fastighetsservicechef Uppsalahem AB

In Swedish with English abstract

111 pages

Foton & illustrationer: Petter Bergström, med undantag för omslagsfoto av Per G. Berg.

Hela arbetet är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Dela Lika 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/se/> eller skicka ett brev till Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California, 94105, USA.

FÖRORD

Framför dig har du ett examensarbete om 30 högskolepoäng, utfört vid institutionen för Stad och land, SLU Ultuna. Det är den sista delen av min utbildning till landskapsarkitekt och jag hoppas att det inte bara kommer att vara till nytta för mitt framtida yrkesliv, utan även för andra blivande och färdiga arkitekter och personer med ansvar för flerbostadshusens utemiljöer. Jag vill tacka alla som hjälpt mig på vägen; min handledare Per G. Berg och Tuula Eriksson, som hjälpt mig med skrivandet; Roger Andersson, Mikael Larsson, Alf Pettersson och alla ni andra på Uppsalahem, som ställt upp med er tid och era kunskaper och inte minst ni som delat med er av ert liv och boende på de undersökta gårdarna.

Petter Bergström

ABSTRACT

This diploma work deals with residential gardens of multi-family housing, and which aspects of their design and maintenance that are most important for residential satisfaction. It includes a mapping of residential and landlord use and appreciation of the gardens and an analysis of the connections and relative importance of the different aspects.

The first part consists of a meta-synthesis of Swedish research in the area. This is structured after categories of residents, and functions of the garden. The second part presents the original research, which is a case study of three yards in the neighborhood of Gottsunda in Uppsala, Sweden. The yards are built with seven-, three- and single storey public housing, maintained by Uppsalahem AB. All were built in the early seventies and are good representatives of their cohort. Data were collected by interviews, observation, Uppsalahems customer satisfaction questionnaire, documents, and inventory and analyses of the gardens.

It is concluded that neighbor relations had the highest impact on residential satisfaction. Neighbor relations also correlate to sense of security, resident turnover, neighborhood activity and cohesion. Relations are primarily established in the common garden, thus making the facilitation of these contacts the highest priority in garden design and maintenance.

The number of encounters between residents is increased by making it necessary or favorable to pass the garden in the daily routine and at the same time providing reasons to spend time in it. For the residents to initiate contact, both must be able to control the intimacy of the situation. Entrances facing the garden, separate entrances for each apartment and private territory are favorable to this, but patios on the garden side might counteract neighbor relations as they can be a barrier to contact.

The categories public and private spaces are not descriptive of the studied gardens, and might even be detrimental to neighbor relations if applied to garden design. The need for marked private and common areas varies greatly between different gardens and must be decided with sensitivity to the social life in the garden.

SAMMANFATTNING

Det här examensarbetet behandlar gårdsmiljöer till flerbostadshus. Främst undersöks vilka faktorer i gårdens utformning och skötsel som har störst betydelse för de boendes trivsel. Arbetet består av en kartläggning av hur gårdarna används och värderas av de boende och bostadsföretagen, samt en analys av de olika faktorernas samband och relativa betydelser.

Inledningsvis presenteras en metasyntes av tidigare svensk forskning inom området, strukturerad efter olika kategorier av boende och gårdens funktioner. Därpå följer en fallstudie av tre gårdar i stadsdelen Gottsunda i Uppsala. Gårdarna, som byggdes i början på 70-talet med bostadshus på sju, tre och en våning, är på många sätt typiska för sin åldersklass. Alla förvaltas av Uppsalahem AB.

Data har insamlats med intervjuer, observationer, företagets kundundersökningsenkät, ritningar, dokument samt inventering och analys av gårdsmiljöerna.

Resultatet visar att relationen till grannarna har störst betydelse för trivseln. Grannkontakter samvarierar med trygghet, gårdslivet, kvarboende, gemensamma normer och trivsel. Kontakter med grannarna knyts huvudsakligen på gården, och det viktigaste i dess utformning blir därför att underlätta för de boende att ta kontakt med varandra.

För att underlätta de möten, som är förutsättningen för kontakt är det viktigt att det finns anledningar både till att passera gården och att uppehålla sig på den, men för att ta kontakt måste båda sedan ha kontroll över graden av intimitet.

Undersökningen visar att en kategorisering i offentligt och privat inte bara har en låg förklaringsgrad, utan även kan leda till en formgivning som motverkar grannkontakter. Den lämpliga graden av uppdelning mellan privata och gemensamma utrymmen varierar stort mellan olika gårdar.

Gynnsamma förutsättningar för grannkontakter är bland annat entréer mot gården, radhus och ett privat territorium. Avgränsade uteplatser mot gården kan emellertid inverka negativt på gårdslivet och trivseln.

INNEHÅLL

Abstract	6
Sammanfattning	7
Innehåll.....	8
Inledning.....	11
1 Syfte	12
1.1 Metod.....	12
1.1.1 Intervjuer	13
1.1.2 Enkätstudier.....	13
1.1.3 Observationer.....	14
1.1.4 Inventering	14
1.1.5 Analys.....	14
1.1.6 Kartstudier.....	14
1.1.7 Litteraturstudier	15
1.2 Avgränsning.....	15
1.3 Definitioner.....	15
2 Tidigare forskning	17
2.1 Barnens gård	18
2.2 Ungdomarnas gård.....	19
2.3 De vuxnas gård	20
2.4 Gården och uteplatsen	21
2.5 Gårdens egenskaper och funktioner.....	22
2.6 Inverkan av sociala faktorer	28
2.7 Sammanfattning.....	31
3 Resultat.....	33
3.1 Gottsunda.....	33
3.2 Blomdahls väg 1-3.....	35
3.2.1 Social miljö.....	36
3.2.2 Fysisk miljö.....	37
3.2.3 Användning	40
3.2.4 Trivsel	42
3.2.5 Slitage och förändringar	43

3.3 Peterson-Bergers väg, jämna nummer	45
3.3.1 Social miljö.....	45
3.3.2 Fysisk miljö.....	47
3.3.3 Användningen	51
3.3.4 Trivsel	53
3.3.5 Slitage och förändringar	54
3.4 August Södermans väg, udda nummer	55
3.4.1 Social miljö.....	55
3.4.2 Fysisk miljö.....	57
3.4.3 Användningen	61
3.4.4 Trivsel	62
3.4.5 Slitage och förändringar	64
3.5 Ägande och förvaltning	65
3.5.1 Företaget.....	65
3.5.2 Visioner	65
3.5.3 Skötsel.....	66
3.5.4 Självförvaltning.....	68
3.6 En tidigare studie av ombyggnationen	69
4 Diskussion	71
4.1 Trivseln i områdena	71
4.2 Social miljö och trivsel	72
4.3 Fysisk miljö och trivsel.....	75
4.4 Olika kategorier av boende ställer olika krav	82
4.5 Företaget om gården	85
5 Slutsatser	87
Referenser.....	91
Appendix	100

INLEDNING

Det första som möter omkring tre och en halv miljoner svenskar (SCB, 2009) varje gång de lämnar huset är den gemensamma gården, dess lukter, ljud, ljus, former och färger: doften från häggen ute vid vägen och aromerna från det daggvåta gruset, tunt uppblandade i den fortfarande morgonsvala luften; musik från ett öppet fönster och ljudet från en bil som startar; solen som får trädkropparna att lysa gult som maskrosorna i rabatten; grannen som hejar hastigt på väg till bussen. Ett vardagligt ögonblick, på väg mot nästa, i den kedja som utgör våra liv. För boende i flerbostadshus är den gemensamma gården den närmaste utemiljön, det som finns utanför dörren, nedanför fönstret, på väg till jobbet och krogen. Till vardags och högtid är den en del av livet.

Jag upplever att landskapsarkitekter ofta har en klar uppfattning om vilka funktioner en bostadsgård bör hysa och fylla, men inte om vilken betydelse dessa har för de boende. Förhoppningen är att det här arbetet kan belysa både gårdens betydelse för de boende och för hyresvärden och på så sätt vara till hjälp vid de prioriteringar som alltid måste göras vid såväl nybyggnationer som upprustningar.

Undersökningen har gjorts vid tre gårdar i allmännyttan, bland annat eftersom allmännyttan med sina 1,4 miljoner hyresgäster fördelade på omkring 300 företag (SABO, 2007) är en av Sveriges största grupper av fastighetsägare och förvaltare. August Södermans, Peterson-Bergers och Blomdahls väg ligger alla i stadsdelen Gottsunda i Uppsala och förvaltas av Uppsalahem AB. Uppsalahem är ett av de större allmännyttiga bostadsbolagen, med ca 13 200 bostäder, varav en stor del finns i Gottsunda (Uppsalahem 2008, Om Uppsalahem) Stadsdelen är Uppsalas mest utpräglade miljonprogramsområde, till största delen uppförd under slutet av sextiotalet och sjuttiotalet (Ehlin, 2007).

Peterson-Bergers och August Södermans väg är mycket lika i allt utom gårdens formgivning. Den förra är något större, men den väsentliga skillnaden består i att gården byggts om enligt ett modernare formgivningsideal, bland annat med privata uteplatser på framsidan av husen. Peterson-Bergers väg och Blomdahls väg har olika hustyper och förutsättningar för formgivningen, men gårdarna är ombyggda samtidigt, efter snarlika ritningar från samma kontor och med samma utrustning.

1 SYFTE

Syftet är att kartlägga och analysera de funktioner gården har för de boende och bostadsföretagen, och att undersöka vad som är viktigast för att öka de förras boende- och livskvalitet, här kallad trivsel, avseende gårdens utformning och skötsel.

Fokus i arbetet är gårdar i de större allmännyttiga bostadsföretagens bestånd, som är aktuella för en upprustning eller ombyggnation inom tio år.

1.1 Metod

För att åstadkomma såväl en tillräcklig kartläggning av gårdens funktioner, som en förståelse för deras relativa betydelser görs en sammanställning av tidigare forskning och en fallstudie av tre gårdar. Användandet av tidigare forskning ger tillgång till stora mängder data, medan undersökningen av gårdarna testar resultatet och tillför ny kunskap och förståelse.

De undersökta gårdarna är typiska för allmännyttans produktion under det sena sextiotalet och tidiga sjuttiotalet. Alla tre är ritade av samma arkitekt, byggda samtidigt och ligger mycket nära varandra. På de flesta vis är gårdarna mycket lika varandra, undantaget att två är bebyggda med låghus och en med höghus, samt att en av låghusgårdarna är ombyggd 1999.

Valet föll på just de här gårdarna eftersom de representerar vanliga typer av gårdar i en stor kohort av byggnader, som snart behöver rustas. Alla tre gårdarna är mycket lika till sitt läge i stadsdelen, sin ålder, byggnadsstil, hyresnivå och boendesammansättning. Det försvårar visserligen breda generaliseringar utifrån resultaten, men ökar säkerheten att de observerade skillnaderna beror på gårdens utformning. Två av gårdarna är lika i allt utom husens höjd och placering och två är lika i allt utom gårdsytans utformning.

Fallen är valda så att de ger goda möjligheter till att skapa en teori om vad i gårdens utformning som är viktigast för de boendes trivsel, men de ger även möjligheter att testa i vilken mån teorier från tidigare forskning är giltiga i just de här fallen, och därmed både förfinas och vidareutvecklas dem.

Den här blandningen av induktiv och deduktiv generalisering är utmärkande, men inte förbehållen, för fallstudier. Metoden ligger nära arkitektens naturliga arbetsmetod, där erfarenheter från specifika fall används för att konstruera och modifiera regler, som sedan tillämpas på liknade fall. Därmed är fallstudien särskilt lämpad som metod för arkitekturforskning, då den lätt kan läggas till praktikerns personliga referensfall (Johansson, 2005).

Fallstudiens främsta kännetecken är emellertid att olika typer av data, både kvalitativa och kvantitativa, används för att belysa studieobjekten från olika vinklar. Trianguleringen av delmetoder ger en fullständigare förståelse av fallet och ökar reliabiliteten (a.a.). I den här studien har följande komponenter använts:

1.1.1 Intervjuer

Fem till tio informanter valdes ut slumpmässigt bland de ungdomar och vuxna som vistades på gården vid något av observationstillfällena. Detta skedde vid tillfällena då många var ute, vilket alltid var dagtid på en vardag. Urvalet skedde genom att de som befann sig närmast tillfrågades, vilket ledde till gruppintervjuer, utom på Peterson-Bergers väg, där det genomfördes både enskilda och gruppvisa intervjuer. Risken för att den gruppvisa intervjuformen kringskar informanternas frihet i svaren (Kjaer Jensen, 1995) begränsas av att grupperna var naturligt uppkomna och informanterna bekanta med varandra. Någon tydlig skillnad mellan de enskilda och gruppvisa intervjuerna observerades inte.

Inget bortfall förekom. Sammanlagt intervjuades sexton kvinnor och fyra män, flertalet mellan 25 och 40 år gamla. Sex av de intervjuade var mellan 40 och 65 år gamla och endast en under 25. Den senare var en flicka i övre tonåren, som bodde hos sina föräldrar. Inga barn intervjuades. Omkring hälften av informanterna var av utländsk härkomst. Män är tydligt underrepresenterade, vilket kan ha påverkat resultatet. Ålderfördelningen och härkomsten tycks vara representativ för de undersökta gårdarna.

Intervjuerna med de boende var lågstrukturerade, med några förbestämda frågor. Strukturerade intervjuer genomfördes med ett antal strategiskt valda representanter för Uppsalahem: VD, fastighetschefen, distriktschefen, förvaltarna och kvartersvärdarna för de undersökta gårdarna, förmannen för fastighetsarbetarna och en fastighetsarbetare.

1.1.2 Enkätstudier

Uppsalahem delar varje år ut en enkät till en tredjedel av hyresgästerna. Resultatet sammanställs av ett annat företag till ett Nöjd kund index, NKI. Enkäten belyser hela boendesituationen, men för den här undersökningen är endast delarna om utemiljön och trivseln relevanta. I de använda frågorna har hyresgästerna svarat på hur nöjda de är med följande:

- Belysning på gården och nära huset.
- Personlig trygghet i området på kvällar och nätter.
- Trivsel i huset/kvarteret.
- Trivsel i stadsdelen.
- Städning av gården.
- Skötseln av rabatter, buskar och gröna ytor.
- Lekplatser och lekutrustning.
- Tillgång till utemöbler.
- Val av blommor, buskar och träd.

Det har inte varit möjligt att kontrollera bortfallet, men svarsfrekvensen rapporteras vara god och Uppsalahems personal anser att enkäten är pålitlig (Larsson, juni 2008; Kees, oktober 2008). Werner (2007) fann att svarsfrekvensen var högre bland dem som bodde i radhusen i de årgångar av NKI som hon använde sig av, men rapporterar inte om några andra skevheter. Vid tolkningen av resultatet har det antagits att detta även gäller för de årgångar av enkäten som använts här. Ett ytterligare problem är att NKI-resultatet är indelat i större områden, som inkluderar fler än de undersökta gårdarna. Hur det påverkar tolkningen diskuteras separat i samband med att resultaten presenteras.

1.1.3 Observationer

Varje gård har besökts vid totalt tjugo tillfällen under Juni och Juli 2008. De tre gårdarna har alltid besökts i följd, med omkring tio minuters mellanrum. Tidpunkterna har varierat mellan nio på morgonen och nio på kvällen under både vardag och helg. Vid besöken noterades antalet personer på gården, deras kön, uppskattade ålder och vad de gjorde. Om det utifrån tidigare besök eller intervjuer var känt var de bodde noterades även det. Troligen observerades fler personer och av en annan sammansättning än vad som hade varit fallet under andra årstider, men för den här undersökningens syfte har det varit lämpligast att observera gårdarna när de användes som mest.

1.1.4 Inventering

Gårdarna har inventerats med fokus på:

- Visuella avgränsningar och förhållanden mellan avståndet till dem och deras höjd.
- Planteringarnas typ, mängd, placering, variation och storleken på träd och buskar.
- Sittplatsernas utformning, placering, mängd, kvalitet och slitage.
- Lekutrustningens typ, placering, mängd, kvalitet och slitage.
- Den övriga utrustningens typ, mängd, placering, kvalitet och slitage.
- Belysningens ljusstyrka, spridning, fördelning och typ av armaturer.
- Markbeläggningens material och slitage.
- Lokalklimat och akustik.

Användande av mätutrustning har inte ansetts nödvändig.

1.1.5 Analys

Resultatet av inventeringen har översiktligt jämförts med den genomgångna litteraturen, andra gårdar och de byggnadsideal som rådde vid tiden för anläggandet. Gårdens funktioner har därtill satts i relation till hyresgästernas behov. Dels har det gjorts en kvantitativ jämförelse av tillgång till yta, sittplatser, lekutrustning och dylikt i förhållande till antalet hyresgäster, dels har det gjorts en kvalitativ jämförelse av dessa med andra gårdar och med Gehls (2003) kriterier.

Den visuella upplevelsen av gården har bedömts utifrån Byggnadsstyrelsen (1979), Edberg (1975) och Gehl (2003). Edberg ger en sammanställning av olika metoder för rumsanalys, där främst Cullens och Sittes tankar om rumslighet har kommit till användning. De övriga sinnenas upplevelse av gården baseras på Gehl (2003) och Oke (1987).

Inventeringsresultatet för de tre gårdarna följs direkt av en kortfattad analys, men återkommer även till delar i diskussionen, där det även jämförs med resultatet av de andra delmetoderna.

1.1.6 Kartstudier

De undersökta gårdarnas placering i förhållande till topografi, omgivande natur och bebyggelse samt större stråk och målpunkter, som stadsdelscentrum, parkeringar, busshållplatser och rekreationsytor har studerats med hjälp av kartor och flygbilder. Gårdarnas nuvarande utseende har jämförts med bygghandlingar från såväl anläggningen som ombyggnationer, för att spåra förändringar som kan avslöja brister i funktionen såväl som hållbara lösningar.

1.1.7 Litteraturstudier

Tidigare svensk forskning har sammanställts och jämförts vad det gäller hur de boende använder gården och hur dess användning, utformning och skötsel påverkar trivseln. Även andra typer av dokument, som Uppsalahems och SABO:s hemsidor och interna dokument från Uppsalahem har använts.

1.2 Avgränsning

Tre av Uppsalahems gårdar i Gottsunda har studerats: August Södermans väg, udda nummer, Peterson-Bergers väg, jämna nummer och Blomdahls väg 1-3.

Endast mark som ägs av Uppsalahem har inkluderats i undersökningen. Vanligtvis sammanfaller den med vad som uppfattas som ett bostadsområde eller en gård, men ibland finns även genomfarter och andra halvoffentliga ytor i deras ägo.

1.3 Definitioner

Gård betecknar i undersökningen en sammanhängande rekreationsyta, som är avsedd för de boende i de anslutande husen. Endast ytan mellan husen, alternativt mellan husets entrésida och en gränsmarkering, såsom ett plank eller slutet på den anlagda marken, har inkluderats i begreppet. Rekreatiionsytor på baksidan av husen, såsom uteplatser, faller utanför. När *gård* används ensamt avser det hela ytan från vägg till vägg/gräns, alternativt den gemensamma ytan och de anslutande husen, medan *den gemensamma gården* endast avser den gemensamma ytan exklusive privata uteplatser.

De boende avser de som bor i hus som gränsar till gården.

2 TIDIGARE FORSKNING

Det finns en tämligen rik flora av avhandlingar, rapporter och andra skrifter som studerar bostadsmiljön ur olika synvinklar. Trots att urvalet har begränsats till nyare svensk forskning som direkt rör gårdar till flerbostadshus, återstår tillräckligt många för att ge en tydlig bild av hur de boende använder och värderar sina gårdar. Studier av miljonprogrammets gårdar dominerar i forskningen, troligen eftersom dessa ibland varit i fokus för miljonprogrammets sociala problem, samt utsatts för mycket kritik för att vara enformiga och odetaljerade. Merparten av de gårdar som berörs i de genomgångna studierna var dock ombyggda redan innan studierna gjordes, i samband med upprustningsprogram från sjuttioalet och framåt. I övrigt representerar studierna ett brett urval av flerbostadshusgårdar med byggår från 1879 till 1985. Underlaget varierar i de olika undersökningarna mellan tre och nio gårdar och upp till 99 informanter och 4 621 respondenter.

Den genomgångna forskningen visar samstämmigt på tydliga skillnader i hur olika kategorier av boende använder och värderar sina gårdar. I den följande sammanställningen har resultaten delats upp i de kategorier som framkommit naturligt.

2.1 Barnens gård

Barnens användning och värdering av gården har framkommit indirekt i de studier jag har tagit del av. Eva Kristensson (1997) fann i sin intervjuundersökning av tre miljonprogramsgårdar att det vanligaste motivet för att vistas på gården var att följa med sina barn ut. Vi kan våga gissa att en av de vanligaste aktiviteterna på dessa gårdar var lek. De flesta av dem som i hennes undersökning uppgav att de använde gården regelbundet var även föräldrar till barn i förskoleåldern. Det stämmer med skolverkets (2007) uppgifter om att de allra flesta barn är hemma det första året, hälften det andra och en tiondel det tredje. Enligt Statistiska centralbyrån (2004) är det nästan bara mammorna som tar ut föräldraledighet det första året, varför de kan förväntas dominera användningen av gården. Papporna ökar successivt sin andel fram till det fjärde året, då de är hemma nästan lika mycket som mammorna.

Uppsikt över de små barnen är viktigt för många föräldrar. Barn i förskoleåldern har ofta sällskap av föräldrarna ut. Föräldrarna söker sig vid dessa tillfällen vanligen till platser där de kan finna både andra barn och föräldrar. Även barnens val av platser för sina lekar styrs i hög grad av möjligheten till kontakt med andra barn, men även av föräldrarnas restriktioner (Berglund & Jergeby, 1996). Det är viktigt att gården upplevs som skyddad och trygg för att föräldrarna ska våga släppa ut barnen på egen hand. Helst ska entréerna till gården vara överblickbara (Olsson, 1997). Enligt både Nic Nilsson (2007) och Bengt Persson (1989) är trygghet i form av närhet till föräldrarna eller trappuppgången viktigt för de minsta barnen, men ingen av dem anger något stöd för påståendet; möjligen är det baserat på egen och andras erfarenhet.

Lekredskap kan avvaras, enligt Nic Nilsson (2007) och Bengt Persson (1989), med undantag för gungan och sandlådan, som barnen inte tröttnar på lika fort som annat, men inte heller här anger de vad de stöder sig på. I Freiburg har närmare en tredjedel av stadens lekplatser byggts om från redskapslek till naturlek, och de nya lekplatserna är mycket uppskattade (Nilsson, 2007). Lotte Möller och Petter Åkerblom (1991) beskriver även hur anläggandet av en damm och bäck istället för lekredskap möttes med entusiasm av de boende i Tusenskönan.

En anledning till att ändå ha en iordningsställd lekplats på gården är som ett tecken på att här råder barnens normer - här får det vara stökigt (Berglund & Jergeby, 1996). Eftersom småbarnsföräldrar är de flitigaste användarna av gårdarna (Kristensson, 1997; Olsson, 1997) är sådana konflikter mellan barns och vuxnas normer troligen sällan ett problem, men att det kan hända visas i Therese Lindgrens studie (2005) av en självförvaltd gård där barnen inte längre fick spela boll. Lekplatser kan även fungera som samlingspunkter för barn och föräldrar (Berglund & Jergeby, 1998).

De lite äldre barnen är inte lika bundna till gården och kan välja att leka någon annanstans, där det t.ex. finns bättre lekmöjligheter.

2.2 Ungdomarnas gård

Ungdomarna är liksom barnen dåligt representerade i studier av flerbostadshusens gårdar. Andra studier fokuserar på ungdomar, men då inte på hur de förhåller sig till gårdarna. Till de senare hör Björn Anderssons (2002) enkät- och intervjubaserade undersökning av ungdomar mellan 13 och 18 år i Göteborg, som visar att få av ungdomarnas aktiviteter tar plats i grannskapet. Dessa sker istället oftast inom föreningslivet eller som enskilt idrottande. Flera ungdomar samlas visserligen ofta i grupper utomhus på helger, men sällan på någon gård (a.a.). Ungdomar från resurssvaga hushåll spenderar mer tid i grannskapet, framför allt under ledigheter, då de inte lika ofta reser bort (Halak & Ben Hamida, 2007).

Den egna gården har liten betydelse för många ungdomar. I *Gottsundabornas gemensamma rum: Sammanfattning av platsobservationer, en enkätundersökning och 22 fokusgruppintervjuer*. (Espmark m.fl. 2006) intervjuades en grupp tjejer och en grupp killar från Gottsunda i åldern 16-20 år. De berättade att de vanligtvis samlades i grupper för att sedan gå runt mellan olika målpunkter för att umgås och samla upp fler kompisar. För killarna bestod målpunkterna ofta av sportplatser, och både killarna och tjejerna stannade helst vid avskilda platser där det var "lugn och ro". Båda grupperna nämnde lusthus som bra sådana platser. De rörde sig mycket mellan olika gårdar, och uppfattade dem inte som privata eller tillhörande just de som bor vid gården. Trots det berättade de om konflikter med boende, som de själva trodde berodde på att de var högljudda.

Ibland nämns ungdomars användning av gårdarna indirekt, och då som ett problem. Till exempel upplevde vissa av Therese Lindgrens (2005) informanter de större barnens lek och "hängande" som så störande att det begränsade deras användning av gårdarna. Samordnaren för trädgårdsgruppen på en av gårdarna menade även att "Alla barnen som är här på Berga kan jag. De är inte anonyma och det är det handlar om. Det är inga barn som vill vara anonyma men när de är det kan de hitta på skit." (a.a.).

2.3 De vuxnas gård

Vuxnas värdering och användning av gårdarna är däremot väl undersökt både kvalitativt och kvantitativt. I mycket verkar de olika studierna ha genererat liknande resultat trots varierande underlag och metod.

Frivilliga, nödvändiga och sociala aktiviteter är de tre kategorier av uteaktiviteter Jahn Gehl presenterar sin numera klassiska bok *Livet mellem husene* (2003). Boken är inte baserad på någon vetenskaplig undersökning, utan på Gehls erfarenheter som arkitekt och på oredovisade studier han utfört tillsammans med sin hustru (Makovsky, 2002). Enligt Gehl påverkas mängden av nödvändiga aktiviteter mycket lite av utemiljöns utformning, medan de valfria aktiviteterna är mycket starkt kopplade till en bra utemiljö.

De sociala aktiviteterna uppstår när människor möts och är alltså relaterade till mängden av de första två typerna av aktivitet, eller helt enkelt till hur många som befinner sig på platsen. Gehl beskriver de sociala aktiviteterna som ett kontinuum av olika grader av kontakt - från att bara se andra människor till nära vänskap. I en väl fungerande utemiljö finns det alltid en möjlighet att öka graden av kontakt så mycket som är önskvärt. Brister det å andra sidan i livet mellan husen uppstår det svåröverstigna glapp i detta kontinuum, och i värsta fall står valet mellan ensamhet och en allt för krävande och intim bekantskap (Gehl, 2003).

För alla vuxna gäller att frivilliga aktiviteter utomhus motiveras av miljöupplevelser, gärna i kombination med sociala kontakter (Berglund & Jergeby, 1998), men olika livssituationer gör att användningen skiljer sig mycket åt. Förvärvsarbetande vuxna vistas i stort sett aldrig på gården om de inte har barn i förskoleåldern. Då följer de ofta med barnen ut för att övervaka leken, men även för att träffa andra föräldrar. Vuxna som är hemma på dagarna utan att ha barn vistas även de på gården om det finns platser som är avskilda från lekplatsen. Pensionärer har ofta tillgång till en privat uteplats eller sommarställe, som de använder istället för gården (a.a.).

2.4 Gården och uteplatsen

Användningen av gården styrs visserligen delvis av praktiska förutsättningar, som mängden fritid (se nedan), men många av de intervjuade upplevde även sociala hinder för att vistas där (Ehn, 1996).

Många vuxna känner sig obekväma på gården. De upplever sig "inte tillhöra ett socialt sammanhang" där eller att det "saknas en tradition för umgänge" (Kristensson, 1997), eller att gården upplevdes främst vara till för barnen (Berglund & Jergeby, 1998). På flera gårdar, speciellt när husen var höga, kände sig en del övervakade eller kontrollerade (Kristensson, 1997; Olsson, 1997; Rånlund, 1992; Berglund & Jergeby, 1998). Sören Olsson (1997) menar att det obehagliga ligger i att så många ser vad man gör på gården, men att det för den som vistas där inte är möjligt att urskilja vem som tittar (a.a.).

De flesta vill inte heller bli uppfattade som sysslolösa och undviker därför att vistas på gården, alternativt har med sig något att göra, en bok att läsa, eller engagerar sig i gårdens skötsel. Det senare gäller främst pensionärer (Berglund & Jergeby, 1998). Några berättade även att deras användning av gården hindrades av andra, som upplevdes ha tagit över den (Ehn, 1996; Kristensson, 1997), som störande (Lindgren, 2005) eller som de inte kom överrens med (Ehn, 1996; Olsson, 2007).

En egen uteplats värderas högt. Till skillnad från den gemensamma gården begränsas användandet av den egna uteplatsen sällan av sociala hinder. Även på gårdar där den gemensamma ytan ligger öde används många av de privata uteplatserna flitigt (Kristensson, 1997, 2007). Det är överlag ovanligt att uteplatser inte används. De som har en privat uteplats föredrar den oavsett kvaliteten på den gemensamma (Berglund & Jergeby, 1998). I en enkätundersökning med 183 respondenter från Gottsunda fanns ett samband, som även bekräftas av Patrik Grahm (1991): De som har en bra gård vistas mer även i andra grönområden (Espmark m.fl. 2006).

Urban Fransson m.fl. (2002) genomförde 2000-2001 en undersökning där 9 327 hyresgäster ombads värdera olika egenskaper i sina bostäder och bostadsområden i hur mycket de var beredda att betala för att erhålla, respektive hur mycket de behövde kompenseras med om de blev av med egenskapen i fråga. Av de 4 621 som svarade var 75 % villiga att höja sin månadshyra för att få en uteplats eller balkong. I snitt var de beredda att betala 242 kr/mån för detta. En förlust av uteplats eller balkong skulle behöva kompenseras med 440 kr/mån. Motsvarande siffror för en gemensam innergård är 79 respektive 246 kr/mån, för en lekplats 61 respektive 220 kr/mån, för ett rum 272 respektive 570 kr/mån, för ljudisolering 184 respektive 400 kr/mån och för hobby- eller motionsrum 97 respektive 182 kr/mån.

En uteplats eller balkong värderas alltså något lägre än ett rum, men högre än alla andra undersökta egenskaper. En gemensam innergård värderas ungefär hälften så högt som en egen uteplats, men jämförelsen är osäker, eftersom mycket få hushåll saknar tillgång till en gemensam gård. Främst är det hushåll nära centrum i större städer, och just dessa har visat sig värdera boendemiljön förhållandevis lågt (a.a.). Det andra problemet är att flera av de svarande kan ha sett den gemensamma gården som ett så självklart inslag i boendet att de haft svårt att bedöma vilken compensation en förlust av den skulle motivera. Vi känner inte heller till vad de tänkte sig att den gemensamma gården skulle ersättas av vid en förlust.

I den snarlika studien *Boendets betydelser och boendets värderingar* rangordnade Jan-Erik Lind och Sven Bergenstråhle (2004) olika egenskaper hos bostaden och bostadsorten och fann att "Balkong eller egen uteplats" värderades näst högst, efter "En trygg plats för dig". Även i intervjuer har det framkommit att en privat uteplats värderas högt (Berglund & Jergeby, 1998).

2.5 Gårdens egenskaper och funktioner

Trygghet och närmiljön är viktigast enligt Franssons (2002) respondenter. När frågan gällde att rangordna 35 olika egenskaper i bostaden och bostadsområdet ser listan ut som följande:

Rang	Egenskap
1	Tryggt och säkert. (Värderades något högre av kvinnor och äldre.)
2	Matbutik i området.
3	Utemiljön ska ha buskar och träd.
4	Lägenheten ska ha god möblerbarhet.
5	Lägenheten ska ha köksutrustning av god kvalitet.
6	God kollektivtrafik.
7	Lägenheten ska ha ett gott och hantverksmässigt utförande.
8	Utemiljön ska ha ostört läge/soligt läge.
9	Utemiljön ha bilfri innergård.
10	Skolor, barnomsorg, vårdcentral centralt i området.
11	Fysiskt attraktiv utemiljö. (Mest kvinnor.)
12	Lägenheten ska ha tvättmaskin och torkskåp.
13	Fri från trafikstörningar.
14-20	<i>Egenskaper som inte är relaterade till gården.</i>
21	Utemiljön ska vara handikappvänlig. (Mest kvinnor.)
22	Utemiljön ska ge rumskänsla. (Mest högutbildade.)
24	Lättillgänglig kompostering av matavfall. (Mest utlandsfödda.)
25-35	<i>Egenskaper som inte är relaterade till gården.</i>

Generellt lägger de som bor utanför centrum större vikt vid bostadens närområde än vad de centralt boende gör (Fransson, 2002). En lummig utemiljö värderas högre än lägenhetens egenskaper och högre än andra egenskaper i utemiljön. Högst värderas emellertid trygghet och säkerhet. I den här undersökningen framgår inte den inbördes värderingen av olika typer av trygghet och säkerhet, som tillgång till ett gott socialt skyddsnät, en känsla av kontroll över omgivningen, en barnsäker miljö, frihet från stölder och inbrott, frihet från oroväckande individer och beteenden eller annat. Trygghet har visat sig ha en avgörande betydelse för många val av bostad, och då tycks utemiljöns trygghet vara viktigast (Berglund & Jergeby, 1998).

Trygghet och en egen uteplats framkom som de viktigaste egenskaperna i utemiljön i den tidigare nämnda *Boendets betydelser och boendets värderingar* av Lind & Bergenstråhle (2004). Studien bygger på enkäter som skickades till 17 500 slumpvis utvalda personer mellan 20 och 75 år i sju kommuner. De 9 564 (55 %) inkomna svaren har behandlats för att kompensera för skevheter mellan svarsgruppen och Sveriges befolkning. Enkäten kompletterades med gruppintervjuer. Även Lind och Bergenstråhle har rangordnat olika egenskaper hos bostaden och bostadsorten och funnit att "En trygg plats för dig" värderades högst, följt av "Balkong eller egen uteplats", medan "Grannar som inte stör" hamnade på sjätte plats och "Utsikt över sjö, vattendrag, naturområde" hamnade först på 23 plats. De övriga egenskaperna beskriver främst bostadens planering och utrustning.

Intervjuerna visade att trygghet kan ha så olika innebörd för skilda personer som frihet från krig och förföljelse eller att någon finns hemma som sällskap. För de flesta grundar sig emellertid trygghet på grannrelationerna; att vara igenkänd och känna igen sina grannar, att kunna be om hjälp och att någon håller koll och bryr sig. Även rankningen av egenskaperna i bostadsområdet och bostadsorten bekräftar att det är viktigast att känna sig trygg och hemma i området, känslor som främst innebar att trivas med och ha bra kontakt med sina grannar. Balkongens eller uteplatsens stora betydelse tolkas med hjälp av intervjuerna som ett utslag av nya levnadsmönster. Uteplatsen ses som en del av bostaden som fyller många viktiga funktioner. Främst är den en plats för rekreation, men för många är det även den enda delen av lägenheten där man kan röka, den enda tillåtna platsen för parabol eller en vädringsplats och andningshål för astmatiker och allergiker. Lind och Bergenstråhle ser även att den används allt mer som ett halvoffentligt utrymme mellan lägenheten och gården, vilket exemplifieras med ett citat från en av intervjuerna: "Det kan vara den här kontakten med gården och gatan. Man kan gå ut och kolla - kommer dom snart? Oj nu ropar någon! Man är ju liksom nyfiken, även om man verkligen är instängd i sin lilla bubbla blir det liksom en ventil ut." Den låga värderingen av utsikt förvånade de intervjuade och ges ingen förklaring.

Ytterligare värden i närmiljön framkommer i en annan studie. Fastighetsbyrån genomförde under hösten 2008 en webbaserad undersökning av vad 1 253 riksrepresentativa personer mellan 20 och 65 år med flyttplaner uppfattade som viktigast i valet av bostad (Boendevalsundersökning 2008). När de fick välja ut de tre viktigaste kriterierna erhöles nedanstående lista, här förkortad:

Området	57 %
Priset	39 %
Planlösningen	23 %
Standard/skick	21 %
Storleken på bostaden	18 %
Nära till stan	16 %
Nära till kommunikationer	15 %
Nära till naturen/grönområden	11 %
Nära till arbetet	9 %
Trädgård uteplats	9 %
Balkong	6 %
Närhet till hav/sjö	5 %
Närhet till affärer	3 %
Grannar	3 %
Utsikt	1 %
Öppen spis	0 %

Området är uppenbarligen det som är viktigast vid valet av bostad i denna studie, men det är osäkert vilken betydelse som har lagts in i ordet, området kan ju tänkas inkludera dess status, estetik, grannskap, trygghet, service och mycket annat. För vårt syfte säger det inte mer än att bostadens närmaste omgivning har mycket stor betydelse för valet av bostad. Sammanlagt 15 % tyckte att trädgård, uteplats eller balkong var ett av de tre viktigaste kriterierna, nästan lika många som prioriterade närhet till staden, och fler än de som ville ha nära till naturen, grönområden, kommunikationer eller arbetet. Det kan även jämföras med att endast 1 % tyckte att utsikten var ett av tre viktigaste kriterierna. Endast 3 % prioriterade grannar och närhet till affärer, vilket är en stor skillnad mot andra undersökningar som lyft fram dessa kriterier som viktiga. En jämförelse med en tidigare likadan studie (Boendeundersökning, 2004) visar att skillnaderna inte beror på förändrade värderingar, utan bör sökas i studiernas upplägg.

600 kronor i månaden för störande grannar är vad hyresgäster i snitt kräver som kompensation enligt Roger Bernow (2002), som i *Boendekvaliteter och värden* sammanfattar resultat av undersökningar som Temaplan genomfört i olika delar av Sverige under nittio-talet. Hyresgäster och potentiella hyresgäster har fått uppskatta sin betalningsvilja för olika bondekvaliteter i kronor per månad, med följande resultat:

Egenskap	Intervall	Genomsnitt
Frihet från störande grannar	500 – 1 500 kr	600 kr
Läge	1 000 – 5 000 kr	
Sjöutsikt	500 – 3 000 kr	950 kr
Parkutsikt	500 – 1 500 kr	650 kr
Eget arbete	50 – 100 kr/tim	

I snitt tyckte de tillfrågade alltså att parkutsikt var värt 650 kronor i månaden (1995) för en normallägenhet, det vill säga 70 % av den omtalade sjöutsikten.

Goda grannar skapar trivsel, det visar Sören Olsson m.fl. (1997), som har intervjuat 99 personer, fördelade på nio gårdar, om deras grannskap. De värden som framställt som viktiga för en bra gård har delats in i följande fyra kategorier:

- Trygghet och en känsla av kontroll över gården.
- Gårdens användbarhet.
- Ett rikt socialt liv på gården.
- Hur gården ser ut och vilka känslor det väcker.

35 av informanterna tyckte att grannarna var det viktigaste i grannskapet, ytterligare 34 uppgav grannarna tillsammans med något annat. 20 personer kunde inte peka ut något som viktigare än annat och 10 uppgav endast icke-sociala faktorer. Fyra personer tyckte att grannar var oviktiga. Samtliga som trivdes dåligt med sitt boende pekade ut grannarna som det största problemet. Det fanns stora likheter i vilka önskemål de intervjuade hade på grannkontakter. Följande uppgavs av nästan alla:

- Att veta vilka som bor i lägenheterna runt om och vilka som rör sig på de gemensamma ytorna.
- En trivsamt social miljö, där de blir accepterade och positivt bemötta. De vill bli sedda, hälsa, kunna prata lite grann och ha lite trevligt när de träffar grannarna.

Följande önskemål uppgavs av många:

- Möjlighet att få hjälp och kunna hjälpa till med små saker som t.ex. handling vid sjukdom.
- Möjlighet att tillsammans kunna lösa problem som uppstår i grannskapet och kontroll över detsamma. Gemensamt ansvar och ingripande vid oönskade händelser.

Få vill släppa in grannarna, vare sig i hemmet eller i privatlivet. Där går gränsen för många. 80 av de 99 intervjuade ville ha en åtskillnad mellan grannskapet och privatlivet, och få var villiga att släppa in grannarna i lägenheten. Umgicks gjorde man hellre utomhus eller via telefon (Ehn, 1996, Olsson 1997, Eriksson 2008). Tuula Eriksson säger i en intervju i UNT 2008 att "Grannar ska vara snälla och trevliga men hålla sig på sin kant, tycker de flesta. Man ska bara behöva umgås med dem när man själv vill." Sven Rånlund (1992) har i sin intervjuundersökning av varför folk trivs i Örbacka i Umeå, där samtliga tillfrågade var nöjda med sitt boende, kommit fram till att de sociala kontakterna tillsammans med områdesskötseln var viktigast för trivseln. Detta trots att endast ett fåtal av de intervjuade talat om grannumgänget som en väsentlig del av boendetrivseln. I Örbacka sade sig de flesta vara nöjda med den ytliga kontakt med grannarna de hade. De hälsade på varandra och kunde eventuellt tänka sig att ta en kopp kaffe ihop. De flesta bad en granne att ta in posten när de reste bort, men inte att vattna blommorna (a.a.). De hade just en sådan grannkontakt som informanterna i Sören Olssons studie önskade att de hade. Therese Lindgren (2005) konstaterar å sin sida att grannkontakterna är den allra viktigaste faktorn bakom trivsel, och hennes informanter talade om vikten av att vara igenkänd och av att hjälpa varandra, men även av att ha vänner bland grannarna. Enligt både Ehn (1996) och Eriksson (2008) kan den sociala miljön endast i ytterst få fall uppvägas av något annat.

Goda grannar skapar trygghet. Goda, men inte för intima, grannkontakter är alltså av yttersta betydelse för trivseln. Därtill har de stor betydelse för tryggheten (Ehn, 1996). I utvärderingen av ett gårdsförnyelseprojekt i Stockholm konstaterades det att förnyelsearbetet hade förbättrat de sociala relationerna på gården, vilket i sin tur hade lett till en ökad trygghet (Ericson, 2002). Kerstin Torseke Hultén (2000) skriver i *Bra bostadsgårdar - Här vill vi bo* att "Som våra exempel visar hänger positiva värden för det första ihop med *trygghet, säkerhet* och att man har *kontroll* över gården. Det tycks handla om att man tillsammans med andra har ett område som uppfattas som "vårt" och som är avskilt från det som ligger utanför. Gården ska vara ett socialt rum som behärskas av de boende." Känslan av kontroll är positiv och trygghetsskapande, men som redan nämnts är känslan av att vara kontrollerad negativ och kan leda till att gården inte används (Ehn, 1996; Hultén, 2000; Kristensson, 1997; Olsson, 1997).

Grannarna är nu inte bara en grund för trygghet och social kontroll, de var en lika stor orsak till otrygghet. Osäkerhet i de sociala relationerna kan skapa otrygghet och i värsta fall kan en granne uppfattas som ett direkt hot (Ehn, 1996, Olsson, 1997). Som vi sett ovan prioriteras dock frihet från störande grannar bara medelhögt och endast 18 % av kvinnorna och 8 % av männen ser "den exhibitionistiska sexgalningen" som värsta tänkbara grannen. Den positionen reserveras istället till "den sura ljudkänsliga tanten" och "den högljudda festprissen" (Boendevalsundersökning 2008). Av de personer som Ehn (1996) intervjuade var det få som hade klagat på en störande granne. Istället förekom det att man vände sig till fastighetsägaren eller rent av svarade med samma mynt eller med att hämnas i smyg.

Skötselns betydelse för trygghet och trivsel är mindre än grannarnas, men väl viktig. Tryggheten främjas av en god skötsel. Förstörelse kan påminna om det hot många, framför allt kvinnor och äldre, upplever i den offentliga miljön (Berglund & Jergeby, 1998). För de som levtt ett tag vid en gård är det svårt att skilja utseendet från andra egenskaper, som skötsel, trygghet och trivsamt. Speciellt svårt tycks det vara att skilja mellan vackert och välskött. Det visas av att en god skötsel ofta lyfts fram för att beskriva varför något är vackert (Olsson, 1997). Sven Rånlund (1992) sammanfattar sin studie med att områdesskötseln tillsammans med de sociala kontakterna är viktigast för trivseln och i Therese Lindgrens studie (2005) uppgav samtliga att det var viktigt för deras trivsel att gårdarna var välskötta.

Det är inte så att det saknas uppfattningar om vad som är vackert, men den estetiska upplevelsen betonas inte av alla. Som vi såg i Franssons (2002) undersökning kom den först på 11 plats. De som inte använder gården aktivt värderar estetiken högre än de som gör det (Kristensson, 1997). För många är dock en fin yttre miljö viktig för den sociala självbilden. En speciellt välskött och vacker gård är något man gärna visar för sina besökare, medan en ovårdad och ful miljö är något man skäms över. "Titta inte åt det hållet. Man skäms. Man drar sig för att ta hem folk." sa en kvinna i Olssons undersökning om sin gård. Miljöer som inte utmärkte sig åt något håll kommenterades inte alls (Olsson, 1997).

Den ideala gården är olika från person till person, men mycket är även gemensamt. Grönska är det absolut viktigaste inslaget på en bra gård, och då främst i form av träd och buskar (Fransson, 2002; Kristensson, 1997; Olsson, 1997; Stockholm stad, 2002). De flesta vill även ha blomprakt och föredrar blommande buskar (Kristensson, 1997, Lindgren, 2005). På en gård ville många helt byta ut buskarna längs fasaderna mot blommor (Lindgren, 2005). Många ville att gården skulle vara mer trädgårdslik (Kristensson 1997; Lindgren 2005). I det sammanhanget nämndes särskilt bersåer (Berglund & Jergeby, 1998; Kristensson, 1997; Stockholm stad, 2002). Andra estetiska preferenser nämndes mer sällan, men variation uppskattades (Olsson, 1997), liksom äldre typer av material. Kullersten och gatsten nämndes som vackert, betongplattor kommenterades inte alls, medan asfalt och betong ansågs fult (Olsson, 1997; Stockholm stad, 2002). Några tyckte att det var viktigt att kunna följa årstidsväxlingarna (Kristensson, 1997; Olsson, 1997). Sören Olsson (1997) fann att fyra kriterier användes för att definiera en gård:

- En gård är en yta som ligger intill och tillhör ett hus.
- Den är avgränsad mot andra gårdar och offentliga ytor.
- Huset har utgång direkt till gården.
- Den är användbar.

Ju bättre en gård uppfyller de kriterierna, desto mer används den. Om den inte uppfyller kriterierna upplevs den inte som en riktig gård.

Avskilda sittplatser, i bersåer eller på annat sätt, är ett mycket vanligt förekommande önskemål (Berglund & Jergeby, 1998; Kristensson, 1997; Ericson, 2002). Flera önskade sig även platser och flyttbara möbler för middagar, en grillplats och möjlighet till odling (Ericson, 2002). Aktivitet på gården uppskattas även av de som inte är aktiva - det är roligt att titta på (Kristensson, 1997; Olsson, 1997).

Gehl lägger stor vikt vid den mänskliga aktiviteten och sittplatsernas placering i förhållande till platser med aktivitet. Enligt honom är alltid sittplatser med utsikt över aktivitet mest utnyttjade. Han menar att sittande är en krävande aktivitet, på så vis att det ställs höga krav vid valet av sittplats. Till att börja med bör en sittplats ha ryggen täckt och gärna lite mer omgärdad än så, t.ex. i en nisch. Framför bänken bör det däremot vara god uppsikt över den intilliggande ytan. Ett gott lokalklimat och orientering i förhållande till solen är viktigt. För att göra det lättare att ta kontakt med ytligt bekanta och främlingar är det bra om bänkarna är placerade i vinkel till varandra, gärna runt ett bord (Gehl, 2003).

2.6 Inverkan av sociala faktorer

Vuxna förvärvsarbetande utgör på många gårdar merparten av de boende, men de använder gården minst av alla, undantaget de nödvändiga passagera till och från bostaden (Lindgren, 2005; Olsson, 1997). Det verkar finnas flera anledningar till detta, men den mest uppenbara är förstås att de just förvärvsarbetar. Det finns inte mycket tid över efter att arbete och nödvändiga sysslor tagit sitt. Fyra timmar och fyrtio minuter fritid på vardagar och sju timmar på helger har åldersgruppen 20-64 år i snitt, men då är även hemmavarande inräknade, vilket ger en arbetad tid på i snitt endast fyra och en halv timme, plus 20 minuters studier. Det innebär att en heltidsarbetande endast har omkring två och en halv timme fritid per dag. Fritiden är därtill i snitt uppdelad i sex episoder per dag, avbrutna av förvärvsarbete, hemarbete eller en annan fritidsaktivitet. Att runt 70 % av alla mellan 20 och 64 år upplever tidsbrist ibland eller ofta styrker misstanken att förvärvsarbetande vuxna helt enkelt inte har tid att vistas på gården (SCB, 2003).

Det är då inte förvånande att det främsta motivet till att gå ut är för att uträtta ett ärende. Den allra vanligaste kontakten med gården är följaktligen att man passerar den på väg ut från eller in i bostaden. Det näst vanligaste är att man betraktar den från lägenheten (Berglund & Jergeby, 1998). Den fritid man har spenderas i regel på annat håll (Berglund & Jergeby, 1998; Kristensson, 1997; Lindgren, 2005; Olsson, 1997). Anledningen till detta kan vara att behovet av utevistelse och socialt umgänge kan tillfredställas bättre på en annan plats (Lindgren, 2005). Över huvud taget är det avsevärt mycket mindre vanligt bland vuxna att vistas på en plats, än att promenera (Berglund & Jergeby, 1998). Liksom andra vuxna, möjligen undantaget föräldrar till barn i förskoleåldern, upplever de förvärvsarbetande ofta ett socialt obehag när de vistas på gården, i form av att de känner sig kontrollerade eller att de inte känner sig hemma (Kristensson, 1997; Olsson, 1997). Med grannarna vill man helst ha den typ av ytliga kontakter som beskrivits tidigare (Berglund & Jergeby, 1998).

Trots att förvärvsarbetande vuxna som inte har barn i förskoleåldern i stort sett aldrig vistas på gården, värdesatte samtliga i Therese Lindgrens (2005) studie ändå möjligheten. Många av de som inte vistades på gården i Eva Kristenssons (1997) studie önskade sig mer avskilda sittplatser med något att titta på. Andra önskade sig tvärtom mer aktivitet och grannumgänge utomhus, som någon mötesplats eller bänkar vid entrén (a.a.). I Sören Olssons (1997) studie visade det sig att majoriteten irriterade sig på svåransvända gårdar, även om alla ändå inte skulle använda dem om de var bättre (a.a.). Överlag värdesattes miljöupplevelsen högre av de som huvudsakligen upplevde gården från fönstret eller från balkongen än av de som även vistades på den. Även de som inte hade utsikt mot gården uppskattade en grön och prydlig gård, men reflekterade inte över hur den var utformad i detalj (Kristensson, 1997).

De sociala faktorer som huvudsakligen styr användningen av gården tycks vara behovet och möjligheten. Några levnadsomständigheter påverkar just de här punkterna på ett tydligt sätt, men att även kulturella skillnader påverkar användningen av gården blir tydligt i jämförelsen mellan personer med svensk- och invandrarbakgrund. Även i jämförelsen av olika socialgruppers användning av närmiljön syns kulturella skillnader (Halak & Ben Hamida, 2007; Marklund red. 2005).

Hemmavarande vuxna; föräldrar, arbetslösa, sjukskrivna och andra, har det gemensamt att de spenderar mer tid i hemmet och den närmaste omgivningen. I synnerhet barnlediga föräldrar spenderar mycket tid med sina barn på gården (Ehn, 1996; Kristensson, 1997; Olsson, 1997). Om det finns andra gårdar eller lekplatser i närheten söker sig dock en del till sällskap av andra föräldrar och barn (Berglund & Jergeby, 1998). Vuxna som är hemma av andra skäl vistas gärna på gården om det finns platser som är avskilda från barnen och föräldrarna (Ehn, 1996; Kristensson, 1997; Lindgren, 2005). Den större användningen av gården innebär att de hemmavarande vuxna även ställer högre krav på användbarheten (Kristensson, 1997). Föräldrarna önskade främst en säker och avgränsad gård, så att de kunde släppa ut barnen själva (Kristensson, 1997; Olsson, 1997), medan andra önskade större möjligheter att ägna sig åt någon verksamhet (Ericson, 2002). Generellt sett verkar de hemmavarande vuxna önska sig närmare kontakt med sina grannar än vad de förvärvsarbetande gör (Ehn, 1996; Olsson, 1997).

Pensionärer skiljer sig från andra hemmavarande vuxna, i det att de använder gården mycket lite. Några få pensionärer vistas ofta på gården, men de flesta gör det sällan. Anledningen tycks främst vara att de ofta har tillgång till privat uteplats, sommarställe, kolonilott eller annan plats att vistas på när de vill vara utomhus (Kristensson, 1997; Olsson, 1997). Vissa uppgav även att ålderskillnaden var för stor på gården (Kristensson, 1997). De som ändå var på gården, sysselsatte sig gärna med dess skötsel (Berglund & Jergeby, 1998). Trygghet är en egenskap i miljön som uppskattas särskilt av äldre (Fransson, 2002), liksom framkomlighet. I en undersökning uppgav 17 % att de i någon mån begränsades i sin utevistelse av nedsatt rörlighet (Berglund & Jergeby, 1998).

Invandrare kommer ofta från miljöer med andra normsystem och har sämre kännedom om förväntade beteenden, vilket gör det svårare att skapa kontakt och att undvika konflikter (Ehn, 1996; Olsson, 1997). Å andra sidan visade Ehns intervjuer med några invandrarfamiljer i Rinkeby att de värderade sociala kontakter högt, både med familj, släkt och grannar (Ehn, 1996). De verkar även använda gården mer än andra grupper (Olsson, 1997). I Lind och Bergenstråhles (2004) undersökning värderade utlandsfödda ett bilfritt bostadsområde, odlingsmöjligheter, närhet till bekanta, en vacker närmiljö, utrymmen för fester och möten, handikappanpassning, grannar som inte stör, låg boendekostnad och utsikt över vatten eller natur högre än infödda. Å andra sidan värderade de inflytande över bostaden lägre. Den senare skillnaden kan till viss del hänföras till att utlandsfödda oftare bor i hyresrätt, och att just hyresrättsinnehavare värderar inflytande lägre än bostadsinnehavare.

Könsskillnader i användningen av gården är främst en effekt av att det vanligen är mammorna som följer med barnen ut (SCB, 2004), vilket har stor betydelse, eftersom detta är den vanligaste anledningen att gå ut på gården (Kristensson, 1997). Kvinnor värderar även trygghet och den estetiska utformningen av gården högre än män (Fransson, 2002). Överlag värderar kvinnor bostaden och bostadsområdet högre än män (Boendevalsundersökning 2008; Lind & Bergenstråhle 2004).

Socialt belastade gårdar tycks användas mindre, men användningen av de privata uteplatserna behöver inte påverkas. Boende på en gård i vad som beskrivs som en socialt belastad miljö uttryckte att det var viktigt att gården var välskött och värdig (Kristensson, 1997). Hällefors kommunala bostadsbolag hade tidigare stora ekonomiska förluster på grund av tomma lägenheter. För att rädda bolaget sköt kommunen till pengar till ett tvådelat åtgärdsprogram: De rev flera hus samtidigt som de genomförde en ambitiös upprustning av utemiljön i syfte att höja områdenas status. Fokus lades på trygghet, den yttre miljön, barnen och konstnärlig utsmyckning. Inspiration hämtades från hur högreståndspersoner ordnat sitt boende med parker och promenader. I Hällefors anlades därför parker, fontäner, lekplatser och många skulpturer. Trots detta fortsatte antalet tomma lägenheter att öka, samtidigt som det fanns en flyttström till allmännyttan. Orsaken är troligen att Hällefors befolkning minskade, vilket medförde en minskad benägenhet att ta den risk det innebär att köpa sitt boende. Det är därför svårt att säga vilken effekt satsningarna hade, men Hällefors bostads AB framställer dem som lyckade, med stöd av att omflyttningen inom bolaget minskat (Persson, 2002).

I *Hälsa på lika villkor* (Marklund red. 2005) jämförs två områden i Halmstad. Område 1 karaktäriseras av en större andel högutbildade, tjänstemän och en betydligt högre medianinkomst än staden i övrigt. För område 2 gäller det motsatta. Resultaten bygger på en enkätundersökning.

Hälsovariabel	Område 1	Område 2
Mycket bra/bra hälsotillstånd	74 %	65 %
Nedsatt psykiskt välbefinnande	15 %	24 %
Svåra sömnsvarigheter	4 %	14 %
Ganska/mycket osäker i bostadsområdet vid mörker	7 %	28 %
Utsatt för fysiskt våld/hot	5 %	13 %
Saknar tillit	19 %	40 %
Daglig rökare	14 %	30 %
Fetma	5 %	15 %

Sambandet mellan socialgrupp och hälsosamma vanor, hälsa, välbefinnande, tillit och trygghet är tydligt men svårtolkat. SABO konstaterar i *Hållbar utveckling - för alla: om hur kommunala bostadsföretag kan styra mot hållbar utveckling* (2007) att "En fastighet vars hyresgäster mår socialt dåligt blir till sist en oattraktiv fastighet, svår att hyra ut ofta med mycket skadegörelse och omgiven av otrygghet. Fastighetsbolaget har allt att vinna (även i ekonomiska tal) på att lösa problemen."

2.7 Sammanfattning

På många gårdar är lek den vanligaste aktiviteten, tätt följt av barnpassning, om man ser till de frivilliga aktiviteterna. Det finns lite forskning om vad barnen värderar i sin närmiljö, men liksom vuxna söker de sig platser med aktivitet och lekkamrater. Lekplatser är betydelsefulla som markörer av att det är barnens platser, där det får vara lite stöjt och stökigt, men en bra lekmiljö tycks inte vara beroende av traditionella lekredskap, möjligen undantaget gungorna och sandlådan.

Under barnens första år är det mest mammorna som är hemma. Det medför att kvinnor använder gården mer än män och värdesätter den högre. Kvinnor har även bättre kontakt med sina grannar än män.

Dominansen av barn och mammor på gårdarna gör att somliga ur andra grupper känner sig malplacerade på gården och söker sig till andra platser på fritiden. Vuxna som är hemma utan barn använder gården om förutsättningarna finns. Framförallt efterfrågar de sittplatser som är avskilda från lekplatserna. Många pensionärer har tillgång till sommarhus eller kolonilotter, som de spenderar somrarna vid, och använder därför gården mycket sällan. De pensionärer som saknar den möjligheten vistas gärna på gården, speciellt om där finns något att göra, som exempelvis trädgårdsarbete.

Ungdomar vistas sällan på gården, utan spenderar mycket av sin fritid på idrott och föreningsliv. Ungdomar från resurssvaga hushåll vistas mer i närmiljön, men brukar då söka sig till avskilda ställen som idrottsplatser och lekplatser.

De förvärvsarbetande vuxna vistas mycket sällan på gården. Fritiden är knapp och fragmenterad, och de föredrar att spendera den lediga tid de har på andra platser. En anledning är att många känner ett socialt obehag av att vistas på gården, där de känner sig iakttagna och malplacerade.

De som inte vistas på gården, men passerar den och ser den från fönstret, prioriterar en estetiskt tilltalande gård högt, men de vill även att den ska vara användbar och ha trevliga sittplatser. Till och med de som vare sig använder eller ser gården värdesätter att den är grön och prydlig. En vacker gård är viktigt för självbilden och är något att visa upp, medan många skäms över att bo på en ful och vanskött gård. Speciellt i socialt utsatta områden, där få använder gården, är det viktigt att den är värdig.

För de allra flesta, men framför allt för de som bor utanför centrum, är det viktigaste i gårdens utformning att den är grön och lummig. Många vill dessutom att den ska vara trädgårdslik, men viktigast är att den är välskött.

Om man ser till gårdens funktioner, är emellertid kontakten med grannarna och trygghet viktigast. Goda grannrelationer och en trygg miljö är för de flesta viktigare än läget i staden och bostadens egenskaper. Konkret eftersträvas en social miljö där man känner igen sina grannar och själv är igenkänd, där man kan byta några ord när man möts, kan få hjälp när man behöver det och där man har en gemensam social kontroll över gården. Därutöver är en barnsäker miljö, låg brottslighet och frihet från oroväckande beteenden en förutsättning för boendet ska upplevas som tryggt. De önskade sociala relationerna uppstår lättast på en gård där många vistas ute och får tillfälle att träffas, och där steget till att intensifiera kontakten från en nickning via ett hej till en liten pratstund är litet.

3 RESULTAT

Den ovan sammanfattade forskningen fokuserar på de boende utifrån ett sociologiskt perspektiv. Den visar tydligt vilken betydelse de boendes ålder, sysselsättning, ekonomi etc. har, men även hur olika element i gårdens utformning påverkar de boendes användning och värdering av den. Den visar på egenskaper som ger en attraktiv gård och nöjdare boende, men ger inte en klar bild av faktorernas inbördes betydelse och samband.

Den genomförda undersökningen är utförd på tre gårdar med liknande boendesammansättning. Två av gårdarna har nästan samma grundarkitektur, men på den ena är utemiljön i bättre skick och mer påkostad, det finns fler sittplatser och belysningsarmaturer och många av lägenheterna har uteplatser mot gården. En annan jämförelse kan göras mellan de två gårdar som har liknande gårdsgestaltning, men olika grundarkitektur. Den ena av dessa är långsmal och kringgårdad av trevåningshus och radhus med egna entréer, medan den andra är närmare kvadratisk med ett sjuvåningshus på ena sidan och gemensamhetslokaler och plank på de andra. Givet en viss boendesammansättning går det därmed att undersöka vilket samband olika egenskaper i arkitekturen har med de boendes trivsel.

3.1 Gottsunda

På 60-talet växte Uppsala snabbt, och det lämpligaste stället för en ny stadsdel enligt dåtidens ideal var sydväst om Uppsala, nära Uppsala kommuns dåvarande gräns. Den första etappen, Bandstolsvägen, som emellertid räknas till Valsätra, ritades 1968-1969 för att passa ett industrialiserat byggande. Sedan byggdes det flitigt i Gottsunda fram till början på 80-talet, huvudsakligen för Uppsalahems räkning (Ehlin, 2007). Uppsalahem är Uppsala kommuns allmännyttiga bostadsföretag och Uppsalas största hyresvärd (Uppsalahem 2008, Om Uppsalahem), med 2 530 lägenheter i Gottsunda (samtal med Geurtsen 2008).

Gottsunda ligger omkring 7 km sydväst om Uppsala centrum, till vilket det dagtid går bussturer var tionde minut. Stadsdelscentrumet är väl utbyggt. I öster gränsar Gottsunda till ett hagmarks och skogsområde och i väst till Hågadalen-Nåstens naturreservat - båda attraktiva rekreationsområden. Två kilometer sydväst om Gottsunda centrum hittar vi Ekoln. Det finns även gott om natur i stadsdelen, främst i form av blandskog på morän med mycket berg i dagen.

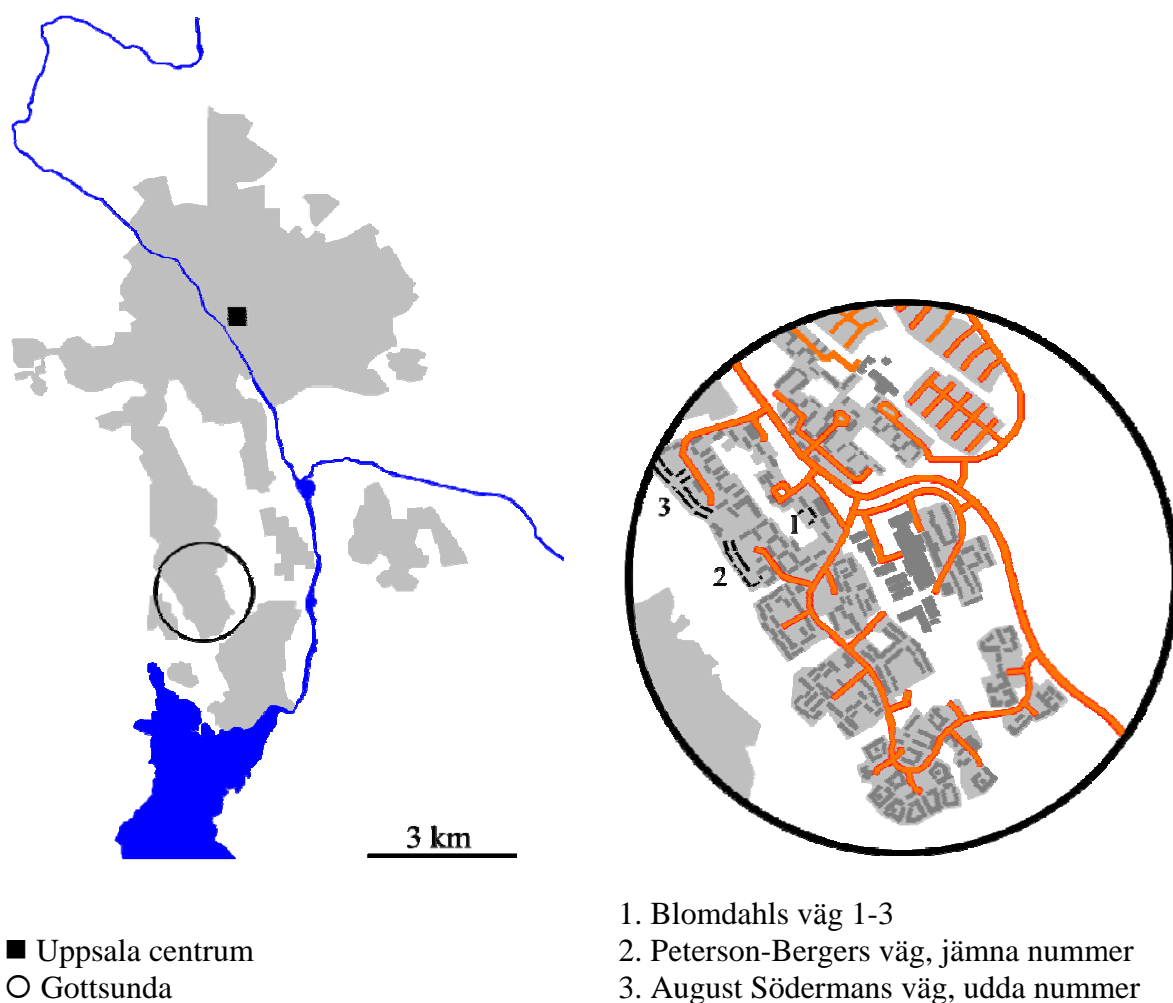
Gottsunda är byggt enligt SCAFT-riktlinjerna, vilket bland annat innebär att trafikslagen är separerade. Parkeringarna är samlade utanför gårdarna och det finns gott om gång och cykelvägar. Uppsala kommun har ett par större lekplatser i stadsdelen och på Uppsalahems gårdar finns både större och mindre lekplatser.

Stadsdelen har omkring 9 500 invånare, vilket är 7 % av stadens befolkning. 49 % har utländsk bakgrund och 9 % av stadsdelens befolkning är arbetssökande, vilket kan jämföras med 19 % respektive 2 % i hela kommunen (Uppsala kommun, 2008b). Medelinkomsten är 185 tkr (Uppsala kommun, 2008a) mot 236 tkr i hela kommunen (Uppsala kommun, 2008b). 62 % av familjerna saknar bil (Uppsala kommun, 2008a).

Gottsunda ses av många som en stökig stadsdel, vilket bland annat visar sig i kommentarerna till artiklar i Uppsala Nya Tidning (UNT 2008, Min åsikt: Hur ska man minska skadegörelsen i Gottsunda?) - en bild som enligt Espmark m.fl. i *Gottsundabornas gemensamma rum* (2006) bekräftas av Brottsförebyggande rådet, som sett en ökad oro under senare år. En del tycker emellertid att stadsdelen har ett oförtjänt dåligt rykte (Uppsala kommun 2004, Gottsunda - bättre än sitt rykte), framförallt flera av gottsundaborna själva (Livet i Gottsunda 2008, Mitt allra allra första blogginlägg).

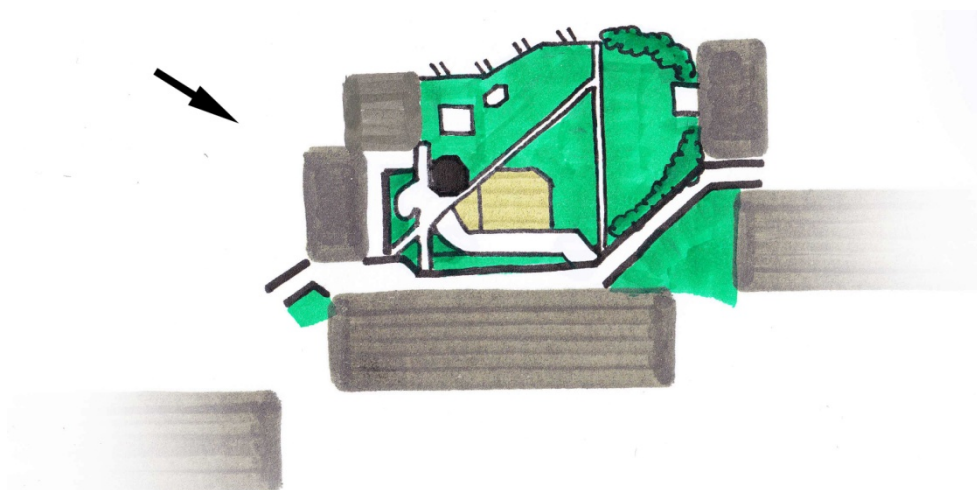
Föreningslivet är starkt i stadsdelen (Uppsala kommun 2004, Gottsunda - bättre än sitt rykte), med bland annat den populära Gottsunda dans & teater och Uppsalas största idrottsförening Gottsunda IF.

De gårdar jag valt att undersöka ligger i norra Gottsunda. Området ritades av Sven Jonsson 1970-71, som den andra etappen av stadsdelens utbyggnad (Ehlin, 2007). Hela Norra Gottsunda sluttar ner mot Gottsundagipen i sydväst, vilket ger ett gott lokalklimat. Gottsundagipen är en öppen dalgång med jordbruks- och parkmark, där det bland annat finns en BMX-bana mellan August Södermans och Peterson-Bergers väg. I området ligger Stenhammarskolan och Uppsalahems distriktskontor.

3.2 Blomdahls väg 1-3

Omkring 300 meter från Gottsunda centrum, längs Blomdahls och Stenhammars väg, är sjuvåningshus tätt uppställda mot sydväst, halvt omslutande gårdarna och ett skogsparti med en stor lekplats. På andra sidan husen ligger parkeringar och en tennisbana. Fasaderna består av liggande band av brun plåt, korsade av stående kolumner av gult tegel. Tillsammans bildar de ett rutmönster, som mot gården bryts av fyra rader balkonger i mitten av huset. Lägenhetsstorleken varierar mellan ett och fyra rum, alla med balkong. Mitt i denna husgrupp ligger Blomdahls väg 1-3, hem åt 70 hushåll, inklusive 18 barn (samtal med Tagai 2008).

Bostadshus vid Blomdahls väg, 1-3 närmast.

Blomdahls väg 1-3.

3.2.1 Social miljö

Mikael Larsson (i.d.), som förvaltar bland annat Blomdahls väg, anger i områdesplanen att 83 % av de boende på Blomdahls och Stenhammars väg har invandrarbakgrund, att många är arbetslösa och att många har sociala problem. Brottsligheten är hög, liksom skadegörelsen och slitaget. Omsättningen på hyresgäster är stor (a.a.). Mellan januari och december 2008 fick Uppsalahem in 11 störningsanmälningar och väktarrapporter från Blomdahls väg 1-3 (telefon-samtal med Fröberg 2008).

Hyresgästföreningen har en lokal i området, med pingislokal och snickeri (a.a.). Rädda barnen har en lokal på Peterson Bergers väg 19, där de ordnar läxläsning och pyssel. På sportlovet ordnar de disco. Två veckor i början och slutet av sommaren ordnar de *Sommarkul*, då barn mellan 7 och 12 år kan spela pingis, boll, spel, baka, rita, titta på film, handarbete, gå på disco och annat under ledning av två till tre vuxna samt sommararbetare. Den första veckan avslutas med en resa till Furuviik, Eskilstuna zoo eller liknande (intervju med Larsson 2008).

En gång per sommar ordnar hyresgästföreningen tillsammans med 4H en djurdag precis utanför gården. Hyresgästföreningen ordnar även loppis regelbundet i sin lokal. Två gånger om året är det städdag, då det även bjuds på korv och fika. Vanligen kommer det mindre än 20 personer, inklusive barn (samtal med Tagai 2008).

De fyra kvinnor och en man i trettioårsåldern som intervjuades på Blomdahls väg 1-3 (2008) har lite kontakt med sina grannar. De känner igen många i trappuppgången, men det är bara de andra föräldrarna, som de träffar på gården, som de pratat med. Ingen av de intervjuade säger sig vilja ha mer kontakt med sina grannar.

Gräsplan och lokal i gårdens norra ända.

3.2.2 Fysisk miljö

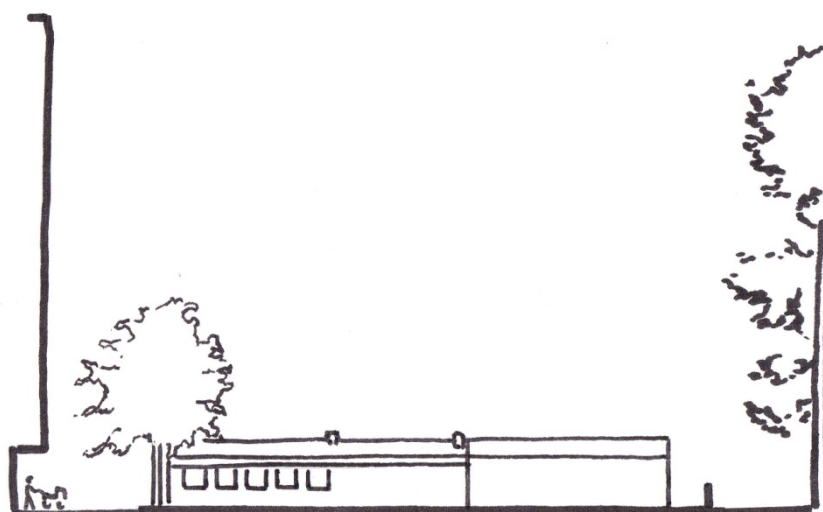
Gården fick sin grund 1972, då den ritades av Lundqvist & Jacobson markkonsulter AB (1972). 1986 byggdes den om efter ritningar av Calluna landskapsarkitekter AB (1986a), troligen inom det statliga miljöförbättringsprogrammet. Ombyggnationen var omfattande och lämnade bara den grova disponeringen av ytorna, ett pingisbord och en vattenpost orörda. Sedan dess har pingisbordet tagits bort och vattenposten, som står kvar, har fått sällskap av en grill på sin avrinningsplatta.

Lekplats och sittplatser i gårdens södra ända..

Inventering

Rumsligheten på den omkring 1500 kvadratmeter stora gården skapas på tre sidor av hus - det sju våningar höga bostadshuset och två enplans gemensamhetslokaler med tvättstuga. På den tredje sidan avslutas gården med ett plank framför en skogsriddå. Gården är öppen. Växtligheten och utrustningen är samlad längs kanterna och lämnar gräsmattan fri, men delad av två smala betongstensgångar. Längs fasaden löper en fem meter bred plattsatt gångväg, som fortsätter till de intilliggande gårdarna. Förhållandet mellan husens höjd och gårdens bredd är 1:1,5 mellan skogen och höghuset och 1:14 mellan gemensamhetslokalerna.

Sittplatserna är alla omgärdade av någon form av rumsavgränsningar. Den fasta sittgruppen utanför kvarterslokalen består av sex sammanbyggda soffor i ring runt två bord. Den är omgärdad av meterhöga spireabuskar och ramar in av kvarterlokalen, ett lusthus och ett körsbärsträd. Lusthuset har väggar av spaljeer från golv till tak, dock utan någon plantering, vilket gör det ovanligt transparent för att vara ett lusthus. Den tredje sittplatsen består av fyra lösa picknickbord, som är samlade kring grillen i ett av gårdens hörn. Här utgör tvättstugan, planket och skogen en tydlig avgränsning åt två håll, lusthuset och gungställningen bildar en mindre tydlig gräns åt det tredje, medan det är öppet mot gräsmattan.

Det finns ytterligare tre soffor på gården: Två mot bostadshuset och en vid sandlådan. De förra står i ca 5 meter breda, 1,5 meter djupa och tre meter höga nischer i väggen och vetter mot gården och den förbipassage som löper längs huset. Den tredje står med ryggen mot ett buskage av spirea och schersmin och vetter mot sandlådan.

Utrustningen består i övrigt av en vattenpost, en grill, en sandlåda, en gungställning och ett gungdjur. Närmast fasaden löper en bred betongstensbelagd gångväg, som förbinder husen med varandra. Från den löper smalare gångar över gården mot en öppning i planket på andra sidan. Ytterligare några stråk syns som nerslitna spår i gräset. Gräsmattan kantas på ena sidan av sandlådan och den övriga utrustningen och på den andra av en parabolformad syrenhäck.

Belysningen består av två lyktstolpar och flera väggarmaturer. Gången närmast huset är väl upplyst, liksom gungställningen och den runda sittgruppen. I övrigt är gården ganska mörk på kvällen.

Den ringformade sittgruppen.

Lusthuset.

Soffor i nischer i bostadshuset.

Picknickbord runt grillen.

Planteringarna består av brudspirea, ölandstok, schersmin, syren och två mellanstora körsbärsträd. Ett av dessa skymmer sikten något mellan huset och sittplatserna. Därtill finns det i närheten av grillen en sexkantig rabatt med några enstaka lökar i.

Lokalmiljön påverkas i hög grad av arkitekturen. Huset skärmar effektivt av trafikljud utifrån, och gårdens öppenhet släpper ut mycket av de ljud som bildas på gården, vilket gör den förhållandevis tyst. Det är sol på gården fram till eftermiddagen eller kvällen och inte särskilt blåsig. Sandlådan är i full sol mitt på dagen.

Rabatt vid grillen.

Gårdens södra ända, sedd från bostadshuset.

Gårdens södra ända, sedd från en av entréerna.

Passagen längs bostadshuset.

Utformningen av gården uppfyller många av de ideal som rådde vid dess anläggande och ombyggnation. Den har bra klimat och akustik för att vara i ett höghusområde, ytor för lek och sittplatser som uppfyller Gehls (2003) kriterier för en bra sittplats. Å andra sidan ska de tre sittgrupperna och tre sofforna ställas i relation till husets 70 lägenheter. För de 18 barn som bor i huset finns det tre gungor, ett gungdjur och en 15 kvadratmeter stor sandlåda. Delar av gården är svagt belysta, vilket inte behöver inte vara en nackdel, eftersom de delarna inte används nämnvärt och har god sikt.

Gården har rymd och öppna ytor, men de två gångar som leder tvärs över gräsmattan och dess lutning gör den mindre inbjudande till lek, spel och vistelse. Därtill är nästan hela gården synlig från huset, vilket i andra studier har visat sig få vuxna att skylla den (Berglund & Jergeby, 1998; Kristensson, 1997; Olsson, 1997; Rånlund, 1992). Bredvid entréerna finns det hårdgjorda ytor som skulle kunna användas för aktiviteter. Gångvägen som löper längs fasaden förbinder områdets 333 lägenheter, och ger gården en halvt offentlig prägel.

Den tydliga inramningen av husen och skogen bildar ett lätt uppfattat rum, som upplevs som behagligt. Byggnadsstyrelsen (1979) hänvisar till Björkto (1965) när de skriver att ett förhållande på 1:2 mellan avskärmningens höjd och avståndet till den ger en behaglig rumsupplevelse. Om vi antar att gården upplevs från dess mitt, så ger det förhållandet 1:4 mellan byggnadernas höjd och gårdens bredd, vilket kan jämföras med den här gårdens förhållanden på 1:1,5 respektive 1:14. Att rumsligheten ändå uppfattas som behaglig kan bero på att även de intilliggande höghusen begränsar synfältet åt sidorna, och att gårdens utrustning och växtlighet bildar några mindre rum.

Formgivningen är enkel. På ritningen från -86 ringas gården in av en ellips av buskar, av vilken bara halva planterades. Materialen och växterna är åttiotalets vanliga: betongplattor på gångarna, möbler, sarg och räcke i furu och slentrianmässigt växtval. På det hela taget är gården ordinär och bjuder inte på något utöver det vanliga.

3.2.3 Användning

Gården användes mycket varierade beroende på vädret och tiden för observationstillfället. Vid alla de 10 av 20 tillfällen då någon befann sig på gården var det mycket fint väder och eftermiddag. När gården besöktes i sämre väder och vid andra tider stod den tom. Sammanlagt sågs 58 personer på gården: ett spädbarn; 30 barn mellan tre och åtta år; sex kvinnor och två män i trettioårsåldern; sju kvinnor och två män i fyrtioårsåldern samt tio kvinnor i femtioårsåldern. Antalet som vistades på gården samtidigt varierade mellan 0 och 13 personer enligt nedanstående:

Antal personer	Antal tillfällen
0	10
1	1
2	1
3	1
4	2
5	2
9	1
12	1
13	1

Aktivitet (vuxna)	Antal personer
Sitta	14
Äta	5
Förbereda mat	8

Gården var sparsamt använd, ofta inte alls, och när flera personer använde den samtidigt ingick de vanligen i samma grupp. Vid de två tillfällen då flest uppehöll sig på gården samtidigt användes den samtidigt av en större grupp vuxna, som var där tillsammans, och flera barn, som lekte för sig själva.

Barnen gick, sprang och cyklade ofta på gångvägen längs huset, ibland på väg någonstans, men oftast som en del i någon lek. Ett par gånger sågs barn gunga och leka vid gungställningen och vid ett tillfälle spelade två barn boll på gräsmattan. Barn från fem år och uppåt lekte oftast utan vuxnas sällskap - en observation som bekräftades av kvartersvärden Creuza Tagai (2008), som i vår intervju sade att barnen oftast leker utan föräldrarnas tillsyn. Många gånger var föräldrarna ute på gården med sina barn, men då i samband med att de åt ute. Det var endast de minsta barnen som föräldrarna följde med ut för att passa.

Kvinnorna i 30–40-årsåldern vistades uteslutande på gården för att äta eller passa sina barn. Måltiderna intogs vid grillen, även när det inte grillades. Det förekom att maten även förbereddes ute på gården. När huvudsyftet med gårdsvistelsen verkade vara barnpassning satt kvinnorna istället i lusthuset, som ligger närmare sandlådan och gungställningen. Kvinnorna umgicks i grupper av två till fyra personer. Männen i samma ålder vistades uteslutande på gården i samband med måltid och i sällskap av en eller flera kvinnor. Vid ett par tillfällen på kvällen satt tre respektive sju kvinnor i 50-årsåldern i sittgruppen och umgicks.

De vuxnas vistades på gården i grupper och föreföll ha planerat vistelsen, ibland förberedda med mat. Avsaknaden av spontana gårdsbesök och vuxna som bara passerade gården på väg till eller från lägenheten kan delvis förklaras med att huset har genomgående entréer, där den motsatta entrén vetter mot parkeringen och Gottsunda centrum och därmed blir den naturliga huvudentrén. Gårdens utformning, med de två grupperna av sittmöbler, utgör en bra förutsättning för den observerade gruppvisa användningen.

Creuzo Tagai (2008), som har arbetat som kvartersvärd på gården i många år, berättade att många kommer hit från andra gårdar för att prata, äta och leka i stora sällskap vid picknickborden. Hon tror att det är boende på gården som bjuder hit sina släktingar och vänner. Förut brukade de ställa borden under balkongerna, men eftersom detta störde de andra boende är nu borden fastkedjade vid grillen. Hon berättade även att unga killar ofta sitter i lusthuset och dricker öl.

De intervjuade på Blomdahls väg (2008) hade påfallande lite att säga om gården. De berättade att de brukade vara på gården för att grilla eller för att leka med sina barn, men eftersom de tyckte att lekutrustningen var tråkig föredrog de ofta att gå till andra gårdar för att leka. De synpunkter de hade på gården var just att lekutrustningen var för tråkig och att grillen ofta var upptagen.

3.2.4 Trivsel

I Uppsalahems nöjd kund index (NKI) har Blomdahls och Stenhammars väg klumpats ihop. Det går inte att utläsa vad just de boende på Blomdahls väg 1-3 har svarat, men eftersom husen är nästintill identiska och gårdarna mycket lika varandra finns det ingen anledning att anta att deras svar skiljer sig mycket från de redovisade värdena. Undantag kan vara mängden utemöbler och lekredskap, som varierar mellan gårdarna.

Andelen av de svarande som uppgav att de var nöjda eller mycket nöjda med de olika aspekterna av boendet:

Aspekt	2008	2007
Belysning på gården och nära huset	83,3 %	95,3 %
Personlig trygghet i området på kvällar och nätter	74,5 %	71,8 %
Trivsel i huset/kvarteret	80,0 %	59,1 %
Trivsel i stadsdelen	Uppgift saknas	Uppgift saknas
Städning av gården	87,8 %	90,0 %
Skötseln av rabatter, buskar och gröna ytor	95,7 %	97,6 %
Lekplatser och lekutrustning	87,1 %	92,0 %
Tillgång till utemöbler	60,0 %	79,4 %
Val av blommor, buskar och träd	88,9 %	94,7 %

Ökningen av trivseln i huset/kvarteret är anmärkningsvärd och svårförklarad. Ingen större förändring har genomförts. En möjlig förklaring skulle kunna vara att olika personer har svarat på enkäten de olika åren. Emellertid visar alla utom ett av de övriga värden en liten förändring jämfört med 2007 års enkät. Förvaltaren Mikael Larsson (2008) tror att de förbättrade siffrorna beror på insatser i husen och den uppskattade kvartersvärden.

Följande kommentarer om gården lämnades i 2008 års enkät:

- Installera askkoppar på gården så slipper vi fimparna. Det är för mkt skräp och glas-skärvor.
- Personlig säkerhet upplevs som inte så bra, mycket p.g.a. stadsdelens rykte.
- Kunde finnas mer belysning.
- Är väldigt trevligt med blommor i rabatter och krukor.

Kundtiden i Uppsalahem för att få en lägenhet på Blomdahls eller Stenhammars väg var under 2007 och 2008 i median 4 år. Den längsta kundtid som krävdes under samma period var 8 år (mejl från Geurtsen 2008).

3.2.5 Slitage och förändringar

Mindre än 14 år efter att gården ritades ansågs den ha så stora brister att det var nödvändigt med en omfattande ombyggnation. Huvudsakligen tycks den ha syftat till att skapa fler ombonade sittplatser, mjuka upp formspråket och höja kvaliteten på materialen.

Sedan dess har gården inte förändrats nämnvärt. Pingisbordet har tagits bort och ersatts av ett pingisrum. Tillkommit har en rabatt, en grill och flera flyttbara bord. Planteringarna har utarmats de senaste åren: Ett prydnadsapel, som stod nära kvarterslokalen, har tagits bort för att göra det svårare för barnen att klättra upp på taket; flera rönnspireor, som stod i spireabusket runt sittgruppen, har tagits bort eftersom de upplevdes som för stora. Kvartersvärden tog initiativet till att ta bort växterna, men hon upplevde sig ha stöd från de boende (Intervju med Creuza Tagai 2008).

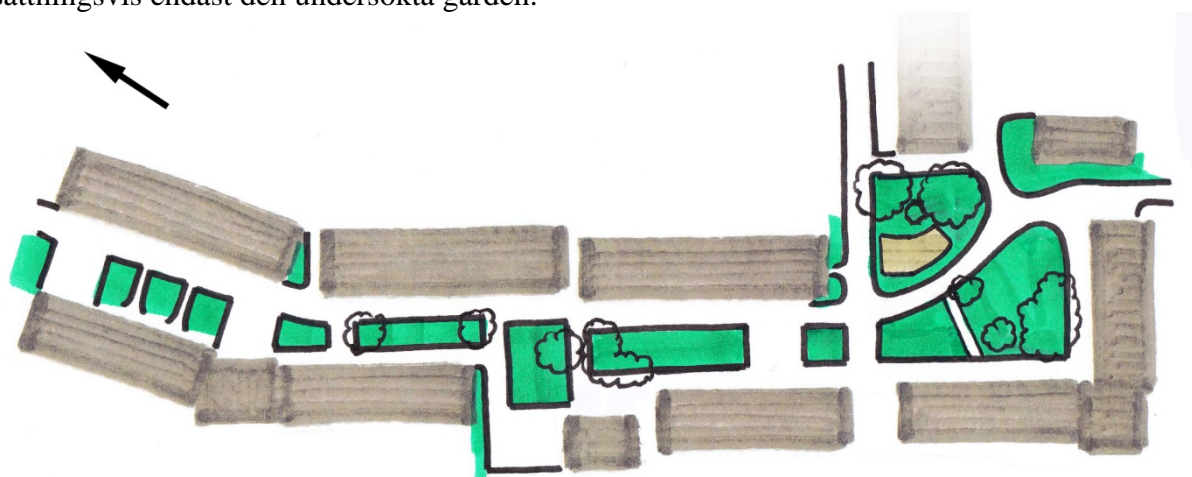

Slitage på en välanvänd del av gräsmattan.

Gräsmattan är sliten längs gångstråk, men i övrigt är gården välbehållen för sin ålder, med tanke på boendesammansättning och boendedensitet.

3.3 Peterson-Bergers väg, jämna nummer

Sydväst om Blomdahls väg, på kanten av Gottsundagipen, ligger de jämna numren av Peterson-Bergers väg. Av de tolv husen i området ligger åtta längs en gata, snarare än en gård. Mot gipen kantas gatan av radhus i två våningar, byggda i gult tegel. På andra sidan kantas den av trevånings lamellhus, som mot gatan har en fasad av ljusblå stående träpanel och vita balkongräcken. De övriga sidorna är av rött tegel. Alla lägenheterna i lamellhusen har balkonger och alla radhuslägenheter har uteplatser på baksidan. Nedanför husen, i gipen, ligger en BMX-bana, och på andra sidan finns parkeringar. Gården är bilfri. Gatan, eller gården, är den gemensamma ytan för 30 radhuslägenheter och 54 lägenheter i lamellhusen. De övriga fyra husen, eller 66 lägenheterna, ingår inte i studien. Med Peterson-Bergers väg jämna avses fortsättningsvis endast den undersökta gården.

Lamellhus och en nyanlagd lekplats.

Radhus och tvättstuga.

3.3.1 Social miljö

Den sida av Peterson-Bergers som har jämna nummer uppfattas av både förvaltaren Mikael Larsson och de boende själva som lugnare och stabilare än höghusområdena (intervjuer juni 2008). Enligt kvartersvärden Adel Ayoub (2008) bor det många barnfamiljer i radhusen, de flesta med barn i fem-sexårsåldern. I lamellhusen bor det några med mindre barn, troligen eftersom kön dit är kortare (Geurtsen 2008). Det bor få äldre på gården, speciellt i lamellhusen, eftersom dessa saknar trappor. Det finns gemensamhetslokaler på gården, men hyresgästföreningen är inte särskilt aktiv. Barnen har tillgång till samma aktiviteter som de boende på Blomdahls väg. Mellan januari och december 2008 fick Uppsalahem in 19 störningsanmälningar och väktarrapporter från gården (telefonsamtal med Fröberg 2008).

De intervjuade på den här gården bestod av ett par i 25-årsåldern, som nyligen flyttat in; en man i 60-årsåldern, som bott vid gården i ca 30 år; en kvinna, likaså hon i 60-årsåldern, som bott vid gården i ca 30 år; en kvinna i 30-årsåldern, som bott vid gården i 16 år; en kvinna i 30-årsåldern, som flyttat från gården, men fortsätter att vistas på den, en tjej i sjuttonårsåldern, som vuxit upp på gården; en kvinna i 50-årsåldern, som bott på gården i ca 20 år samt två kvinnor i 25-årsåldern, som båda har bott på gården i två år (intervjuer juni 2008). Fyra av de intervjuade bor i lamellhusen. Samtliga tio intervjuade beskriver gårdens sociala miljö i positiva eller mycket positiva ordalag, ofta som trevlig, lugn och trygg.

De intervjuades uppfattning av gårdens gränser överrensstämde väl med de som tillämpats i undersökningen. Undantaget är en kvinna som sade att "med gården menar jag radhusen". De som bodde i radhus hade överlag mer kontakt med sina grannar och var mer nöjda med grannskapet än de som bodde i lamellhusen. Observationerna, som jag återkommer till senare, bekräftar att de som bor i radhusen använde gården mer, och oftare pratade med sina grannar.

Ibland gjordes det även skillnad på den norra och södra delen av gården. Flertalet av de intervjuade bodde i närheten av lekplatsen i gårdens södra ända, och de hade mycket god kontakt med de som bodde i närheten, men sämre med de som bodde längre bort. Både intervjuer och observationer tyder på att det inte bara berodde på avståndet, utan även på att de sociala kontakterna var intensivare i gårdens södra del.

Med tanke på gårdens längd förvånar det att samtliga intervjuade ändå hälsade på alla eller nästan alla på gården. De tyckte alla att hälsningen tillhörde normalt hyfs i grannrelationer. En kvinna uttryckte det som "Huvudsaken är att man säger hej, det är det minsta man kan göra [som granne]".

Alla kände några grannar till namnet och flera umgicks mycket med varandra. Det nyinflyttade paret hade ännu inte hunnit lära känna särskilt många på gården, men ville lära känna fler. De två kvinnor som bott på gården i två år sade sig å andra sidan vara nöjda med den ytliga grannkontakt de hade. De som bott på gården länge umgicks mest med varandra och det berättades att somliga var vänner ända sedan barndomen, då de hade vuxit upp på gården. Nu, när de fått egna barn, har de flyttat tillbaka. En av de intervjuade hade själv gjort just det.

Störningar och konflikter med grannar togs upp några gånger, ofta i samma andetag som det förklarades att på den här gården gick man och sa till den som störde själv, istället för att ringa störningsjouren. Det fanns en tydlig stolthet över den goda sammanhållningen och sociala kontrollen på gården. En mamma berättade att det alltid är någon som tittar till barnen när de är ute på gården och sade att "man kan lita på varandra här". En annan uttryckte det som att "Alla känner alla och hjälper till". Andra tyckte att föräldrarna tog ansvar för sina barn, men skulle det behövas, så gick det bra att säga till både barn och föräldrar. Ändå framfördes det klagomål på att barn ibland sparkade boll mot väggar och förde oväsen. Fastighetsskötaren Tomas Hellgren (2008) berättade att den här attityden även sträckte sig till nedskräpning, som var ett mindre problem än på många andra gårdar eftersom "på Peterson-Bergers finns det folk som håller koll".

Trots att Peterson-Bergers jämna sida ligger avsides händer det ibland att ungdomar från andra gårdar passerar, vilket både stör och oroar. Som tidigare nämnts berättade några ungdomar själva att de ofta rörde sig mellan olika gårdar (Espmark m.fl. 2006). En av de intervjuade berättar att även vuxna från andra gårdar vistas på Peterson-Bergers jämna sida, eftersom det är trevligare här.

Det finns en grannkonflikt om några björkar på baksidan av huset, som några värnar om och andra vill fälla, eftersom de skymmer deras parabler. En person av svensk härkomst formulerade detta som en invandrar - svensk konflikt, och irriterade sig även på att vissa av invandrarna väsnas mycket. Samma person har vid observationerna visat sig umgås mycket med sina grannar, både av svensk och av utländsk härkomst. En av de senare påtalade å andra sidan just avsaknaden av invandrar - svensk konflikt som en av gårdens kvaliteter och som något unikt för de gårdar hon bott på.

Den tjej i sjuttonårsåldern, som vuxit upp på gården, var minst nöjd med den sociala miljön. Hon uttryckte inga klagomål och tyckte inte att bristen på jämnåriga var ett problem, men hon hade inte heller mycket positivt att säga om den, vilket stod i skarp kontrast till de andras ibland översvallande positiva beskrivningar (intervjuer med boende på Peterson-Bergers väg juni 2008).

3.3.2 Fysisk miljö

Peterson-Bergers väg har samma historia som Blomdahls väg. Gården ritades 1972 av Lundqvist & Jacobson markkonsulter AB (1972) och miljöförbättrades 1986 av Calluna landskapsarkitekter AB (1986b). Hela gården är nästan 300 meter lång, men bara 15 meter bred på de flesta ställen. På bägge sidor löper asfalterade vägar längs husen och lämnar en 7 meter bred remsa mellan sig. På gårdens norra sida är den remsan ännu smalare efter en gatubreddning. Tvärvägar delar upp mittremsan i bitar på mellan 6 och 20 meter.

Ursprungligen var de flesta av dessa bitar fyllda med bänkar, cykelställ, sandlådor, gungor, klätterställningar, pingisbord och annan lekutrustning. Det fanns även många rektangulära planteringsytor och träd. På de två platser där gården vidgar sig anger ritningen gräsmatta.

Ombyggnationen -86 följde samma principer som för Blomdahls väg, men blev radikalare här, möjligen för att ursprungsplanen avvek mer från de nya idealen. De hårdgjorda ytorna rördes inte, utan har förblivit oförändrade fram till några år sedan, då gatorna breddades på den norra halvan av gården, samtidigt som de fick ny kantsten. På de övriga ytorna växades funktionerna - där det från början var gräsmatta anlades lekplatser och buskage, och där det var lekplatser och buskage såddes det gräs. All ursprunglig utrustning, undantaget några soffor, togs bort. Tillkom gjorde nya gungställningar, en ny och större klätterställning, en ny men mindre sandlåda, ett lusthus, en sittgrupp av samma slag som på Blomdahls väg och ett par smitvägar i betongsten. Ombyggnationen mjukade upp formspråket, införde en mer varierad växtlighet och minskade fokus på lek.

Sedan dess har gårdens södra sida nästan inte ändrats alls. Några träd har fällts, några buskar har troligen dött eller tagits bort, en del kantsten har försvunnit och ny belysning har satts upp. Den norra sidan har nyligen genomgått en mindre upprustning. Där har gatorna breddats i samband med att de fick nya granitkantstöd, en ny lekplats med klätterställning, sandlåda och gungdjur har anlagts i mitten av gården, några nya buskar har planterats och en grill har ställts upp vid sittgruppen.

Rumsligheten varierar med årstiderna. På sommaren upplevs inte gården i sin fulla längd, eftersom den både svänger och delas av träd och buskar, men på de flesta platser framstår den ändå visuellt som en gata. På ett par ställen är gården bredare. Det ena är en öppen yta med lekplats, gungställning, basketplan och sittgrupp. Den andra är stor men splittrad yta av gräsmatta och buskage. På resten av gården står husen mycket nära varandra. De faktiska proportionerna mellan husens höjd och gårdens bredd är 1:1,5 sett mot trevåningshusen och 1:2,5 mot radhusen.

Sittplatserna består av en sittgrupp med bord av samma slag som på Blomdahls väg, ett lusthus, ett picknickbord och några bänkar. Sittgruppen ligger i mitten av gården och är kringgårdad av ett schersmin- och kvittenbuskage, som skärmar av den från lekplatsen och husen. Öppningen vetter mot en glugg mellan husen och skogen bakom dem, samt mot grillen. Lusthuset är placerat under ett träd i ett hörn av gården, längst upp i en flack backe nära lekplatsen, vilket ger ett avskilt läge med god överblick. Det saknas emellertid en iordnings-tälld väg till lusthuset. I övrigt finns det ytterligare ett picknickbord och fem enkla, förankrade, soffor. Två av dem fick stå kvar under ombyggnationen, förmodligen eftersom de är väl placerade under ett par oxlar, med ryggen mot ett buskage och med utsikt över gården. Resten är flyttade eller tillkomna -86.

Gården är smal, men vidgar sig på några ställen.

Den större ytan i gårdens södra ända.

En likadan sittgrupp som på Blomdahls väg.

En fristående bänk, bakom en syrenhäck.

Utrustningen är av blandad ålder och varierande skick. En ny lekplats har anlagts i mitten av gården med klätterställning, sandlåda och gungdjur. Sedan tidigare fanns det ytterligare en klätterställning, gungor, basketplan, cykelställ och papperskorgar av blandade modeller.

Belysningen är sparsam men jämn. Gården lystes upp från väggfästa armaturer vid varje entré. Dessa riktar ljuset mot nummerskyltarna och återkastar ett varmt och diffust ljus från fasaderna ut mot gården. Tillsammans med ljus från lamellhusens stora fönster är det tillräckligt för att lysa upp merparten av den smala gården. Där det inte räcker till finns sammanlagt fem lyktstolpar utplacerade.

Planteringarna känns igen från Blomdahls väg. Här hittar vi brudspirea, ölandstok, schersmin, syrener och körsbär, men även lönn, ask, rönn, oxel, prydnadsapel, björkspirea, praktspirea, vildvin, kvitten och vinbär. Det finns även 8 blomlådor och urnor på gården.

Lokalmiljön varierar med vädret och användningen. De lägre husen är placerade mot sydväst, vilket gör solförhållandena på gården goda. Ett fåtal sittplatser och delar av gräsmattan är skuggade, men lekplatsen ligger helt oskuggad i en sydsluttning. Tack vare de många träden är det sällan blåst, men det finns risk för att husen bildar en kallluftsficka. Det lilla avståndet mellan fasaderna och de många hårda materialen gör ljudmiljön ogynnsam.

En äldre lekplats och lusthus i gårdens södra ända.

Basketplan strax intill sittgruppen vid grillen.

En av de många blomlådorna, framför ett buskage.

Gräsremsa i mitten av den uppfräschade gårdshalvan.

Rumsligheten på gården är småskalig och otydlig, till stor del definierad av träd och buskar. Endast på de platser där gården vidgar sig bildas tydligare rum. Det största av dessa är en splittrad yta, som svårigen uppfattas som en sammanhängande plats. På resten av gården står husen mycket nära varandra, men tack vare att de endast är två respektive tre våningar höga och står på låga socklar upplevs det snarare som intimt än påträngande. De faktiska proportionerna mellan husens höjd och gårdens bredd är 1:1,5 sett mot trevåningshusen och 1:2,5 mot radhusen. Vanligtvis upplevs gården på det sättet, ståendes nära en av fasaderna, eller från ett fönster, vilket ger en bra överrensstämmelse med idealmåttet 1:2, som beskrevs i avsnittet om Blomdahls väg.

Några av sittplatserna, främst de vid oxlarna och i lusthuset uppfyller många av Gehls (2003) kriterier, även om avsaknaden av iordningsställd väg till lusthuset möjligen minskar dess attraktivitet. De övriga sittplatserna är dåligt eller mycket dåligt placerade, såsom bakom en häck eller vända med ryggen mot områden med aktivitet. Belysningen är sparsam, men jämn och behaglig, tack vare de icke bländande armaturerna. Växtvalet är mer varierat än på Blomdahls väg, men med en begränsad variation av egenskaper, vilket till viss del kompenseras av blomlådorna.

Utformningen är enkel, lugn och harmonisk. Det finns visserligen flera brister i funktionen och den estetiska ambitionsnivån är låg, men det är helt och rent. Den halva av gården som snygats upp ser nu välvårdad ut. Den andra halvan av gården är däremot ovårdad och smått kaotisk. Buskarna och träden ser nästan ut att vara slumpmässigt utplacerade. Gräsytorerna verkar inte mer genomtänkta och har följaktligen upptrampade stigar, döda fläckar efter blomurnor och slitage efter cykel och mopedparkering. De öppna ytorna ger visserligen möjlighet till vistelse och lek, men slitaget och lutningen kan utgöra ett hinder. Kantsten saknas delvis och är ersatt av stora stenar. Den här halvan av gården ser nergången och rörig ut.

3.3.3 Användningen

Gården användes nästan enbart soliga eftermiddagar och varma kvällar. På andra tider och vid sämre väder passerades bara gården på väg hem eller bort. Totalt sågs 81 personer, varav 2 var spädbarn, 31 var barn mellan fem och nio år och resten vuxna mellan omkring 25 och 60 år. Två tredjedelar av de vuxna var kvinnor. Antalet som vistades på gården samtidigt varierade mellan 0 och 20 personer enligt nedanstående:

Antal personer	Antal tillfällen
0	12
1	1
3	1
4	1
11	2
13	1
18	1
20	1

Aktivitet (vuxna)	Antal personer
Stå och prata	15
Fika/äta	12
Gå	9
Sitta	8
Syssla med något	2
Gunga	2

Fördelningen av antalet personer på gården påminner något om den på Blomdahls väg. Gården stod tom omkring hälften av tillfällena, och när den användes var det så gott som alltid flera personer ute. Här sågs emellertid betydligt fler personer använda gården samtidigt. Medan gården på Blomdahls väg uteslutande användes av en grupp vuxna i taget, sågs många grupper och enskilda individer på Peterson-Bergers väg när vädret var fint. En skillnad ligger i att de boende på Peterson-Bergers väg måste passera över gården på väg till och från hemmet, vilket även var en vanlig aktivitet. Aktiviteterna visar även på en större spontanitet i hur de boende på Peterson-Bergers väg använder sin gård, jämfört med de på Blomdahls väg. Steget till att gå ut på gården förefaller vara lättare att ta. Gårdens långmala arkitektur medför även att det finns utrymme för fler grupper att vistas på ute samtidigt utan att inkräkta på varandra. Den möjligheten utnyttjades förvisso, men påfallande ofta verkade grupperna som sågs på Peterson-Bergers väg vara tillfälligt sammansatta av några som just stannat för att byta några ord med varandra.

Inga tydliga skillnader sågs mellan olika åldrar och kön bland de vuxna. Vanligast var att gå över gården på väg hem eller bort, men ibland även till lekplatsen. Nästan lika ofta satt vuxna och barn ute och fikade eller åt. Hyresgäster från lamellhusen satt vid ett tillfälle i sittgruppen vid grillen, medan de som bor i radhusen ofta satt vid bord som de själva ställt ut på gatan framför sina lägenheter. Gatan var inte sällan möblerad med flera bord och många stolar. Sällan satt någon på en bänk eller vid det egna bordet utan att åtminstone hålla i en kopp kaffe. Ofta hände det att någon granne stod och pratade med den eller de som satt och fikade. Ibland stod även mindre grupper i närheten av en radhusdörr och pratade. Därtill sågs en man städa trappen, en annan spola av en vagn och ett par i 30-årsåldern gunga. En man har, som den ende på gården, byggt en egen liten altan utanför dörren till sitt radhusboende. Han är den som vistades mest på gården. Omkring två tredjedelar av alla aktiviteter skedde i gårdens södra ända, och majoriteten av de som använde gården verkade bo i radhus.

Barnen deltog många gånger i samma aktiviteter som de vuxna. De åt, fikade, gick över gården eller stod bredvid när de vuxna pratade med varandra eller utförde någon syssla. Annars lekte de ensamma eller i grupper på upp till åtta personer. Oftast lekte de i den gamla klätterställningen eller på gatorna - gräsytor och den nya klätterställningen utnyttjades sällan.

Adel Ayoub (2008) har jobbat som kvartersvärd på Peterson-Bergers väg i två år. Även han uppgav att de som bor i radhusen ofta tar ut egna möbler på gården. Därtill berättade han att bänkarna under träden och sittplatsen vid grillen används ofta, liksom lekplatserna. Han berättade även att hyresgästföreningen ibland är ute och planterar blommor på gården, som Uppsalahem bekostar. De krukor och urnor som finns här är planterade av dem.

De boende själva (2008) upplevde att "alla är ute på sommaren". De som bor i lamellhusen hade lättare att berätta hur de använde gården, vilket främst var till att leka med barnen och grilla. Det kan bero på att de som bodde i radhusen inte använde gårdens utrustning i lika hög grad eftersom de har uteplatser och äldre barn, som leker själva. Ett par av de som bor i radhus sa att uteplatsen är det bästa med deras boende.

De intervjuade som bodde på gårdens oupprustade halva var missnöjda med städningen och underhållet av gården. De kände sig försummade, eftersom nästan alla andra gårdar har fått ny kantsten och snyggats till, och de upplevde att skötseln blivit sämre. En person tyckte emellertid inte att det räcker med enbart ny kantsten, som på gårdens norra halva. Hon jämförde istället med den ambitiöst ombyggda August Södermans väg och önskade sig mysbelysning, mer bänkar, bord och en pool. Däremot ville hon absolut inte ha någon uteplats på framsidan, som på August Södermans väg. Hon trodde att hon skulle känna sig isolerad på en uteplats och flera gånger nämnde hon grindarna till uteplatserna, som hon upplevde som nästan aggressivt avvisande. Även de andra intervjuade var nöjda med att inte ha uteplatser på framsidan, bland annat för att de redan har uteplatser på baksidan.

Flertalet var nöjda med gårdens utrustning, men de som har små barn tyckte att saknas passande klätterställningar. Några av de intervjuade tyckte att gården är tråkig och vill ha blomplanteringar. De som bor i radhusen var upprörda över att de kommer att bli av med sina rabatter mot fasaden, eftersom Uppsalahem är oroliga för fuktskador. Däremot ville ett par av de intervjuade ha bort flera träd, som de tyckte att de skräpar ner och står i vägen. Det gällde bland annat oxlarna över bänkarna och ett körsbärsträd. De berättade även att andra hyresgäster ville ha träden kvar. Adel (2008) berättade att hyresgästföreningen har önskat fällning flera träd, bland annat eftersom de är oroliga för att barn ska ramla ner från dem.

3.3.4 Trivsel

I NKI ingår svar från 66 lägenheter (44 %) som inte ligger vid den undersökta gården. Dessa lägenheter ligger alla i trevånings lamellhus, som är placerade runt en kvadratisk gård eller är friliggande. De har genomgått samma upprustning som den norra halvan av den beskrivna gården.

Andelen av de svarande som uppgav att de var nöjda eller mycket nöjda med de olika aspekterna av boendet:

Aspekt	2008	2007
Belysning på gården och nära huset:	85,7 %	50,0 %
Personlig trygghet i området på kvällar och nätter:	82,1 %	66,7 %
Trivsel i huset/kvarteret:	81,5 %	64,3 %
Trivsel i stadsdelen:	78,6 %	64,3 %
Städning av gården:	81,5 %	81,8 %
Skötseln av rabatter, buskar och gröna ytor:	81,5 %	72,7 %
Lekplatser och lekutrustning:	83,3 %	66,7 %
Tillgång till utemöbler:	40,7 %	44,4 %
Val av blommor, buskar och träd:	69,2 %	60,0 %

Något av det som togs upp i intervjuerna syns även i NKI, som de relativt låga värdena för val av blommor, buskar och träd. I intervjun tyckte en person att det rådde brist på utemöbler, medan NKI visar på ett utbrett missnöje. Klagomålen på skötseln visar sig å andra sidan inte i enkäten, kanske eftersom det främst var de som bodde vid den oupprustade halvan av gården som var missnöjda, och de utgör endast 20 % av de boende. Intervjuerna gav en bild av en mycket trivsamt gård, dit folk kom från andra gårdar och flyttade tillbaka till. Överlag syns en tydlig förbättring av värdena sedan 2007.

Följande kommentarer om gården lämnades i 2008 års enkät:

- Området har blivit rel. segregerat med rel. få infödda svenskar, men trivseln i sig är det inget fel på.
- Man har tagit bort för många träd.
- Tycker gården är lite tråkig på utrustning som t.ex. blommor, buskar och lekutrustning för barnen.
- Kvarteret borde gå på områdena. Oftare och helger.
- Hyresgästerna ska lära barnen att ha lite respekt för buskar och blommor och rabatter och försöker att behålla ren gården och inte kasta all skit på gården.
- De farthinder som asfalterats ligger ibland i skugga, det finns inte alltid någon lampa som lyser i närheten i mörkret och det har varit olyckstillbud.

Adel Ayoub (2008) sade i intervjun att de som bor i radhusen trivs bättre än de som bor i lamellhusen.

Kötiden i Uppsalahem för att få en lägenhet på Peterson-Bergers vägs jämna sida var under 2007 och 2008 i median 4 år. Den längsta kötid som krävdes under samma period var 12 år. Kötiden är längst till radhusen (mejl från Geurtsen 2008).

3.3.5 Slitage och förändringar

Mindre än 14 år efter att Peterson-Bergers väg ritades genomgick den en ombyggnation, som ändrade på nästan allt utom vägarna. Lekplatserna flyttades från den smala ytan mellan husen, till de två ställen där gården vidgar sig. Det innebar att det blev längre till lekplatserna, men även att det fanns utrymme till större klätterställningar. Båda förändringarna innebar att fokus riktades mot större barn, vilket passar majoriteten av de som bor på gården idag. Förändringen medförde troligen även en lugnare och tystare gårdsmiljö. Den ursprungliga fyrkantiga formgivningen ersattes av mjukare former och ett mer varierat växmaterial för att passa de nya idealen. Smitvägar anlades på ställen där man tidigare hade varit tvungen att gå långa omvägar runt eller genom buskage.

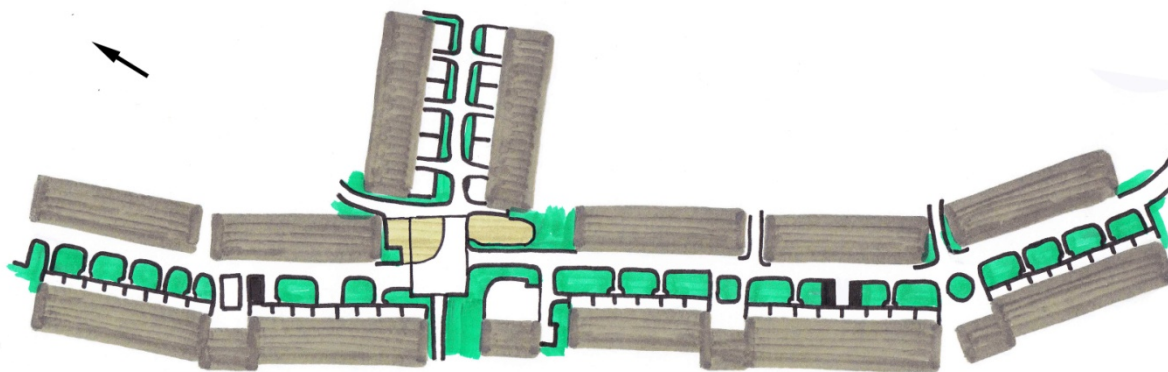
Slitage på en välanvänd del av gräsmattan.

Den form gården gavs -86 ansågs duga fram till för ett par år sedan. Då byggdes en ny lekplats, som passar något äldre barn ändå, buskar planterades på de smala och svårskötta gräsremorna under lamellhusens balkonger och vägarna breddades. Halva gården fick även ny kantsten, eftersom orginalkantstenen blivit bortkörd på många ställen. Nyligen har gården även fått en mycket uppskattad grill. De senaste åren har några träd tagits bort, och fler står på tur, dels för att hyresgästföreningen är orolig för att barn ska trilla ner från dem, dels för vissa står i vägen för den fortsatta vägbreddningen (Intervju med Adel Ayoub, oktober 2008).

Den halva av gården som rustats på senare tid ser huvudsakligen välhållen ut. Den halva som är orörd sedan -86 ser däremot nedgången ut. De limmade kantstöden har lossnat och vissa har försvunnit. Flera buskar saknas, synbarligen för att de har trampats ner. Några av träden har skador från klättring. Gräsmattorna har flera upp trampade stigar och är i allmänt dåligt skick. Allt har emellertid inte försämrats - vid en av lekplatserna står en välvuxen ask, som tycks vara självsådd.

3.4 August Södermans väg, udda nummer

Norr om Peterson-Bergers jämna sida ligger den del av August Södermans väg som har udda nummer, till stor del ritat som en spegling av Peterson Bergers väg. Även här ingår bara den långsmala gården närmast Gottsundagipen i undersökningen och är vad som avses med August Södermans vägs udda sida. Den här gården är emellertid längre än den på Peterson-Bergers. Tio hus ligger längs gatan och två bildar en avstickare i mitten. Totalt finns här 38 lägenheter i radhusen och 126 i lamellhusen.

Radhus.

Lamellhus.

3.4.1 Social miljö

August Södermans väg anses av både boende och Uppsalahempersonal som lugnare än höghusgårdarna. Tomas Hellgren (2008) har jobbat med skötsel av den yttre miljön sedan -93, är uppvuxen i Gottsunda och bor nu strax norr om August Södermans väg. Han upplever att området har högre status än resten av norra Gottsunda sedan ombyggnationen -99. Om ombyggnationen sade han att "Folk uppskattar det. Folk som bor där skärper sig - det har blivit bättre och mindre skräp." Mellan januari och december 2008 fick Uppsalahem in 12 störningsanmälningar och väktarrapporter från gården (telefonsamtal med Fröberg 2008).

Kötiden för att få en lägenhet på August Södermans väg är längre än till Peterson Bergers (mejl från Geurtsen 2008) men det verkar inte påverka boendesammansättningen märkbart. Även här bor många familjer med småbarn. Enligt kvartersvärden Åsa Nordstedt (2008) bor det nästan bara barnfamiljer i radhusen. I lamellhuset bor det även några äldre.

Kvarterslokalen ligger i mitten av gården och kan bokas via hyresgästföreningen för fester eller annat. Barnen på August Södermans väg har tillgång sommarkul, djurdagen, läxläsning och annat som ordnas på Blomdahls och Peterson-Bergers väg. Det är okänt hur det längre avståndet till dessa aktiviteter påverkar deltagandet.

På August Södermans väg intervjuades två kvinnor i 40-årsåldern, två i 50-årsåldern och en man i 50-årsåldern. Alla de intervjuade hade bott i området mer än tio år och trivdes bra. Fyra av de intervjuade bodde i radhusen.

De intervjuades uppfattning av gårdens gränser överrensstämde väl med de som tillämpats i undersökningen. Liksom på Peterson-Bergers väg har de som bor i radhusen mer kontakt med sina grannar än vad de som bor i lamellhusen har. Det verkar även som om de intervjuade huvudsakligen tänkte på de andra som bott länge vid gården när de talade om grannskapet. Alla var överrens om att "folk bor länge här" - ändå upplevde två av de intervjuade att det flyttat in många nya som de inte hade lärt känna. Informanterna hade mest kontakt dem som de varit grannar med länge och som de hade lärt känna på hyresgästföreningens möten och andra aktiviteter. Trots att informanterna sade sig vara ute mycket hade de inte haft tillfälle att lära känna sina nyare grannar, men skulle inte ha något emot att bjuda på en kopp kaffe om de kom över.

Mellan de som bott länge vid gården råder god grannsämja. Många är ute mycket och träffar ofta sina grannar. "Det är nästan som en by" beskriver en kvinna gårdens sociala miljö. De kände många av de nyinflyttade till namnet, men pratade sällan med dem. En av de intervjuade sade sig vara osäker på vilka som bodde på gården, huvudsakligen eftersom grannskapets ungdomar tar hit många kompisar.

Liksom på Peterson-Bergers väg sade de intervjuade här att de inte drog sig för att säga åt ett barn eller dess föräldrar om det betedde sig illa. En av de intervjuade avbröt faktiskt intervjun, som genomfördes på kvällen, ett par gånger för att säga åt en pojke, som lekte ensam på gården, att gå hem och lägga sig.

De intervjuade berättade inte om några konflikter mellan grannarna, vilket delvis bekräftas av de få störningsanmälningarna.

Åsa Nordstedt (2008) upplever att de som bor nära en lekplats umgås mer med varandra än de som bor längre bort, och att de som bor på August Södermans väg överlag umgås mindre med varandra än vad de som bor på Peterson-Bergers väg gör.

3.4.2 Fysisk miljö

Gården skiljer sig i grunden inte mycket från Peterson-Bergers väg. De två gårdarna ritades samtidigt och följer delvis samma plan (Ehlin, 2007). August Södermans väg är emellertid hela 430 meter lång, oräknat avstickaren, medan Peterson-Bergers endast är knappt 300 meter lång. Radhusen på August Södermans väg är åtta lägenheter långa, mot sex på Peterson-Bergers väg, men liksom på Peterson-Bergers väg är gården endast 15 meter bred, utom i mitten, där anslutningen till den nämnda avstickaren bildar en 20 x 30 meter stor öppen yta.

Från början hade de två gårdarna liknande utformning, men 1986 ritades August Södermans väg om av NOARK arkitekter AB (1986a), medan Calluna AB (1986a) ritade Peterson-Bergers miljöförbättring. Av deras redovisning av befintliga förhållanden (NOARK, 1986b) framgår att gården var ordentligt sliten. På ett ställe där det ursprungligen fanns en häck redovisar de öppen jord, och nästan alla ytor är klassade som sand, trots att flertalet troligen var gräsmattor från början. NOARK (1986c) valde att behålla dispositionen av ytorna, och mycket av deras förslag kan betraktas som en renovering och förstärkning av de befintliga funktionerna. De tillförde ny lekutrustning, nya sittplatser och en stor mängd nya träd och buskar. Planterings och utrustningsplanen för den här och en angränsande gård innehåller inte mindre än 41 sorter träd, 45 sorter buskar, 6 sorter klättrväxter, 5 sorter perenner, 8 sorter lökväxter och 37 olika typer av utrustning (NOARK, 1986d, 1986e). Den stora förändringen var emellertid att vägarna byggdes om. Grundstrukturen med en väg längs varje fasad behölls på större delen av gården, men hörnen rundades av och på den bit av gården som sticker ut från mitten ersattes de två vägarna på sidorna av en i mitten, vilket gav utrymme till uteplatser på ena sidan (NOARK, 1986a).

1999 var det dags igen. Uppsalahem kämpade då med Gottsundas dåliga rykte och tomma lägenheter. August Södermans väg valdes ut till ett första försök att vända trenden. Projektet skulle "på sikt bidra till att Gottsunda får ett gott rykte, mer nöjda hyresgäster och färre tomma lägenheter" (Werner citerar utkast till marknadsplan "August Söderman" 1997-1999, daterat 97 05 20, 2007). Både de sociala och fysiska förutsättningarna för att lyckas utan allt för omfattande åtgärder var goda på August Södermans väg, men i förhållande till den tidigare ombyggnationen blev de ändå stora. Många förråd förbereddes för konvertering till bostadsyta, så att hyresgäster som var trångbodda skulle kunna betala för ett extra rum i den befintliga lägenheten istället för att flytta, entréerna byggdes om och gården fick en nästan helt ny form (intervju med Andersson 2008).

Hyresgästerna hade stort inflytande över förändringarna, och var mycket engagerade, framför allt barnfamiljerna (Werner, 2007). Fyra förslag till utformning av gården presenterades, och efter omröstning valdes A5 arkitekter och ingenjörer AB respektive Markitekten AB (A5, 1999, Markitekten 1999a, 1999b). Deras förslag var mycket lika varandra och bygger båda vidare på idén med uteplatser från den föregående ombyggnationen. Den här gången fick alla radhuslägenheterna uteplatser på framsidan och lamellhusen fick uteplatser på baksidan. Flera av lekplatserna mellan husen ersattes av gräsmatta. Nya växter tillkom, liksom bänkar, bord, cykelställ, cykelförråd, belysning och lekutrustning, bland annat en lekskulptur och en vattenlek. I mitten av gården markerades en stor rektangel med gatsten och träd, möjligen för att skapa ett slags torg, så som var på modet vid den tiden. Förändringens huvuddrag var samling av gemensamhets- och aktivitetsytorna och en privatisering av resten. Formspråket ändrades inte nämnvärt.

Gården har förändrats lite sedan ombyggnationen. Främst har några träd tagits bort, några buskar bytts ut och nya bänkar och bord har tillkommit (Andersson, 2008).

Rumsligheten skiljer sig mot Peterson-Bergers väg, trots gårdarnas likheter. En av gatorna har ersatts med kringgårdade uteplatser på August Södermans väg, vilket innebär att besökare och de som bor i lamellhusen alltid rör sig nära lamellhusens fasader och riktar uppmärksamheten mot de lägre radhusen. De flesta av träderna är mycket små och bryter inte siktlinjen. Små buskar och spaljeer avgränsar sittplatserna, men det enda som bryter siktlinjen genom gården och kapar den i mindre bitar är cykelförråd som är ställda på tvären mot gårdens längdriktning på ett par ställen.

Sittplatserna består av några helt fristående bänkar i anslutning till lekplatserna och fem sittgrupper. De senare består av två till fyra soffor och ett eller inget bord. De har olika form, men är i övrigt lika. Bänkarna står i mellan 90 och 180 graders vinkel mot varandra, glest och oftast utan bord. Möblerna är robusta och grönmålade, alla av samma typ. Bakom dem finns grön- och vitmålade eller oljade spaljeer utan klätterväxter och en rad buskar av varierande höjd. Sittgrupperna är placerade vid gemensamhetslokalen och vid tvättstugorna. De är med ett undantag vända mot dessa, och avskärmade från resten av gården. Totalt finns det 24 bänkar och fem bord på gården.

Småskalig rumslighet och korta siktlinjer.

Den smala gården vidgar sig i mitten.

Flera av sittplatserna är löst och glest grupperade.

Soffa vid lekplats, intill större sittgrupp.

Utrustningen har tillkommit vid olika tidpunkter och varierar därför i stil och material, men merparten kommer från ombyggnationen -99. De bänkar, bord, cykelställ, stamskydd, pollare och papperskorgar som sattes upp då är genomgående svartlackerade eller grönmålade. Marken är asfaltbelagd med inslag av granit- och betongsten vid sittplatserna och som dekoration. Asfalten är lappad på ett ställe, men i övrigt bra skick. Kantstenen är genomgående av granit.

Belysningen är varierad. Gården är jämnt och väl upplyst på alla gång- och vistelseytor. Ljuset kommer huvudsakligen från de väggarmaturer som sitter vid varje entré. Varje sådan lampa sprider uppskattningsvis omkring 10 lumen vitt ljus i alla riktningar. Tillsammans med ljus från lamellhusens stora fönster ger det gården en jämn grundbelysning. Vid lek- och sittplatserna kommer ljuset huvudsakligen från låga eller mellanhöga lyktstolpar. Det längre avståndet till entrébelysningen och fönster gör att dessa platser ändå inte är mer upplysta än resten av gården. Passager mellan husen är upplysta från pollare eller väggarmaturer.

På gårdens norra halva är lyktstolpar jämnt utplacerade längs vägen, vilket gör den sidan betydligt ljusare än resten av gården. Stolparna är emellertid låga och krönta med vita glasklot, som lyser i alla riktningar och därmed bländar, vilket minskar nyttan av den förstärkta belysningen. Ljuset från lyktstolparna är kallt och har en bra färgåtergivning, medan entrébelysningen är lite varmare med sämre färgåtergivning. En lyktstolpe avviker med ett gult ljus med dålig färgåtergivning.

Samtliga armaturer bländar något. Kontrasten mellan ljuskällorna och allmänljuset är emellertid relativt låg, på grund av mängden ljuskällor. Det finns nio lyktstolpar och fyra ljuspollare på gården.

Lekplatsen i mitten av gården.

Vattenlek, numera avstängd.

Utrustningen är påkostad, rejäl och välhållen.

Flera armaturer är mer dekorativa än funktionella.

Planteringarna har efter den senaste ombyggnationen fått ett mer återhållet växtval, men är fortfarande variationsrikt i förhållande till de andra gårdarna. Här finns kastanj, körsbär, äpple, prydnadsapel, oxel, rönn, näverhägg, hägg, syren, häggmispel, bukettapel, forsythia, spireor, måbär, idegran, en, ölandstok, klematis och kaprifol. Det finns inga blomurnor, men ett par av de boende bjuder på blomprakt från sina uteplatser. Nästan alla träden och buskarna är rikt blommande på våren och försommaren, men det finns även höstfärger och något vintergrönt. Nästan alla träd är mellan fyra och fem meter höga och inget når upp till taken på lamellhusen.

Lokalmiljön påminner om den på Peterson-Bergers väg. Liksom där är ljus- och vindförhållandena goda. Delar av lekplatsen och en sandlåda är skuggade av ett hus och glesa träd delar av dagen. Även här finns emellertid en risk för att husen bildar en kallluftsficka, och ljudmiljön har brister.

Analys

August Södermans väg påminner mycket om Peterson-Bergers, men upplevs som ännu mer intim tack vare de många häckarna, spaljéerna, den smalare gemensamma ytan och att uppmärksamheten riktas mot radhusen. De gräsmattor som finns framför de flesta av uteplatserna kan emellertid framstå som halvprivat förmak till dessa, vilket möjligen minskar gårdens värde för de som bor i lamellhusen. Slitaget på dessa gräsytor är i allmänhet mindre än på Peterson-Bergers väg, trots att de ligger i nivå med asfalten. Det är bara gräsmattor i anslutning till lekplatser och hörn intill gemensamma gångvägar, samt nyanlagda ytor som är kraftigt slitna. Det kan bero på att gräsmattorna på August Södermans väg är 13 år nyare, eller på att de används försiktigare.

Utformningen och placeringen av sittplatserna uppfyller endast vissa av Gehls (2003) kriterier. De bänkar, bord, cykelställ, stamskydd, pollare och papperskorgar som sattes upp vid den senaste ombyggnationen är genomgående svartlackerade eller grönmålade, vilket gör de grova dimensionerna mindre påfallande. Alla ser mer påkostade ut än vad som är vanligt på gårdarna i Gottsunda. Belysningsarmaturerna är bländande, men eftersom de är så många och av måttlig ljusstyrka är det inte ett stort problem. Sido- och uppåtriktat ljus från lyktstolparna kan även vara ett problem för de näraliggande lägenheterna, men de låga stolparna bidrar även till en intimare stämning. Gården är fortfarande i bra skick, och det syns att den är formgiven med omsorg. Tillsammans med den intima skalan och uttrycket gör det att gården uppfattas som trevlig.

3.4.3 Användningen

Även den här gården användes intensivast soliga dagar. Vid sämre väder, och här även efter solens nedgång, passerades den endast på väg hem eller bort. Vid ett tillfälle var ett barn ute och lekte även i gråmulet väder. Totalt sågs 33 personer, varav ett ettårigt barn, 16 mellan fem och åtta år, nio i 30-årsåldern, fem i 40-årsåldern och två i 50-årsåldern. Lika många kvinnor som män sågs på gården. Antalet som vistades på gården samtidigt varierade mellan 0 och 9 personer enligt nedanstående:

Antal personer	Antal tillfällen
0	10
1	4
2	1
3	1
4	2
7	1
9	1

Aktivitet (vuxna)	Antal personer
Gå	7
Syssla med något	3
Stå och prata	2
Fika/äta	2
Sitta	2

Även på August Södermans väg var gården öde vid omkring hälften av observationstillfällena. Till skillnad från de andra gårdarna var det emellertid glest här även i fint väder. De vuxna umgicks parvis när det inte var på väg till eller från hemmet och det var aldrig mer än fyra vuxna ute samtidigt. Den frivilliga utevistelsen föreföll liksom på Peterson-Bergers väg till stor del oplanerad, men med mindre spontana sammankomster mellan grannarna. Interaktionen hindrades inte så mycket av gårdens långsmala form, eftersom mycket av aktiviteten ändå tog plats runt lekplatsen i mitten av gården, utan dels av att det var så få ute och dels av att några satt på sina privata uteplatser och därmed var mindre tillgängliga.

När barnen lekte ensamma eller i par cyklade de vanligen eller körde trampbil, gärna nedför en backe i mitten av gården. När de lekte i grupp var de oftast i klätterställningen. Endast ettåringen var i sällskap av sin mamma, som puttade på gungan.

De vuxnas användning av gården var likartad över olika åldrar och kön. Den vanligaste aktiviteten var att passera gården på väg bort eller hem. Därefter förekom några aktiviteter ungefär lika mycket. Två kvinnor turades om att gunga ett barn, samtidigt som de pratade med varandra, en man packade ur bilen, två män satt och åt på en uteplats, en kvinna satt på en bänk i närheten och tittade på, en man satt vid en uteplats och pratade i mobilen och två kvinnor stod på krönet av backen och pratade med varandra och sade åt en pojke att hans mamma ropade på honom.

Kvartersvärden Åsa Nordstedt uppger att få personer är hemma på dagarna, mest är det barnfamiljer och äldre. När folk är hemma är de mestadels på sina uteplatser på baksidan och vid lekplatserna. Lamellhusens uteplatser används mycket. Barnen leker på gatan eller på lekplatsen, och de äldre barnen även på BMX-banan (Nordstedt, juni 2008).

De boende på August Södermans väg (2008) som hade uteplats uppgav att de använde den varje dag när det var varmt. De som bodde i radhusen använde främst uteplatserna mot baksidan, eftersom de hade mer sol. Anledningen till att de ändå uppskattade framsidans uteplatser var att "förut hade vi gående rakt utanför fönstret". Alla de intervjuade tyckte att det saknades bänkar och bord, och då speciellt stora bord eller flera bord bredvid varandra, som kunde användas av stora sällskap och till fest. De ville även ha bord på några av de ställen där det nu endast finns bänkar.

Ungdomarna använder den närbelägna streetplanen mycket. En av de intervjuade som hade mindre barn, tyckte att det saknas lämpliga lekredskap, så hon går ofta till gården med replätterställningen. En annan berättade att det händer att barnen klättrar upp och bryter grenar i äppelträden, men hon ville ändå ha mer fruktträd och bärbuskar på gården, bara de inte blir för stora. De övriga tyckte att det finns lagom med träd.

3.4.4 Trivsel

I NKI ingår svar från 240 lägenheter (59 %) som inte ligger vid den undersökta gården. Merparten av dessa ligger i trevånings lamellhus runt kvadratiska gårdar eller som är friliggande. De har genomgått samma ombyggnationer som den undersökta gården på August Södermans udda sida. 24 lägenheter ligger i nybyggda tvåvåningshus med fyra lägenheter i varje, som är parallellt uppställda på parkeringshus.

Andelen av de svarande som uppgav att de var nöjda eller mycket nöjda med de olika aspekterna av boendet:

Aspekt	2008	2007
Belysning på gården och nära huset:	90,0 %	100,0 %
Personlig trygghet i området på kvällar och nätter:	82,9 %	84,6 %
Trivsel i huset/kvarteret:	92,5 %	75,0 %
Trivsel i stadsdelen:	89,7 %	87,5 %
Städning av gården:	71,8 %	64,3 %
Skötseln av rabatter, buskar och gröna ytor:	68,4 %	78,6 %
Lekplatser och lekutrustning:	50,0 %	66,7 %
Tillgång till utemöbler:	48,5 %	62,5 %
Val av blommor, buskar och träd:	54,1 %	73,3 %

Nästan alla är nöjda med belysningen, som är omsorgsfullt placerad på August Södermans väg. Det innebär dock inte att de är tryggare i området på kvällar och nätter än de som bor på Peterson-Bergers väg. Troligen beror otryggheten på att hyresgästerna upplever sig bo i en farlig stadsdel, vilket antyds av att en av de intervjuade berättade att den här gården var lugn, men hon visste hur det var på andra gårdar och nere i centrum.

Nästan alla trivs både i huset/kvarteret och i stadsdelen. Det är värt att uppmärksamma att de som bor på August Södermans väg trivs bättre i stadsdelen än de som bor på Peterson-Bergers, men det är svårt att säga om det beror på att trivseln i huset/kvarteret har färgat av sig på trivseln i stadsdelen, eller om den längre kötiden sällar bort de som hellre bor i en annan del av staden. Städningen och skötseln får sämre omdömen än på både Blomdahls och Peterson-Bergers väg. Tillgången till och kvalité på lekplatser, lekutrustning, utemöbler, blommor, buskar och träd varierar något mellan gårdarna i det område enkäten täcker, vilket gör det svårt att säga hur väl den representerar de som bor på den undersökta gården. Generellt finns det färre träd och blommor på August Södermans väg än på de två andra undersökta gårdarna, men ingen av de intervjuade nämnde något om detta. Brist på utemöbler och lekutrustning togs däremot upp i intervjuerna.

Följande kommentarer om gården lämnades i 2008 års enkät:

- Mitt problem är att det är stökigt och stöjigt på gården, särskilt sommartid när man vill sitta på balkongen. Det är "ostädat" på gården, inte p.g.a. dålig städning utan p.g.a. att folk inte plockar upp efter sig.
- Det finns inte alls någon belysning från där jag hoppar av bussen till där jag går hem så det så himla mörkt, så jag tycker inte alls om detta. Speciellt på de tidiga mornarna och eftermiddagarna och kvällen.
- Städningen på gårdarna är dålig. Folk slänger cigarettfimpar på väg mot ingången, papper, plast allt som kan tänkas. Vi röker inte men vi har fimpar allt som man inte vill ha.
- Det är för lite planterade blommor som blommor under säsong, tulpaner, påskliljor mm.
- Ta inte ner alla träd! Dessutom används vägsandsbehållarna som sopstationer och det är extremt otrevligt!
- Nu har vi fått ett bord vid sandlådan (jan-08). Skötsel av rabatter dålig. Blommor, finns inge, har aldrig funnits. Städning av gårdar blivit sämre, soppsåsar i buskar.
- Otroligt dåligt med lekplatser fotboll etc. för ungdomar. De arkitektlösa cykelhusen framför radhusen förstör områdets vackra utseende. Val av blommor är för sparsamt.
- Finns inte mkt för en 3-åring att leka med på gården. Sandlådan växer det gräs och på kanterna finns det spikar som står upp.

Kötiden i Uppsalahem för att få en lägenhet på August Södermans vägs udda sida var under 2007 och 2008 i median 4 år. Den längsta kötid som krävdes under samma period var 19 år. Kötiden är längst till radhusen (mejl från Geurtsen 2008).

3.4.5 Slitage och förändringar

Redan -86 var gården på August Södermans väg kraftigt sliten och fick en genomgripande upprustning. Nästa upprustning -99 riktades inte mot några konkreta problem med gården, utan mot tomma lägenheter och hela stadsdelens dåliga rykte. Ombyggnaden var omfattande och påkostad (Andersson, juni 2008). En av vägarna på gården ersattes av nya uteplatser, den andra vägen drogs delvis om och det mesta av den gamla utrustningen flyttades eller togs bort.

Slitage där många har sneddat över hörnet.

Gården har förändrats lite sedan ombyggnationen. Några bänkar och bord har tillkommit på hyresgästernas begäran, nya postlådor och spaljeer har satts upp, vattenleken har tagits ur funktion för att minska underhållet, buskarna under balkongerna har bytts ut mot lågväxande sorter, några träd och flera buskar har tagits bort för att öka tryggheten, minst ett träd har dött och ett har tagits bort för att öka svängraden i en kurva (Andersson, juni 2008).

De delar av gräsmattan som ligger i nivå med gatan är bortnötta i några hörn. Även i anslutning till lekplatserna och sandlådorna är gräsmattan nött. En gräsyta som återsåts har inte etablerat sig ordentligt, troligen på grund av en kombination av torka och slitage. Många av träden har vuxit dåligt och äppelträden är skadade, möjligen på grund av klättring. I övrigt ser planteringarna bra ut. Utrustningen är i bra skick. Den svartlackerade metallen är felfri, men den ursprungliga färgen flagnar på samtliga möbler. Asfalten är uppgrävd på ett ställe, i anslutning till en avloppsbrunn. Vid två av sittplatserna finns små ogrästäckta ytor, som det är oklart vad de ursprungligen varit fyllda med. De nämnda skadorna påverkar emellertid inte helhetsupplevelsen nämnvärt. Gården är i bra skick och uppfattas som gedigen och fräsch.

3.5 Ägande och förvaltning

De undersökta gårdarna byggdes av Uppsalahem, som sedan dess även har förvaltat dem helt i egen regi. Ägandet måste ses som mycket långsiktigt, då det inte heller nu finns några planer på att sälja dem.

3.5.1 Företaget

Uppsalahem är Uppsala kommuns allmännyttiga bostadsbolag. Med sina 230 anställda (Uppsalahem 2008, Organisation) och omkring 13 200 bostäder är det Uppsalas största bostadsföretag (Uppsalahem 2008, Om Uppsalahem). Det är helägt inom koncernen Uppsala stadshus AB (Uppsala kommun 2008, Bolag och stiftelser). Nyligen organiserades Uppsalahem om enligt en beställar- utförarmodell. På beställarsidan finns de fyra distrikten och på utförarsidan finns Fastighetsservice. Kvartersvärdarna på beställarsidan har närmast kontakt med de boende. Kvartersvärden på Blomdahls väg uppgav att hon ägnade så mycket som 90 % av sin arbetstid åt att prata med de boende (Tagai, juni 2008), medan de på Peterson-Bergers och August Södermans väg ägnade detta mindre tid (Ayoub, juni 2008, Nordstedt, juni 2008). Skillnaden tycks huvudsakligen bero på kvartersvärdarnas personliga preferenser, samt på hur de uppfattar sina arbetsuppgifter. Kvartersvärden på Blomdahls väg tog även ett större ansvar för gårdens utformning än de två andra upplevde att de hade mandat till. En möjlig förklaring är även att den högre omsättningen på lägenheter och större problemen med nedskräpning på Blomdahls väg föranledde mer kontakt med hyresgästerna. Förvaltarna har det ekonomiska ansvaret för sitt område och beställer vanligtvis, men inte nödvändigtvis, skötseln från Uppsalahem Fastighetsservice.

3.5.2 Visioner

Hela Uppsalahem har som gemensam vision att vara "lite mera värd". Som kärnvärden definieras *trygghet, trivsel och dialog* på hemsidan (Uppsalahem 2008, Affärsidé, vision och kärnvärden). Åsa Hedenberg, VD för Uppsalahem, berättar per telefon i juni 2008 att för gårdarna betyder det att de ska vara anpassade till hyresgästerna och att det ska finnas en mångfald av olika typer av gårdar. Hon ser det emellertid inte som sin uppgift att styra över gårdarnas utformning. Enligt Fredrik Holm, fastighetschef på Uppsalahem, (i telefonsamtal juni 2008) ska gårdarna dessutom vara utformade så att hyresgästernas trygghet maximeras, med god belysning och låga buskar. De ska bidra till en attraktiv boendemiljö, skapa trivsel och underlätta och stödja gemenskap i olika åldrar, exempelvis genom lek och aktiviteter. Utformningen av gårdarna bör minimera behovet av skötsel på både lång och kort sikt och göra det möjligt för hyresgästerna att ta aktiv del i hela eller delar av förvaltningen.

Kees Geurtsen, distriktschef i Gottsunda (i samtal oktober 2008), ser inte heller gårdarnas utformning som sitt ansvar, men nämner ändå trygghet som ett prioriterat område. Tryggheten fick tidigare dåliga värden i NKI, men efter flera insatser, som bland annat inkluderat förstärkt belysning och ett stående uppdrag till fastighetsservice att ta bort buskar som skymmer, har den upplevda tryggheten i området kvällar och nätter ökat från 54 % år 2003 till 76 % år 2008. Merparten av insatserna har skett utanför gårdarna, där problemen var störst. Värdet för belysningen på gården och runt huset har som jämförelse ökat med 4 % till 79 % (Geurtsen, 2008). Kees Geurtsen har även drivit på det nya skötselavtalet som ger hyresgästerna skötselansvaret för marken mellan huset och tomtgränsen. Egna planteringar utanför lägenheten uppmuntras och om hyresgästföreningen vill, får de ta över hela skötselansvaret för gården.

Mikael Larsson (intervjuad juni 2008), som förvaltar Blomdahls och Peterson Bergers väg, har som målsättning att gårdarna ska bidra till att öka kvarboendet och till att ge området ett bättre rykte. För honom kännetecknas en bra gård av att den vid vackert väder används som vardagsrum och kök. Det ska vara enkelt att gå ut och att släppa ut barnen. Vidare ska den vara uppväxt, lättskött, hel och ren.

Roger Andersson (intervjuad juni 2008), som förvaltar August Södermans väg, vill även han öka kvarboendet. I övrigt arbetar han huvudsakligen efter företagets kärnvärden trygghet, trivsel och dialog. Mer specifikt ska gården vara anpassad till hyresgästerna, det ska finnas lek för barnen och ro för de gamla; det ska inte vara någon trafik på gården, men det ska gå att köra in när man behöver och det ska vara nära till parkeringen.

Creuza Tagai (i samtal juni 2008), kvartersvärd på Blomdahls väg, har arbetat med tryggheten genom att ersätta förvuxna buskar. Hon har även anlagt några mindre perennplanteringar tillsammans med hyresgäster. Adel Ayoub (i samtal juni 2008), kvartersvärd på Peterson-Bergers väg, har på hyresgästföreningens initiativ verkat för att fälla några träd. Han har även ordnat så att några av de boende har kunnat ställa ut och plantera flera blomurnor på Uppsalahems bekostnad. Åsa Nordstedt (i samtal juni 2008), kvartersvärd på August Södermans väg, ser inte gårdens utformning som sitt område, och har inte deltagit i några förändringar av de fortfarande välhållna gårdarna.

Uppsalahems visioner för gårdarna utgår huvudsakligen från kärnorden trygghet, trivsel och dialog, som formulerats av styrelsen (Andersson, juni 2008). De anställda konkretiserar själva vad det betyder för gårdarna utifrån sina personliga erfarenheter, värderingar och, vad gäller förvaltarna, viss bostadsforskning. Förvaltarna har huvudansvaret för gårdarnas utformning och skötsel, och var tillsammans med distriktschefen de som hade tydligast visioner för gårdarna. De kände till några forskningsresultat om boendemiljö, men utgick främst från erfarenhet och kundenkäten, NKI, när de tog beslut om förändringar.

3.5.3 Skötsel

Skötselnivån beslutas av förvaltarna, bland annat utifrån kundenkäten, NKI. Båda de intervjuade förvaltarna föredrar att lägga kostnaden på anläggning framför skötsel. Mikael Larsson exemplifierar det med att berätta att han valde det dyrare av två stensättarföretag, för att han visste att de skulle göra ett bättre jobb (Anderson, juni 2008; Larsson, juni 2008). Skötseln utförs av Fastighetsservice, som har en fast arbetsstyrka och lokal i norra Gottsunda. Fastighetsarbetarna är uppdelade så att samma person alltid städar samma område och vissa alltid arbetar med utemiljön. Flera av dem har fått utbildning i grönyteskötsel och trädbeskrning.

Städningen uppfattas av förmannen Leif Carlsson (i samtal oktober 2008) som det mest krävande skötselmomentet. Alla gårdar städas en gång i veckan. I hela Gottsunda lägger Fastighetsservice omkring 50 timmer per vecka på städning av trapphusen och 30-40 timmar på städning av gårdarna. Värst är nedskräpningen utanför höghusen, och då främst längs stråken ut mot Hugo Alfvéns väg. En annan sak han uppfattar som kostsamt är buskar som måste klippas tre gånger per år. Det för vidare in på placeringen av buskar. Dessa ska kunna växa fritt utan att komma i vägen för något, för att underlätta skötselarbetet.

Det vanligaste problemet eller hindret för skötseln är små och trånga gårdar, som försvårar vid flytt och spolning. Ibland saknas även platser att lägga snön på. Han tycker att det är viktigt att Fastighetsservice blir kontaktade vid om- och nybyggnationer, så att gårdarna blir lättskötta. Det enformiga växtvalet i Uppsalahem tycker han emellertid inte underlättar skötseln. Han skulle gärna se fler sorters växter, så länge det finns en växtförteckning med skötselanvisningar. Särskilt perenner vill han se mer av.

Tomas Hellgren (oktober 2008) har varit fastighetsarbetare i norra Gottsunda sedan 1993. Han tycker att nedskräpning och slitage är stora problem i området, framförallt vid höghusen, där folk ställer grovsopor utanför soprummen. Där är även slitaget och skadegörelsen värst, vilket han tror beror på att fler är hemma på dagarna där.

För att göra gårdarna lättare att sköta tycker han att det är viktigt att gräsmattorna går att klippa med åkgräsklipparen, eftersom det tar mycket tid att gå med handgräsklippare eller trimmer på små eller smala gräsremsor. Det är naturligtvis då viktigt att kantstenarna inte är så höga att gräsklipparen inte kommer upp. Han tycker däremot inte att planteringar mitt i gräsmattan är till något större besvär om de går att köra runt. När buskar står i gräsmattan kommer klippbordet in under dem, men i alla övriga fall bör de ha en underplantering av marktäckare för att minska behovet av rensning.

Buskar bör väljas med omsorg, så att de inte växer sig för stora för sin plats. Likaså tycker han att man inte ska vara rädd för att fälla träd och plantera nytt. Enligt hans erfarenhet fungerar fruktträd dåligt i Gottsunda, eftersom barnen ofta klättrar upp i dem och bryter av grenar och kastar frukt. Han beskrev även hur de sparade mycket lövuppsamlingsarbete när de tog bort flera stora lönnar på en plats.

Fastighetsservice lägger mer tid på skötsel av Peterson-Bergers än August Södermans väg, framförallt beroende på att där finns större och mer skötselkrävande buskage och öppna ytor som behöver rensas (Carlsson, oktober 2008). Tomas Hellgren berättar även att August Södermans väg blivit enklare att sköta efter ombyggnationen, när de smala gräsremsorna mellan fasaden och vägen ersattes av buskar. De lägger lika mycket tid på städning på de båda gatorna.

Skötselbesparande buskar.

3.5.4 Självförvaltning

Sedan flera år förvaltas ett område i Vänge av hyresgästerna själva. Uppsalahem skriver på sin hemsida (Uppsalahem 2009, Vangsby) att "Intresset för självförvaltningen är stort och har bidragit till att Vangsby idag hör till Uppsalahems finaste områden." Fastighetsservice tidigare chef Bo Servin bekräftar (i samtal maj 2008) att självförvaltningen har fungerat bra, och nämner att området är det enda inom Uppsalahem som har en pool. Poolen har hyresgästerna själva skaffat för de pengar som blivit över av potten de får från Uppsalahem. Även för Uppsalahem har självförvaltningen varit lönsam, mycket tack vare att de spar in på de långa resorna till Vänge.

Bo Servin tror att den välfungerande självförvaltningen har sin grund i att det har funnits eldsjälar bland hyresgästerna, och ser därför ingen mening i att Uppsalahem skulle ta initiativ till fler självförvaltade områden (a.a.), en uppfattning som även delas av den tidigare förvaltaren Anders Lindström (i samtal maj 2008). Även Hågaby förvaltades ett tag av hyresgästerna, men där återtog Uppsalahem förvaltningen just på grund av att det saknades tillräckligt engagerade personer som kunde organisera den. Anders Lindström, som även var förvaltare där, upplevde försöket som betungande (a.a.).

Självförvaltning kan minska skötselkostnaden, men innebär även omställningskostnader för att anpassa gården efter hyresgästernas kompetens och önskemål, liksom för att återanpassa den till företagets skötselmetoder vid ett eventuellt återtagande. Uppsalahems förvaltare erfor även att kontakten med hyresgästernas förvaltningsorganisation blev ett nytt och tidskrävande arbetsmoment (Lindström, 2008).

3.6 En tidigare studie av ombyggnationen

August Södermans väg byggdes om för att bättra på Gottsundas rykte, ge nöjdare hyresgäster och färre tomma lägenheter. Det skulle åstadkommas genom en ombyggnation av hus, gemensamhetslokaler och gårdar, och hyresgästerna skulle vara delaktiga. Inga Britt Werner (2007) har i *Kvalitetsutveckling i boendet: Värdeskapande processer* utvärderat hur väl ombyggnationen uppfyllde de målen. Omkring 350 enkäter delades ut till hyresgästerna på Peterson-Bergers och August Södermans väg. 150 svar inkom, med betydligt bättre svarsfrekvens i radhusen: 66 % på August Södermans och 70 % på Peterson-Bergers, mot 41 % respektive 39 % i lamellhusen. Hon jämförde även de två gårdarnas NKI från 2006 med 2000 - det första året då NKI-undersökningar genomfördes. NKI bygger emellertid endast på omkring 30 svar från vardera området. Siffrorna nedan för 2000 och 2006 värden i NKI är hämtade från Werners rapport och jämförelserna med 2007 och 2008 års värden kommer direkt från NKI (2008).

Trots att ombyggnationen var kostsam och syftade till att öka boendekvaliteten, så höjdes inte hyrorna. Man trodde inte att det skulle ha varit möjligt att få hyresgästernas godkännande annars. Engagemanget från hyresgästerna var stort före och under ombyggnationen, men minskade efter att gården blev färdig.

Enligt NKI var de boende på August Södermans väg mer nöjda med utemiljön än de på Peterson-Bergers år 2000. År 2006 hade emellertid tillfredsställelsen med lekredskapen, utemöblerna, blommorna, buskarna och träden ökat på Peterson-Bergers, medan den minskat på August Södermans väg. Tillfredsställelsen med utemöblerna halverades på August Södermans, medan den nästan dubblerades på Peterson-Bergers väg. Under 2007 och 2008 fortsatte värdena att sjunka på August Södermans väg, med undantag för tillgången till utemöbler, som 2007 steg med 20 procentenheter, för att sedan falla med 14 igen 2008.

Trivseln i området var lika på de två jämförda gårdarna i NKI 2000. År 2006 visar de boende på August Södermans väg en svag tendens att trivas bättre, en skillnad som blir tydligare i följande två års NKI. Skillnaderna i personlig trygghet och grannkontakt var år 2000 små och till August Södermans fördel. År 2006 var de tydligare, men till Peterson-Bergers fördel.

I den enkät som Werner delade ut angav hyresgästerna på August Södermans väg oftare skäl till valet av bostad som "trevliga hus", "bra rykte" och "låg hyra", medan hyresgästerna på Peterson-Bergers väg oftare angav skäl som "nära natur", "nära skola/dagis" och "fick erbjudande". Svaren på frågan vad som var det bästa med boendet följer samma mönster, men med mindre skillnad mellan områdena. De som bor på August Södermans väg angav i större utsträckning att de kände sina grannar, kunde få hjälp av dem och var engagerade i området.

Enkäten visade att medan nästan alla av de som bodde i radhus använde sina uteplatser, så gjorde mindre än hälften av de som bodde i lamellhus det. I stort sett alla som använde sin uteplats satt på den och odlade på den. En stor del uppgav att barnen lekte på den och flera av de som bodde i radhus förvarade saker på den. Det gjorde emellertid ingen av de som bodde i lamellhus. I de fria kommentarerna uppgav några att uteplatserna var bra, men att de skulle vara ännu bättre med skiljeväggar mellan dem, eller högre buskar.

Werner har även jämfört svaren från de som bor i radhus med de som bor i lamellhus och funnit signifikanta skillnader som visar att de som bor i radhusen oftare har bott i Gottsunda förut, i större utsträckning har valt sitt boende och känner sina grannar bättre. Hennes variansanalys visar att hustypen konsekvent har större påverkan på svaren än vad området har. Bara frågorna om engagemanget i området och möjligheten att få hjälp av en granne påverkades signifikant av om den som svarade bodde på August Södermans eller Peterson-Bergers väg. Uppfattningen av hur trevliga husen är skilde sig nästan signifikant åt mellan områdena. Alla uppmätta skillnader var till fördel för radhus och August Södermans väg (a.a.).

4 DISKUSSION

I det här avsnittet diskuteras vilka funktioner de undersökta gårdarna har för de boende och hur de påverkar deras boende- och livskvalitet, eller trivsel. Först görs ett försök till att förklara skillnaderna i trivsel mellan de olika gårdarna, så som den framkommer i Nöjd Kund Index, NKI, respektive intervjuerna, varefter sambanden mellan trivsel och först den sociala och sedan den fysiska miljön diskuteras. Sedan granskas hur olika grupper representeras i undersökningen och vilka krav de ställer på gårdens utformning. Slutligen diskuteras hur företaget styr och kan styra förvaltningen för att nå de för dem viktigaste målen; trivsel och skötsel ekonomi.

4.1 Trivseln i områdena

I NKI redovisas resultaten för hela August Södermans och Peterson-Bergers vägar, udda och jämna nummer sammanslagna, medan Blomdahls väg har slagits samman med Stenhammars väg. Enligt dessa siffror trivs hyresgästerna på August Södermans väg bäst, följt av de på Peterson-Bergers väg. Liksom i NKI verkade även de intervjuade hyresgästerna på Blomdahls väg trivas mindre än de på andra gårdar. De vantrivdes inte, men hade inte heller mycket positivt att säga om sin boendemiljö. I kontrast kunde de intervjuade på Peterson-Bergers väg knappt sluta prata om hur bra de trivdes. Informanterna på August Södermans väg trivdes även de bra, men uttryckte det inte alls med samma entusiasm och eftertryck.

För den här undersökningen har intervjuerna högre validitet än NKI, inte bara för att enkäterna inkluderar områden som ligger utanför undersökningen, utan även för att respondenterna har svarat på enkätens frågor om hur väl de trivs i huset/kvarteret, medan informanterna fått den mer relevanta frågan hur de trivs på gården.

Urvalet till NKI var slumpmässigt, men efter Werner (2007) kan vi anta en högre svarsfrekvens i radhusen. Informanterna valdes slumpmässigt bland de som befann sig på gården eller sin uteplats vid tillfället. Det innebär möjligen att de intervjuade vistas på gården mer än den genomsnittlige hyresgästen, men den snedvridningen drabbar alla de tre gårdarna lika.

Merparten av informanterna bodde i radhus: sex av tio på Peterson-Bergers väg och fyra av fem på August Södermans väg. Werner fann att de som bodde i radhus trivdes bättre än de som bodde i lamellhus, något som även några av informanterna hade observerat. I den mån hustypen har påverkat intervjuret resultatet har därför trivseln på August Södermans väg överskattats.

Å andra sidan bodde merparten av de som intervjuades på Peterson-Bergers väg nära lekplatsen och den öppna ytan i gårdens södra ända, och just de som bodde där trivdes allra bäst. Åsa Nordstedt (2008) upplevde även att de som bodde nära lekplatser hade mest sociala kontakter, vilket då kan ha medfört att trivseln på Peterson-Bergers väg överskattats. Emellertid verkade även de som bodde på andra delar av gården trivas minst lika bra som de på August Södermans väg.

Sammantaget är det tydligt att de boende på Peterson-Bergers väg trivdes bäst på sin gård. Därefter kommer de boende på August Södermans väg, medan de på Blomdahls väg trivdes sämst.

4.2 Social miljö och trivsel

Varför trivs informanterna på Peterson-Bergers väg bättre än de andra? Enligt NKI trivs de boende på hela August Södermans väg generellt sett bättre i huset/kvarteret än de på Peterson-Bergers väg, vilket även antyds av den längre kötiden, men just de som intervjuades bryter det mönstret. Det som, förutom trivseln, skiljer dem från NKI-underlaget är att alla bor på den undersökta gården och de flesta i radhus och/eller nära lekplatsen och den öppna ytan i den södra ändan. Själva angav de intervjuade nästan bara de goda grannkontakterna som förklaring till varför de trivdes.

Informanterna på Peterson-Bergers väg menade att de har ett ovanligt rikt, öppet och förtroligt umgänge med sina grannar, i högre grad än på August Södermans väg, trodde de. Även kvartersvärden på August Södermans väg, Åsa Nordstedt (2008), berättade att de som bor på Peterson-Bergers vägs jämna nummer umgås mer med varandra än vad de på August Södermans väg udda nummer gör. En kvinna som flyttat från Peterson-Bergers väg föredrog ändå att spendera sin fritid där istället för på sin nya gård och flera personer som vuxit upp på gården har på senare tid flyttat tillbaka.

Samtliga informanter sade sig hälsa på alla eller nästan alla på gården och känna många till namnet. Flera umgicks mycket med sina grannar. Den sociala kontrollen upplevdes av både fastighetsskötaren Tomas Hellgren (2008) och av informanterna som stark. Trots att de själva uppgav att de gick och sa till störande grannar istället för att ringa störningsjouren hade emellertid Peterson-Bergers väg flest störningsanmälningar och väktarrapporter av de undersökta gårdarna.

Gårdens rika sociala liv bekräftades av observationerna. På Peterson-Bergers väg sågs hela 81 personer, mot 35 på August Södermans väg och 54 på Blomdahls väg. Informanterna själva upplevde det som att "alla är ute på sommaren". Sociala aktiviteter var betydligt vanligare än på de andra gårdarna. Umgänget skedde spontant, ofta i samband med att någon på väg till eller från sin lägenhet stannade för att prata en stund med grannen, som satt utanför sin radhuslägenhet och drack kaffe. Det senare är intressant, eftersom dessa lägenheter saknar uteplatser på framsidan. Många av de boende hade ställt ut bord och stolar direkt på gatan, vilket enligt kvartersvärden Adel Ayoub (2008) var ett vanligt beteende på gården. Här satt man och åt, fikade eller bara drack kaffe. Informanterna berättade att de föredrog den skuggiga framsidan framför den soliga baksidan på varma dagar, men några höll även ett öga på barnen härifrån och det var tydligt att många uppskattade möjligheten att byta några ord med grannarna. De som bodde i radhusen använde sällan någon annan del av gården än gatan utanför sin dörr. De som bodde i lamellhusen sökte sig visserligen ut på de gemensamma ytorna för att passa barnen, äta, umgås eller bara sitta, men av allt att döma var de egna borden utanför radhusen gårdens sociala kitt.

Utställda möbler vid ett av radhusen.

Grannrelationerna har stor betydelse för trivseln på Peterson-Bergers väg. Tidigare studier visar att det är ett allmänt förhållande (Rånlund, 1992; Ehn, 1996; Olsson, 1997; Hultén, 2000; Ericsson, 2002; Lindgren, 2005; Eriksson, 2008). I synnerhet den typ av spontana möten som karaktäriserade gårdslivet på Peterson-Bergers väg beskriver väl vad Sören Olsson kallar en svag gemenskap. Enligt honom är det den mest eftersträlvade typen av grannskapsrelation, som medger trygghet i form av bekräftelse och acceptans från grannarna, möjlighet att byta tjänster och få hjälp och att ha en viss social kontroll över de gemensamma ytorna, men som inte upplevs som betungande. Grannkontakten är en förutsättning för att etablera gemensamma normer och bestraffa brott mot dessa. Som Ehn (1996) konstaterar duger det inte som sanktionsmedel att låta bli att hälsa om det är kutym att inte göra det.

I *Det offentliga stadslivets förändringar* (1998) skriver Sören Olsson att de gemensamma normerna, sociala kontrollen och ömsesidiga hjälpen i 30-talets Haga var ett resultat av att de små bostäderna och dåliga lagringsmöjligheterna skapade ett intensivt gatuliv med många möten. Därtill hade befolkningen i Haga likartade bakgrunder och levnadsomständigheter och därmed liknande normer till att börja med. I dag finns det färre tillfällen att träffa grannarna och de allra flesta är oberoende av dem. Därtill kommer invånarna i många av dagens bostadsområden från olika bakgrunder. Resultatet är ofta normförvirring och social osäkerhet (Rånlund, 1992; Ehn, 1996; Olsson, 1997), vilket i sin tur leder till minskad trivsel och ökade barriärer mellan grannarna.

De intervjuade på Blomdahls väg var inte intresserade av att öka kontakten med sina grannar, medan de på August Södermans väg sade sig vara det och de på Peterson-Bergers väg var aktivt kontaktsökande. På en gård där det normala är att hålla sig för sig själv är det sannolikt svårare att etablera en ny kontakt än på en gård med en kultur av grannsamvaro och småprat, inte bara för att det bryter mot den rådande normen, utan även för att den upplevda vinsten med att lära känna sina grannar är större om de inte upplevs som främmande eller rent av störande.

Ehn (1996) märkte i sina intervjuer att brist på kontakt grannarna emellan ledde till att skillnader i värderingar och livssyn upplevdes som större än de i verkligheten var. På gårdar där invånarna har olika bakgrund är därför grannkontakterna extra viktiga för att undvika fördomar och bygga upp gemensamma normer. Ehn fann emellertid att problemen i de bostadsområden hon undersökt inte i första hand berodde på avsaknad av gemensamma normer, utan på att de inte efterlevdes. Vissa av hennes informanter uppvisade en tydlig diskrepans mellan de uttalade normerna och beteendet.

På Peterson-Bergers väg gick man enligt informanterna och sa till den som störde istället för att ringa störningsjouren, men hade ändå det största antalet anmälningar av de undersökta gårdarna. Det kan visa på ett ideal som inte efterlevs, men det kan även vara så att den större sociala kontrollen lett till lägre acceptans för störningar. Ehn jämför livet på bostadsgårdarna med det i ett serbiskt bondesamhälle och drar slutsatsen att det saknas sanktionsmedel och tvingande anledningar att umgås med grannarna på de förra (Ehn, 1996). Utan sanktionsmedel kan det vara lönsamt att bryta mot normerna och utan tvingande anledningar att bli sams igen kan det vara kostsamt att påtala normbrottet och riskera att komma på kant och kanske utsätts för hämnaktioner. I de undersökta områdena kan vi se att nedskräpning är ett betydligt större problem på Blomdahls väg, med sina begränsade grannkontakter, än på Peterson-Bergers och August Södermans väg (intervjuer med Carlsson och Hellgren oktober 2008).

På de undersökta gårdarna hade trivseln och det sociala livet även ett samband med omflyttningen. Föga förvånande har de som bott länge på gården mer kontakt med sina grannar än de som bott där kortare tid. Likaså har de som varit aktiva i hyresgästföreningen eller på annat sätt varit aktiva i grannskapet mer kontakt med sina grannar. På August Södermans väg hade formella aktiviteter, som möten med hyresgästföreningen, haft stor betydelse för grannkontakterna, medan de var av liten betydelse på Peterson-Bergers väg. Relationerna till grannarna var en orsak till att några har flyttat tillbaka till gården, och, kan förmodas, till att andra bor kvar. Även om de som bott kortare tid på gården inte i samma utsträckning deltog i det sociala livet, så upplevde de ändå det rika gårdslivet som något positivt. Den ökade aktiviteten och sociala kontrollen kom även dem till godo.

Sammanfattningsvis finns det ett ömsesidigt beroende mellan trivsel, grannkontakter, gemensamma normer och boendetid. Om något saknas är det svårt att upprätthålla de andra egenskaperna i grannskapet. Den sociala miljön var viktigast för trivseln på Peterson-Bergers väg, men hade inte lägenhetstyperna tillåtit många av hyresgästerna att bo kvar under skiftande levnadsförhållanden, eller om grannarna uppfattats som främmande typer som skräpar ner och stör, så hade den miljön aldrig uppstått.

4.3 Fysisk miljö och trivsel

Där lekplatser och vistelseytor är samlade uppstår sociala noder med koncentrerad aktivitet. De som bor nära dessa noder har mer kontakt med sina grannar och trivs bättre än andra. De som bor i radhusen känner även sina grannar bättre och trivs bättre än de som bor i lamellhusen. Speciellt de som bor i radhusen på Peterson-Bergers väg har god kontakt med sina grannar. Av hela Blomdahls och Stenhammars väg, Peterson-Bergers jämna nummer och August Södermans väg udda nummer trivdes emellertid de som bodde på August Södermans väg bäst enligt NKI.

Det är överlag trevligt att bo på August Södermans väg. I alla fall enligt NKI (2008) och Werners (2007) studie. Det är emellertid viktigt att minnas att båda dessa behandlar hela August Södermans respektive Peterson-Bergers vägar, jämna och udda nummer sammanslagna, och att de undersöker trivseln i huset/kvarteret, och inte bara gården.

Werner fann att hyresgästerna på August Södermans väg var signifikant mer engagerade i området och hade större möjligheter att få hjälp av en granne. År 2000, när ombyggnationen av gårdarna hade färdigställts, trivdes hyresgästerna på August Södermans och Peterson-Bergers väg lika bra (Werner, 2007), men sedan ökade trivseln på August Södermans väg. Kötiden är längre till August Södermans väg, och hyresgästerna uppgav i Werners studie att de flyttat dit för de trevliga husen och bra ryktet, medan hyresgästerna på Peterson-Bergers väg angav skäl som inte hade direkt med bostadsområdet att göra. Även fastighetsskötaren och infödda Gottsundabon Tomas Hellgren (2008) tycker att August Södermans väg har fått ett bra rykte efter ombyggnationen.

Det är troligt att mycket av skillnaden i trivsel mellan August Södermans och Peterson-Bergers väg kan förklaras av att hyresgästerna på den förra oftare valt att flytta till området, medan de på den senare sällan har haft något val. Det förhållandet kan ha stärkts av en ökad omflyttning på August Södermans väg efter upprustningen (Werner, 2007), i och med att lägenheterna där blev attraktivare som bytesobjekt.

Den fysiska miljön på August Södermans väg är i bättre skick och utförd med större omsorg än på de andra gårdarna, men det är oklart hur det påverkar trivseln. Valet av blommor, buskar och träd och lekplatserna och lekutrustningen fick lägst värde av de tre gårdarna i NKI och tillgången till utemöbler hamnade i mitten. Å andra sidan var de mer nöjda med belysningen, som faktiskt är betydligt rikligare och mer varierad än på de andra gårdarna. Att de inte är mer nöjda med planteringarna, trots att dessa håller högre standard än på de andra gårdarna, kan möjligen förklaras med att hyresgästerna på de snart tio år som gått sedan upprustningen har vant sig vid den högre standarden och därmed höjt sina krav. De ger även lägre omdöme om städningen av gården och skötseln av rabatter, buskar och gröna ytor trots att skötselintensiteten är densamma som på de andra gårdarna. Enligt Uppsalahems personal (Carlsson och Hellgren, oktober 2008; Tagai juni 2008) är August Södermans väg tvärtom mer välkött än Blomdahls väg, eftersom nedskräpningen, slitaget och vandalismen är mindre. Trenden är negativ för alla frågorna i NKI utom för städningen och trivseln.

Det är trevligt att bo nära en lekplats. Både observationerna och intervjuerna med hyresgästerna och Uppsalahems personal visade att de som bor nära en social nod har mer kontakt med sina grannar och trivs bättre. Den större aktiviteten på dessa platser ger fler tillfällen att träffa grannarna och etablera kontakt på väg till och från lägenheten. Det är dessutom troligt att de som bor nära en sittgrupp eller annan funktion använder den mer än de som bor längre bort, och därmed får fler tillfällen att lära känna grannarna, förutom att de har större anledning att vara nöjda med gårdens utformning. Intervjuerna och observationerna visade emellertid att de vuxna som bor i radhus i stort inte använder gårdens gemensamma ytor alls, vilket även noterats av Berglund och Jergeby (1998). På Peterson-Bergers väg var det emellertid tydligt att även de som bor i radhus nära den sociala noden vistas mer på gården, men bara direkt utanför sina lägenheter. Eftersom en viktig anledning till att de sitter ute på gården är att kunna prata lite med grannarna är det naturligt att beteendet är vanligare vid den sociala noden, där möjligheten därtill är större.

Det är trevligt att bo i radhus. De som gjorde det pratade mycket om de goda grannrelationerna och trodde själva att de har mer kontakt med sina grannar och trivs bättre än vad de som bor i lamellhusen gör. Den uppfattningen delades av kvartersvärden Adel Ayoub (2008) och av Werner (2007), som fann ett signifikant samband mellan hustyp och goda grannrelationer. Sambandet kan delvis förklaras av att det bor betydligt fler barnfamiljer i radhusen än i lamellhusen, och att barnfamiljer vistas mer på gården och känner sina grannar bättre än andra (Ehn, 1996; Kristensson, 1997; Berglund & Jergeby, 1998; Olsson, 1997). Det i sin tur beror på att barnfamiljerna, och främst mammorna, träffar sina grannar mer, och tack vare den gemensamma situationen har lättare att inleda samtal.

Informanterna på Blomdahls väg, som bara har pratat med andra föräldrar på gården, är ett tydligt exempel på detta. Samtidigt är det ett exempel hämtat från den socialt fattigaste gården. På August Södermans och Peterson-Bergers väg sågs bara det allra minsta barnet passas aktivt av två kvinnor - i alla andra fall hade de vuxna andra syften med utevistelsen. Barnpassningen är av stor betydelse för grannkontakterna på socialt fattiga gårdar. På gårdar där de vuxna har andra anledningar att vistas ute är den av underordnad betydelse.

De som bor i radhus håller sig på sina uteplatser eller på improviserade uteplatser på gatan utanför lägenheten, där de äter, fikar eller sysselsätter sig med någon annan aktivitet som är knuten till uteplatsfunktionen och närheten till lägenheten. Det förekommer att de som bor i lamellhusen fikar eller grillar nere på gården, men i långt mindre utsträckning än de som bodde i radhus. Delvis beror det på att lamellhusen har balkonger, där hyresgästerna kan tillfredställa sitt behov av utevistelse, men dessa används ändå mindre än radhusens uteplatser. Förklaringen ligger i att radhusbornas utevistelse ofta motiveras av den sociala kontakten med de andra som är ute på gården, vilken av naturliga skäl inte är tillgänglig från balkongen.

Gårdslivet på Blomdahls väg utgjordes huvudsakligen av grupper som kommit dit gemensamt. Någon interaktion mellan grannarna sågs inte, och var enligt informanterna ovanligt. Huset har genomgående entréer, med gården på ena sidan och parkeringen och Gottsunda centrum på den andra. Eftersom de boende inte naturligt passerar gården finns det inte någon möjlighet att stanna till där på väg hem eller bort, vilket kan vara en förklaring till att de vuxnas aktiviteter på gården föreföll planerade. Ytterligare anledningar kan vara att husets höjd gör det besvärligare att ta sig ner till gården, och att alla lägenheterna har stora balkonger.

Peterson-Bergers väg visade upp ett rakt motsatt gårdsliv. Många använde gården samtidigt: någon var på väg hem, någon gungade ett barn, någon satt utanför sin dörr och fikade och någon hade stannat till för att prata en stund med en som satt och fikade. Aktiviteterna var spontana och grupperna bestod ofta av några grannar som stannat för att byta några ord på väg hem; medan de höll ett öga på barnen eller sysslade med något annat. Många av aktiviteterna var vad Gehl (2003) skulle kallat nödvändiga, men företagna som en förevändning för att vistas på gården. De legitimerade gårdsvistelsen, så att de inte behövde uppfattas som sysslolösa, vilket många uppfattar som obehagligt (Berglund & Jergeby, 1998). Även Gehl beskriver hur många gärna kombinerar de nödvändiga aktiviteterna med frivilliga på det här viset (Gehl, 2003). På Peterson-Bergers väg verkade de boende inte behöva bjuda med släkt vänner ut för att för att fylla sina sociala behov, det räckte med att de gick ut och väntade på att någon skulle stanna och prata.

Förutom de sociala olikheter mellan gårdarna, som diskuteras i föregående kapitel, är skillnaderna kopplade till den skilda arkitekturen. Samtliga hus på den studerade gården på Peterson-Bergers väg har endast entréer mot gården, vilket innebär att alla naturligt passerar den på väg bort och hem. På den smala gården betyder det gott om möjligheter till kontakt för den som är ute. Särskilt de som väljer att sitta på gatan utanför sin dörr kommer mycket nära de förbipasserande. Till skillnad mot Blomdahls väg, där de olika sittplatserna i mycket upplevs dela samma stora rumslighet och ligger nära varandra, erbjuder Peterson-Bergers väg flera skilda rumsligheter - fler kan vara på gården utan att inkräkta på varandra. Peterson-Bergers väg upplevs som intimare och privattare än Blomdahls väg. Här delas en rumslighet typiskt av mindre än 25 lägenheter, som har sina entréer mot den delen av gården, medan alla Blomdahls väg 1-3:s 70 lägenheter delar samma uterum. Därtill medför den passage som går mellan huset och gården på Blomdahls väg att hela gården upplevs som mer offentlig.

Sambanden mellan arkitekturen och användningen av Peterson-Bergers och Blomdahls väg illustrerar med stor exakthet det som Gehl beskriver i *Livet mellem husene: udeaktiviteter og udemiljøer* (2003) ner till detaljer som att radhusboende gärna tar med kaffekoppen ut på trappen när de har en stund över. Enligt Gehl stimuleras gårdslivet av en nära kontakt mellan ute och inne. Om de boende kan se vad som händer på gården ökar chansen att de själva går ut, liksom om det är lätt att gå ut. I radhus är det lätt att kila ut en stund, och att ta med sig en kaffekopp eller något att göra. Motsatsen är höghuset, där besväret att ta sig ner på gården hindrar korta och spontana utevistelser och gör det besvärligt att ta med sig kaffekoppen eller stickningen. På Blomdahls väg kan dessutom mindre än hälften av hyresgästerna se gården.

Många deltog i gårdslivet från en enskild plats. De boende på Peterson-Bergers väg har visserligen inga formella uteplatser mot gården, men som redan beskrivet skapar många av radhusborna egna sådana genom sin närvaro och möblering. De privata möblerna markerar ett anspråk på den gemensamma gården, men mer än att staka ut ett privat territorium gör de anspråk på delaktighet i grannskapet och dess gemensamma rum. Tillsammans med blomurnorna, upphängda amplar och kvarlämnade leksaker vittnar de om att gården är tagen i besittning. De bidrar till att förvandla den från ett utrymme mellan husen till ett gemensamt socialt rum. Tolkningen stöds av att ingen av informanterna på Peterson-Bergers väg önskade sig uteplatser på framsidan, med hänvisning till att de redan hade på baksidan. En kvinna, som ofta vistades på framsidan, var mycket negativ till idén att ha uteplatser på framsidan eftersom hon trodde att hon skulle känna sig för isolerad på en sådan. Hon tyckte att häckarna, staketet och framförallt grindarna runt uteplatserna på August Södermans väg gav ett avvisande och otrevligt intryck.

De utställda möblerna uppfattades naturligtvis som privat territorium, men huvudsakligen var de en markör av social närvaro, kontroll och tillgänglighet. Eftersom gatan bara är fyra meter bred kommer alla som passerar att vara inom bekvämt samtalsavstånd, utan några barriärer eller gränser. I den situationen behövs det snarast en ursäkt för att inte byta några ord.

Avsaknaden av fasta gränser mellan det enskilda territoriet och det gemensamma gjorde det möjligt för de boende på Peterson-Bergers väg att med endast ett byte av kroppshållning förflytta sig mellan dem, eller mer exakt ändra sin status från tillgänglig till otillgänglig. I jämförelse är uteplatserna på August Södermans väg omgärdade av grind, staket, häck och en sju meter bred gräsmatta, som utgör både en fysisk och social barriär mot att prata med de som går förbi på gatan.

De improviserade uteplatserna på Peterson-Bergers väg användes hela tjugo gånger mer än framsidans uteplatser på August Södermans väg, vilket tydligt visar att uteplatser inte alltid medför större aktivitet på gården. Hyresgästerna på August Södermans väg föredrar så gott som alltid de större, soligare och mer avskilda uteplatserna på baksidan, medan många av de på Peterson-Bergers väg föredrar att sitta på framsidan för att kunna prata lite med grannarna, trots att även de har stora, soliga och avskilda uteplatser på baksidan. Där fyller framsidan och baksidan olika behov, och båda används.

Kategorierna offentligt och privat används av Gehl och många andra arkitekter för att beskriva sociala rum och territorier. Betydelsen hämtas till stor del från Jürgen Habermas (2003), som använde dem för att beskriva de två sociala sfärerna i 1800-talets borgerlighet. I Habermas idealiserade form är den offentliga sfären ett forum ett för öppet, fritt och rationellt samtal, där personliga relationer och social status är underordnade goda argument. Motpolen är den privata sfären, refugen för återhämtning, känslor och intima relationer. Den offentliga sfären återfanns enligt Habermas på offentliga platser och kaféer och den privata i hemmet.

Den här bilden, med sin tydliga rumsliga indelning, har anammats av många arkitekter och planerare, trots att Habermas beskriver den som ett förlorat tillstånd och att den har mött mycket kritik (Crossley & Roberts 2004). Habermas sfärer passar väl in i den dominerande bilden av den goda staden, som i mycket är en idealisering av den förmoderna borgerliga stadskärnan och stadslivet (Johansson & Råsmark, 2006; Lundström, 2003). Samtidigt har kategorierna offentligt och privat fått ersätta modernismens motsatspar arbete och vila, med bibehållna gränser och delvis bibehållet innehåll. Det nya är att arbetet har ersatts av fritid, full av spontana möten (Johansson & Råsmark, 2006; Lundström, 2003), en fritid som alltså har flyttat ut i den offentliga miljön (Lefebvre, 1996).

De flesta medger emellertid att en strikt uppdelning mellan privat och offentligt beskriver verkligheten dåligt och räknar även med mellanformer, som halvprivat och halvoffentligt. Gehl (2003) menar för sin del att just dessa mellanformer är viktiga för att underlätta möten. På Blomdahls och August Södermans väg kunde vi se att avsaknaden av steg mellan de privata rummen och den gemensamma gården försvårade kontakt mellan grannarna. Gårdslivet på Peterson-Bergers väg är däremot svårt att beskriva i termer av privata och offentliga rum. Genom att bära ut bord och stolar på gården deltog de boende aktivt i skapandet av ett gemensamt socialt rum. Det rummet existerar inte oberoende av människorna, utan kräver en kontinuerlig bekräftelse, även om det ges en viss beständighet av utburna möbler, blommor och leksaker.

Begreppen privata och offentliga rum blandar samman fysiska och sociala rum till något som mest beskriver arkitektens önskan att anpassa verkligheten efter kartan. I verkligheten skapar arkitekten endast de fysiska rummen, medan de boende skapar de sociala. De förra sätter förvisso ramarna för de senare, men formgivningen kan inte skapa socialt liv (Ehn, 1996; Gehl, 2003). Den som vistas på gården måste förhålla sig både till det fysiska rummet, som föreskriver hur gårdslivet bör företas enligt planeringsidealet, och det sociala rummet, med dess normer.

Enligt Ehn (1996) är det på många gårdar vanligt att de boende anlägger "strategier av otillgänglighet" inför möjliga möten med grannarna, för att värna sin integritet. Hon skriver att "Känslan av att till exempel grannarna utgör ett hot mot den egna integriteten kan nog bara skingras genom att hon vinner tillgång till ett lokalt sammanhang där hon känner sig någorlunda trygg och accepterad. Detta tillträde måste ske genom processer och strategier som tillåter den enskilda människan att kontrollera betingelserna för närmandet till andra och graden av involvering i dem."

På Peterson-Bergers väg förefaller många av de boende ha tillräckligt stort förtroende för sina grannar för att göra sig tillgängliga för sociala kontakter. Tillgängligheten signalerades bland annat genom de utställda möblerna, men en möjlighet att göra sig otillgänglig fanns hela tiden till hands genom att fördjupa sig i en bok, eller att helt enkelt gå in. Den förbipasserande hade å sin sida alltid möjlighet att fortsätta på sin väg. Motsvarande ömsesidiga möjlighet att reglera kontakten finns inte vid de gemensamma sittgrupperna.

Det är tryggt att bo på en tydligt avgränsad gård. Det framkommer av den tidigare forskningen och kan till synes bekräftas av undersökningen av de tre gårdarna. De boende på de två välavgränsade gårdarna på August Södermans och Peterson-Bergers väg trivs bättre och har mer kontakt med sina grannar än de på Blomdahls väg. Den skillnaden har emellertid redan förklarats och det är oklart vilken betydelse gårdarnas slutenhet har. Den gångväg som löper längs fasaden på Blomdahls väg medför, som tidigare nämnts, att gården upplevs som mer offentlig. Okända personer passerar mellan bostaden och gården, vilket gör det svårt för de boende att upprätthålla en social kontroll. Tillsammans med nedskräpning, beteenden som väcker oro och uppfattningen att det finns mycket kriminalitet i omgivningen skapar det otrygghet. Nu var föräldrarna inte rädda för att låta sina barn leka ensamma på Blomdahls väg, men de vuxna använder sällan gården själva.

De två andra gårdarna är i högre grad kringgårdade av hus och har en betydligt högre grad av social kontroll, vilket bland annat visade sig i att observationsbesöken inte passerade obemärkta. De boende föreföll känna sig tryggare på gården, men även här stördes och oroades man av att grupper av ungdomar ibland passerade gårdarna om kvällarna. I intervjuerna uttryckte några av de boende även att de uppskattar att gården är avskärmd från omgivningen och avstängd för biltrafik, så att de inte behöver oroa sig för barnens säkerhet.

Utrustningen skapar förutsättningar för gårdens liv. Som vi sett har gårdens arkitektur och kultur en avgörande betydelse för hur den används, men även om de som bor i radhusen på Peterson-Bergers väg tar ut egna möbler, är fast utrustning en förutsättning för att gården ska användas. Alla har inte möjlighet att bära ut egna stolar och bord.

På de barntäta gårdarna har lekutrustningen störst användning och betydelse. Eftersom merparten av barnen på de undersökta gårdarna är mellan fem och åtta år förvånar det inte att sandlådorna används sparsamt. Klätterlek tycktes passa barnen bättre och alla klätterställningarna används. Klättring är till skillnad från barnens andra aktiviteter en utpräglat social lek, som bara förekommer i grupp. Gården på Blomdahls väg saknar klätterställning, vilket beklagades av föräldrarna. Istället går de med sina barn till klätterställningen på en närbelägen gård, där även flera barn sågs leka själva. Gungorna är inte lika populära hos barnen, men används ändå nästan lika mycket som klätterställningarna, eftersom de lockade allt från ett- till trettio-åringar.

Den vanligaste leken är emellertid inte beroende av fast utrustning, utan tar plats på gatan. När barnen är ensamma eller i små grupper föredrar de att cykla eller åka tramp- eller sparkbil omkring på gården. Den aktiviteten kräver ingen utrustning, men väl ett slätt underlag och utrymme. Särskilt populärt är det att åka ner för backen på August Södermans väg.

För de vuxna finns sittplatser både i form av enstaka bänkar och av sittgrupper med bord. De senare används mest, och särskilt de som står i anslutning till en grill. På Blomdahls väg, där de vuxna planerade sina besök på gården, används de fristående bänkarna utan bord inte alls. Gården används för att sitta och prata, grilla eller passa barnen, och alltid i sällskap med andra vuxna. Den här gården besöks ofta av stora grupper, som har användning för de stora sittgrupperna.

På August Södermans väg sågs däremot ingen använda sittgrupperna, medan ett par personer sågs på de fristående bänkarna. Samtidigt framkommer av NKI att de boende anser att de har dålig tillgång till utemöbler. I intervjuerna berättade de boende att de främst saknar bord, och framförallt långbord. De befintliga sittgrupperna är glesa och öppna, lätta att slå sig ner i utan att tvunget behöva prata med den som sitter i soffan bredvid, men det de boende vill är just att prata och att umgås i stora sällskap på ett sätt som inte låter sig göras här. Det mer spontana gårdsliv som sittgrupperna är anpassade för finns förvisso i viss utsträckning på August Södermans väg, men sittgruppernas utformning och placering lockar inte till spontant sittande. Istället föredras de fristående bänkar som antingen är helt avskilda från gårdslivet, eller vänder sig rakt mot en aktivitet.

På Peterson-Bergers väg stod de flesta upp, eller satt på sina egna stolar när de vistades på gården. Endast vid ett tillfälle sågs någon använda en av de fasta sittgrupperna. Gårdsvistelsen består ofta av en spontan och tillfällig pratstund som inte ger anledning att sätta sig ned. Sittgrupperna är av samma typ som på Blomdahls väg, men med endast ett picknickbord, och liksom där uppskattas grillen mycket.

I jämförelse med tidigare forskning av Gehl och andra ser vi på både Blomdahls och August Södermans väg en större vilja att umgås i stora grupper. Ehn observerade i *Att bo och leva i Rinkeby* (1996) att personer med utländsk härkomst umgicks intensivare och i större grupper med släkt och vänner i hemmet. Dessa kulturella skillnader visar sig sannolikt även i gårdslivet och kan förklara skillnaderna mot den tidigare forskningen, som till stor del är utförd på gårdar där infödda svenskar dominerade. Mycket av den tidigare forskningen fokuserar även på interaktionen mellan grannarna på gården och kan därmed ha förbisett den här typen av gårdsliv.

De tre undersökta gårdarna har alla god belysning, även om den är betydligt mer påkostad och riklig på August Södermans väg. På den senare finns många och varierade armaturer, inklusive pollare. Emellertid motverkar många av armaturerna varandra genom att de är bländande. Enligt NKI är de boende på alla de tre gårdarna nöjda med belysningen, även om de är något mer nöjda på August Södermans väg. En av informanterna på Peterson-Bergers väg önskade sig "mysbelysning", som de har på August Södermans väg, men utrymmet för en ökning av antalet nöjda hyresgäster är enligt NKI mycket litet.

Många tog upp sittplatserna, lekutrustning och gårdens växter i intervjuerna, men ingen nämnde något om utrustningens utseende eller gårdens markmaterial. Det här är något som även observerades av Olsson (1997), vars informanter endast tog upp kvalitet och material om de tyckte att det var väldigt fult eller väldigt fint.

Sammanfattningsvis är möjligheten att lättvindigt kunna byta några ord med grannarna, när man ändå är ute i något ärende, avgörande för gårdslivet och trivseln. Gården måste vara byggd så att de boende passerar den till vardags, lätt kan stanna och prata och så att det finns någon att prata med. De nödvändiga aktiviteterna är ofta för få för att de boende ska träffa på varandra av en tillfällighet och ha tid att stanna upp, det kräver att vissa av de boende uppehåller sig på gården under längre perioder och aktivt gör sig tillgängliga för umgänge. För det krävs goda sittplatser och en förevändning.

Uteplatser mot gården kan vara en bra plats för de boende att sitta med en kopp kaffe och vänta på att någon ska komma förbi och byta några ord, men de kan även skärma av och försvåra för den som söker kontakt. Det som har betydelse är hur nära och lätt det är att förflytta sig mellan ute och inne; hur nära och lätt det är att ta kontakt med de förbipasserande, och att sittplatsen upplevs som trygg egen plats, där det är möjligt att undandra sig oönskad kontakt. Om sittplatsen sedan är markerad med häckar och staket eller bara en stol är av mindre betydelse.

Uteplatser värderas visserligen högt av de flesta och har stor betydelse för trivseln, men av andra skäl. Om bostaden redan har en avskärmad uteplats i soligt läge, har de boende föga glädje av ytterligare en avskärmad plats mot gården. Där behövs visserligen ett privat territorium, men även en möjlighet att delta i det gemensamma gårdslivet och att tydligt kunna visa sin tillgänglighet eller otillgänglighet. På gårdar där de boende kommer från skilda kulturer är det möjligen ännu viktigare att kunna vara tydlig i signalerna.

En egen entré direkt från gården, som radhusen har, ger goda möjligheter att delta i gårdslivet och i alla händelser är entréer mot gården att föredra entréer åt andra håll, eftersom de ger de boende en möjlighet att spontant stanna upp på gården och kanske prata lite med en granne. På en gård där grannarna känner tillit till varandra vistas många ute just för möjligheten till kontakt. De som bor nära en aktivitetspunkt både vistas mer på gården, har mer kontakt med sina grannar och trivs bättre än andra.

Utrustningen styr gårdens användning på så sätt att den kan förhindra en önskad användning. På de undersökta gårdarna fanns en vilja till att umgås i större och intimare grupper än den fasta möbleringen tillät, vilket möjligen kan vara ett resultat av kulturella skillnader mellan arkitekten och de boende.

4.4 Olika kategorier av boende ställer olika krav

Av undersökningen, liksom av tidigare forskning, framgår det tydligt att olika kategorier av boende använder och värderar gården olika.

Några grupper är underrepresenterade, eller inte alls representerade i enkäter och intervjuer. Barnen har, trots att de dominerar gårdens användning, inte tillfrågats direkt, utan deras föräldrar har fått tala för dem. Ungdomar har inte medvetet uteslutits, men det har endast varit möjligt att intervjua en person som var yngre än 20 år. Kunskap om de här gruppernas användning av gården har istället inhämtats via observationerna och informanter som kan berätta om dem. Ungdomarnas användning av gården har emellertid undandragit sig observation. Inga ungdomar har setts vid de tillfällen då gårdarna besökts, och kanske använder de inte gården så ofta. Även tidigare studier har haft svårt att beskriva ungdomarnas användning av gården, eller konstaterat att de spenderar sin fritid någon annanstans (Andersson, 2002; Espmark, 2006).

Även de äldre är dåligt representerade i undersökningen. Ingen över 60 och några år har intervjuats eller setts på gårdarna. Sannolikt bor få äldre här. Lamellhusen saknar hiss, och området tycks huvudsakligen attrahera barnfamiljer. De äldsta av informanterna hade själva småbarn när de flyttade in när området var nytt. I den tidigare forskningen är äldre bättre representerade.

Personer med utländsk härkomst och kvinnor är istället överrepresenterade i undersökningen. Det hänger samman med att hela stadsdelen har en hög andel med utländsk bakgrund och att kvinnorna vistades med på gården, som redan har diskuterats. Fördelning efter ursprungsland har inte undersökts.

Barn använder gården mest av alla. De utgjorde nära hälften av de som sågs på de undersökta gårdarna, trots att de bara utgör en liten del av de boende. Det beror dels på att de har mer fritid och spenderar större del av den utomhus, men även på att deras utevistelse ofta begränsas till den närmsta omgivningen (Berglund & Jergeby, 1996). På August Södermans och Peterson-Bergers väg höll sig barnen på den egna gården, medan de på Blomdahls väg även vistades på de angränsande. De minsta barnen var ute i sällskap med sina föräldrar och lekte i sandlådan eller gungade. De något äldre barnen var oftast ute på egen hand. När flera barn var ute samtidigt, vilket ofta var fallet, lekte de vanligen tillsammans på gatorna eller i klätterställningarna. Ensamma och i små grupper cyklade de ofta omkring på gården, eller åkte tramp- eller sparkbil, men använde då aldrig lekutrustningen. På Blomdahls väg hände det även att barn lekte på gräsmattan.

För de minsta barnen har de klassiska lekredskapen sandlåda och gunga betydelse, men det är även viktigt att föräldrarna uppskattar utevistelsen, så att de tar med barnet ut oftare. Det fodrar bra sittplatser för de vuxna, men framförallt en möjlighet att träffa andra föräldrar. För de lite äldre barnen är det viktigt att föräldrarna upplever gården som tillräckligt säker för att de ska låta barnen leka utan uppsikt, eller att det är lätt att hålla uppsikt. Det är viktigt att gården är avgränsad från biltrafik. Lekutrustning är inte nödvändig, men uppskattad om det finns lekkamrater. Viktigast är att det finns ytor för lek.

Unga rör sig över större ytor och vistas sällan på gården förutom på väg till och från hemmet. På de undersökta gårdarna vistades de enligt informanterna endast ibland om kvällarna, då det hände att några ungdomar satt i ett lusthus. Grupper av ungdomar passerade även ibland gårdarna, vilket somliga uppfattade som störande. Själva uppgav några ungdomar i en annan studie (Espmark m.fl. 2006) att de rörde sig i grupper mellan olika idrottsplatser eller avskilda ställen, såsom lusthus.

Gårdens gestaltning har liten betydelse för de unga, om det finns goda vistelse- och sportplatser i närheten. Avskilda sittplatser uppskattas av unga, och de äldre uppskattar om de är så pass avskilda att de inte blir störda av att de yngre vistas där om kvällarna.

Vuxna förvärvsarbetande vistas sällan på gården mer än nödvändigt. De värdesätter gårdens utseende högre än de som använder den mer, men även de som sällan använder gården vill ha goda möjligheter att göra det. Tidigare forskning har visat att många känner sig obekväma på gården, men det verkade inte gälla informanterna i den här undersökningen.

Färdsträckan till och från bostaden har stor betydelse för gårdslivet och trivseln. En viktig anledning till det fattiga gårdslivet och fåtaliga grannkontakterna på Blomdahls väg var just frånvaron av nödvändiga aktiviteter. Det rika sociala livet och den medföljande trivseln på Peterson-Bergers väg var å andra sidan i hög grad beroende av möjligheten att stanna till och prata lite med en granne på väg hem. I andra studier har många förvärvsarbetande vuxna sagt sig eftersträva en begränsad grannkontakt. På Blomdahls väg var informanterna nöjda med den lilla kontakt med grannarna de hade, men på Peterson-Bergers väg var de glada över den rikliga kontakt som de hade. Möjligen tenderar många att vara nöjda med den grad av grannkontakt de har. Den kvinna som tidigare bott på den undersökta gården på Peterson-Bergers väg, men nu bor på en närlägen gård, berättade emellertid att hon saknade grannumgänget på sin gamla gård och kom ofta tillbaka för att umgås med sina gamla grannar.

För de förvärvsarbetande vuxna är sträckan mellan dörren och bussen eller bilen gårdens viktigaste del och det är viktigt att den är estetiskt tilltalande. Det är här de har störst möjlighet att träffa och lära känna sina grannar. Samvaron och trivseln på gården har mycket att vinna på att de som är ute på ett ärende lätt kan stanna och byta några ord med någon de möter. Det innebär parkering utanför gården och korta avstånd mellan gångstråket och sittplatserna. För de med utsikt över gården är det naturligtvis av betydelse att den fin och rolig att titta på.

Personer med utländsk härkomst är en vid kategori, men många av de förstagenerationsinvandrare som dominerar gårdslivet på de undersökta gårdarna och andra jämförbara gårdar värderar sociala kontakter högt och umgås gärna i stora grupper. Enligt andra undersökningar värderar de överlag gården högt, möjligen på grund av att de har mindre möjligheter att spendera sin fritid på annan plats. Bakgrunden i en annan kultur ökar risken för missförstånd och kan leda till konflikter.

Att anpassa för den här gruppen handlar främst om att tillgodose behovet av tillräckligt stora och intima sittgrupper. Konflikter kan motverkas genom en utformning som underlättar och stimulerar till kontakt mellan grannarna och där det är lätt att ge tydliga signaler, vilket gagnar även andra boendekategorier.

Kvinnor använder i och med barnpassningen gården mer än män och knyter därmed fler kontakter med sina grannar. De värderar även gården högre än män, och speciellt en vacker och trygg gård.

För de vuxna som är hemma med små barn, vilket mestadels är kvinnor (SCB, 2004), är bra sittplatser i anslutning till lekplatsen viktigt. Framför allt sittgrupper där det är möjligt att umgås med de andra föräldrarna är uppskattade.

Män använder följaktligen gården i betydligt mindre omfattning än kvinnor. På de undersökta gårdarna sågs män för det mesta ensamma, när de var ute i ett ärende, eller i sällskap av kvinnor, medan grupper av enbart kvinnor förekom ofta. När män var på gården utan sällskap av en kvinna var de alltid på väg hem eller bort, eller sysselsatta med något praktiskt göromål. Det sociala obehag informanter i andra studier upplevde när de vistades på gården kopplades ibland till upplevelsen att gården var till för barnen, och att de kände sig sysslösa, vilket kan vara en förklaring till männens beteende. Möjligen är det även en förklaring till att män oftare vistades på uteplatsen.

Många av de egenskaper som gör en gård bra för förvärvsarbetande, gör den även bra för män. Goda möjligheter att använda gården till olika sysslor och göromål, t.ex. underhåll och reparation av diverse ting, skulle därtill troligen uppskattas, liksom en egen uteplats eller en annan avskild plats på gården.

4.5 Företaget om gården

För Uppsalahem är boendekvalitet och skötsleekonomi av störst betydelse för gårdens utformning. Anläggningskostnaden har naturligtvis betydelse, men de föredrar att lägga pengar på anläggningen framför skötseln.

Nöjda hyresgäster är för flera av informanterna på Uppsalahem den främsta måttstocken för en bra gård. Ofta används NKI både för att få en uppfattning om hur nöjda de boende är och för att utvärdera resultatet av insatser på gårdarna. De båda förvaltare som intervjuades eftersträvar även ett högt kvarboende, både av ekonomiska skäl och som ett tecken på att hyresgästerna trivs. Både de och andra informanter på Uppsalahem är emellertid medvetna om problemen med att använda kvarboendet som ett mått på trivsel, och är därför vaksamma mot ett allt för högt kvarboende, som kan tyda på inlåsningsmekanismer.

Tre konkreta mål för gårdarna delas av flera informanter. Trygghet, anpassning till hyresgästerna och möjlighet för dem att själva ta över delar av förvaltningen återkom i intervjuerna och återpeglar delar av Uppsalahems kärnvärden *trygghet, trivsel och dialog*.

De senaste åren har Uppsalahems Gottsundadistrikt arbetat aktivt för att öka tryggheten, medan lite har gjorts för att öka anpassningen efter hyresgästerna och självförvaltningen. Möjligen beror det på att trygghet är ett av företagets kärnvärden, men troligen har det även betydelse att det är lätt att optimera för trygghet. Det är lätt att verka för ökad trygghet enligt schablonen mer belysning och mindre buskar, och resultatet syns i siffror i NKI. Anpassning till hyresgästerna har ingen standardlösning och det finns inte heller något lätt sätt att utvärdera resultatet. Självförvaltning är visserligen lätt att mäta, men Uppsalahem saknar metoder för att få fler hyresgäster att ta över hela eller delar av skötseln. Därtill kan självförvaltning innebära ett merarbete för Uppsalahems förvaltare.

Företagets insatser för att få nöjda kunder styrs i hög grad efter enskilda frågor i NKI, vilket har fördelen att resultatet är lätt att utvärdera. Det förutsätter emellertid att NKI mäter de faktorer som har störst betydelse för hyresgästernas trivsel, vilket bara stämmer delvis. NKI mäter många av de egenskaper i boendet som både den här och tidigare undersökningar har visat ha stor betydelse för trivselen, som trygghet och skötsel, men förbiser det som framstår som viktigast: kontakten med grannarna. Anledningen är förmodligen att trygghet, tolkad som belysning och buskar, och skötsel anses vara något som bostadsföretaget har ansvar för och kontroll över, till skillnad från grannkontakterna.

Bostadsföretaget kan emellertid påverka den sociala miljön och bör göra det om de vill få nöjdare hyresgäster. Det är inte någon nyhet för Uppsalahem. På de undersökta gårdarna sponsrar och ordnar företaget flera rent sociala aktiviteter och vid ombyggnationen av August Södermans väg fick de boende delta i processen och besluten i hopp om att stärka engagemanget i området. Deltagandet ledde till ett ökat engagemang, som emellertid avklingade efter att ombyggnationen var klar (Werner, 2007).

Tillfälliga aktiviteter och engagemang ger de boende en möjlighet att etablera en kontakt, som sedan är relativt lätt att upprätthålla. På August Södermans väg berättade de boende att de huvudsakligen hade kontakt med de grannar som bott på gården länge, och som de träffat i samband med olika aktiviteter. En tidigare utvärdering av ett flertal gårdsupprusningar med boendemedverkan fann att grannkontakterna hade ökat på alla gårdar utom en (Ericson, 2002a). Det är emellertid värt att notera att på Peterson-Bergers väg, där de boende hade lätt att kontakt med varandra, hade aktiviteter en underordnad betydelse.

Arrangerade aktiviteter och deltagande i planeringen engagerar emellertid så gott som alltid endast en bråkdel av de boende (Ericsson, 2005; Tagai, juni 2008), medan ett verkligt och aktivt deltagande är möjligt i form av självförvaltning.

Självförvaltning är förvisso inte möjlig utan de boendes engagemang, men det betyder inte att bostadsföretagen passivt måste invänta deras initiativ. De kan själva greppa bollen och med erfarenhet från tidigare försök och systematiska undersökningar föreslå lämpliga former för de boendes aktiva deltagande.

Inom Uppsalahem ställer sig många positiva till självförvaltning, men anser att det är upp till hyresgästerna själva att ta initiativet. En tanke bakom det är att hyresgäster som inte är tillräckligt engagerade för att själva ta initiativ, inte heller är tillräckligt engagerade för att ta över förvaltningen. Exemplet Holma, som beskrivs av bland andra Björn Alfredsson och Göran Cars i *De boende som medarbetare: självförvaltning i Holma* (1996) och Jergeby i *Boendemedverkan* (1994) visar emellertid att bostadsföretaget, i det fallet MKB Fastighets AB, mycket väl kan ta initiativet till en framgångsrik och långlivad självförvaltning.

Holmas stora likheter med Gottsunda gör det väl lämpat som modell för Uppsalahem och lättare att överföra hit än erfarenheterna från Uppsalahems två egna försök med självförvaltning, som skedde och sker i helt andra typer av områden. En övergång till självförvaltning medför visserligen nya arbetsuppgifter och övergångskostnader för företaget, men ger över tid både lägre kostnader (Lindgren, 2005), mer välskötta gårdar och ökad kontakt mellan de boende (Delshammar, 1997; Jergeby, 1994; Lindgren, 2005).

Självförvaltning kan vara ett effektivt redskap för att stärka den sociala strukturen, öka tryggheten och motverka segregation (Wallqvist, i.d.) och även om det endast är de boende som har kraft att använda det, så är det bostadsföretaget som har kunskap om hur det bäst hanteras. Det ligger i bostadsföretagets verktygslåda, redo att lämnas över till de boende.

God skötsel ekonomi nämns av Uppsalahems fastighetschef, men inte av förvaltarna, som ett mål. För de senare är god skötsel ekonomi snarare en förutsättning. Skötseln är utlagd på Uppsalahem Fastighetsservice, och det är också de som har mest synpunkter på gårdens utformning ur ett skötselperspektiv. Städningen är det moment som uppfattas som mest tidskrävande, följt av beskärning av buskar och gräsklippning med handgräsklippare och trimmer.

Städningen är viktig för de boendes trivsel och därmed olämplig att minska på utan en samtidig minskning av nedskräpningen, men andra arbetsmoment kan ibland förenklas utan att det inverkar på trivseln.

5 SLUTSATSER

Flerbostadshusets gård kallas ibland för en gemensam trädgård, men att tänka på den som en motsvarighet till villaträdgården leder tanken fel. Så gott som alla föredrar att spendera den enskilda utevistelsen och rekreationen på en egen uteplats eller balkong. En sådan skattas mycket högt och kan inte ersättas av en gemensam gård, oavsett hur bra den är. Istället fyller gården funktioner som aldrig kan ersättas av en privat uteplats, oavsett hur bra den är.

Delade kostnader ger högre levnadsstandard. Gården ger, liksom tvättstugan, kvarterslokalen och bastun, tillgång till nödvändigheter och nöjen som inte ryms i den privata bostaden eller som är för kostsamma för ett ensamt hushåll. Stora ytor, planteringar, lekredskap, sittgrupper, piskställning och grill är gemensamma tillgångar som höjer de boendes levnadsstandard till en liten kostnad.

Som bostadens närmaste omgivning och en plats som alla passerar dagligen är det naturligtvis viktigt att den upplevs som trygg och representativ. En vanskött gård kan upplevas som ett stort problem.

Gården har sin största betydelse som social plats. Goda relationer till grannarna är av största vikt för trivselen, och gården är av största vikt för att etablera och upprätthålla den kontakten. Det är på gården många lär känna sina grannar och det är där de vardagliga mötena som upprätthåller kontakten sker. Där gårdslivet är rikt kan det utvecklas en kultur av att alltid hälsa på sina grannar och ofta byta ett ord, vilket gör det lätt att ta kontakt. Gemensamma normer och ansvar för gården kan utvecklas och förtroende skapas. I ett sådant område trivs man och bor gärna kvar.

Trivsel, gårdsliv, grannkontakter, gemensamma normer och boendetid är alla tätt sammanknutna så att en förändring av det ena drar med sig de andra. Där gårdslivet är fattigt kan det gå så långt att de boende utvecklar strategier för att undvika kontakt med varandra. Misstroendet kan emellertid brytas av gemensamma aktiviteter, som barnpassning eller möten med hyresgästföreningen.

Kontroll över graden av kontakt ger fler kontakter. I situationer där båda parter har kontroll över graden av intimitet och inte behöver riskera en allt för krävande relation är det lättare att ta kontakt. Ett ärende eller göromål av något slag ger både en förevändning att vara på gården och att avböja eller avbryta en oönskad kontakt, vilket är en anledning till att många kontakter tas mellan en person som är på väg någonstans och en person som är sysselsatt med något, även om det bara är att dricka kaffe och läsa tidningen. Just kombinationen av de som rör sig över gården och de som vistas där en längre stund är särskilt gynnsam för grannrelationerna, eftersom enbart förflyttningarna är för få för att generera en betydelsefull mängd möten och de som sitter still inte träffar varandra.

Ett privat territorium är alltid önskvärt, men inte att avgränsa det fysiskt. Det är viktigt att gårdens rörelsestråk passerar nära vistelse- och aktivitetsplatser, gärna i direkt anslutning till dessa. Som kunde ses på Peterson-Bergers väg, där ett gångstråk och omarkerade uteplatser delade en fyra meter bred gata, underlättar fysisk närhet och frånvaron av barriärer kontakt. En fysisk avgränsning av en uteplats blir även en avgränsning av det sociala rummet, som kan vara svår att överbygga.

Att ställa ut bord och stolar på gården var däremot ett aktivt deltagande i gårdslivet och det gemensamma sociala rummet, som signalerade en beredskap för umgänge. Därmed blir även den avgränsade uteplatsens värde tydligt. För den som inte är beredd att delta i det gemensamma sociala rummet, eller där ett sådant saknas, kan en avgränsad uteplats göra gårdsvistelsen behagligare. I sådana fall kan en avgränsning få fler att använda uteplatsen och bidra till ett rikare gårdsliv. Nyttan av markerade gränser är därför beroende av hur socialt välfungerande gården är i sin helhet.

Även vid tillfällena då en tydligt avgränsad uteplats inte är önskvärd, är någon form av privat territorium nödvändigt för att behålla kontroll och handlingsfrihet. Utanför radhus uppstår ett sådant naturligt, som sedan kan förstärkas av planteringar och utställda föremål och möbler. Det ger möjlighet att lämna saker och pågående projekt ute, och därför fler anledningar att vistas på gården. En egen entré till gården gör det även lätt att komma ut och in, vilket leder till att mer tid spenderas utomhus.

Beteckningarna offentliga och privata rum, platser eller utrymmen blandar samman det fysiska rummet med det sociala på ett sätt som kan dölja platsens verkliga funktion och försvåra en bra och anpassad formgivning av gårdsmiljöer. Under vissa omständigheter är det mer rättvisande att tänka i termer av olika grader av tillgänglighet för kontakt och olika grader av deltagande i ett gemensamt socialt rum, som förhåller sig fritt till det fysiska rummet.

Egna entréer ger ett rikt gårdsliv, medan trappuppgångar ställer krav på gården. Radhus genererar så pass mycket mer gårdsliv än andra typer av hus att radhusbor kan dominera gårdslivet, trots att de utgör en mindre del invånarna. För det mesta är det positivt, eftersom gårdslivet kommer alla till gagn, men det finns risk att andra känner sig utestängda.

De som har entré via en trappuppgång använder gården betydligt mindre. Det är besvärligare att ta sig ner på gården, vilket leder till färre och mer välplanerade besök. För de som inte har en egen uteplats, har istället balkongen stor betydelse för trivselen, och mycket av utevistelsen sker där. Den gemensamma gården används huvudsakligen till sådant som inte får plats på balkongen, som att leka, grilla och umgås i större grupper.

Gårdens utrustning har större betydelse för de som saknar en egen uteplats i markplan. För dem fyller den både en praktisk och en social funktion, för även om det är ovanligt att någon vistas på gården utan ett syfte, så blir de nödvändiga besöken på gården både fler och längre om de är trivsamma och ger möjlighet att umgås lite med grannarna. Gårdslivet gynnas av att det finns goda möjligheter att sysselsätta sig med något och samtidigt ta kontakt med andra som är ute i samma ärende, eller bara passerar förbi. Det är därför en fördel om aktiviteterna ligger i anslutning till gårdens rörelsestråk och goda sittmöjligheter för flera.

Gården är till för att användas. På den gemensamma gården är det både svårare att upprätta ett personligt revir och att gå in, för att undvika kontakt, varför det är extra viktigt att tydligt kunna visa om man är tillgänglig för kontakt eller inte. Ett sätt är att sysselsätta sig med något, och gårdar där vissa bor i trappuppgång bör underlätta för de boende att sysselsätta sig med något på gården. På Blomdahls väg förekom det till exempel att hyresgäster lagade mat ute. Enskilda odlingslotter ger både sysselsättning och ett personligt revir, och kan därför vara mycket stimulerande för gårdslivet.

Allt gårdsliv handlar nu inte om att träffa grannarna. Många gånger används gården endast för dess tillgångar, och kontakt med grannarna skulle uppfattas som störande. Sittgrupperna användes huvudsakligen av sällskap av nära och kära, som inte visade något större intresse av att umgås med andra just då. Följaktligen var de slutna sittgrupperna och picknickborden betydligt mer populära än de mer öppna. Självfallet ökar trivseln om gården anpassas till de sätt som de boende använder den på, men med tanke på gårdslivets och grannkontakternas stora betydelse för trivseln är det rimligt att i första hand anpassa den ett rikt gårdsliv, om det finns en möjlighet därtill.

Barnen bidrar mest till gårdslivet. De använder gården i betydligt högre utsträckning än de vuxna, och det kan antas att den även är viktigare för dem. Den huvudsakliga sysselsättningen är lek, men inte på lekplatsen. Istället vistas barnen mestadels på vägarna och de öppna ytor, där de leker med varandra eller med cyklar, trampbilar och sparkbilar. På barnrika gårdar är det viktigt att anpassa gården efter barnens behov, främst för att de använder gården i så hög utsträckning och är mer beroende av den än de vuxna, men även för att de vuxna gärna följer med barnen ut.

Man vänjer sig vid hög kvalité, men inte bristande funktion. Utrustningen har stor betydelse för gårdslivet. Föräldrar tar ibland med sig barnen till bättre lekplatser utanför gården, och de äldre barnen går iväg själva. Vuxna går inte spontant till en gård som de saknar anknytning till. På Blomdahls väg kunde vi emellertid se att de boende konsekvent träffade sina nära och kära på den egna gården, där det fanns bäst sittplatser. Umgängeskretsen valde alltså den gård som hade bäst utrustning, framför den som flest bodde vid.

Utrustningens kvalitet och skick har däremot inte någon större betydelse för användningen eller trivseln, så länge den är över en godtagbar nivå. En kvalitetshöjning däröver påverkar bara omdömet marginellt, efter att de boende vant sig vid den högre nivån. De som bor på en påkostad gård har även högre förväntningar på skötseln och accepterar mindre skräp. Troligen medför det att de boende tar större ansvar för gården.

Skötseln är viktig för trivseln, men kan förenklas utan att försämrats. För företaget är de boendes trivsel och skötselkostnaderna de viktigaste aspekterna på gården, och de är tydligt sammankopplade. En välskött gård är mycket viktigt för trivseln, och på en gård där de boende trivs skräpas det ner mindre. Kostnaderna för skötseln av gräsmattorna, planteringarna och utrustningen påverkas visserligen inte nämnvärt av de boendes trivsel, men det finns stora möjligheter att underlätta skötseln utan att det går ut över de boendes trivsel.

Så länge gården är grön och lummig, har blommor, väcker positiva associationer, erbjuder de önskade funktionerna och tillfällen att träffa grannarna, så är det mindre noga med utformningen i övrigt. Flera egenskaper som underlättar skötseln kan faktiskt vara uppskattade av de boende. Sammanhängande gräsmattor ger bättre lekmöjligheter och går fortare att klippa, friväxande buskar ger mer blommor och behöver inte beskäras, låga kanter gör det lätt att komma upp på gräsmattan både med rullator och med gräsklippare. Det viktiga är att ta hänsyn både till hur gården sköts och hur den används och värderas.

Alla gårdar är olika, men människorna som bor vid dem är inte så olika. Vi vill bo i en omgivning där vi känner och litar på våra grannar, har möjlighet att vara sociala och att vara för oss själva, där det finns utrymme för lek och arbete och där det finns grönska och skönhet. Då trivs vi.

REFERENSER

Litteratur

Alfredsson, Björn & Cars, Göran (1996).

De boende som medarbetare: självförvaltning i Holma. Stockholm: SABO utveckling

Andersson, Björn (2002).

Öppna rum: Om ungdomarna, staden och det offentliga livet. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Berglund, Ulla & Jergeby, Ulla (1998).

Stadsrum - människorum: att planera för livet mellan husen. Stockholm: Byggeforskningsrådet

Bernow, Roger (2002). *Boendekvaliteter och värden*. Stockholm

Boendevalundersökning (2004). Sparbanken fastighetsbyrå [www]

http://www.fastighetsbyran.se/_upload/boendeval%202008.ppt [081203]

Boendevalundersökning (2008). Fastighetsbyrån Swedbank [www]

http://www.fastighetsbyran.se/_upload/boendeval%202008.ppt [081203]

Byggnadsstyrelsen (1979).

Gårdar. Stockholm: LiberFörlag

Crossley, Nick & Roberts, John Michael (red.) (2004).

After Habermas: new perspectives on the public sphere. Oxford: Blackwell

Delshammar, Tim (1997).

Skötsel med delat ansvar. Alnarp: Movium-sekretariatet

Edberg, Gösta (1975). *Metoder för rumsanalys: slutrapport*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Ehlin, Ingemar (2007).

60-80 - Bostadshus i Valsätra och Gottsunda: arkitektur under 60, 70- och 80- talen. Uppsala: Uppsala kommun

Ehn, Siv (1996).

Familj och grannar i byggd miljö: sammanläggningsavhandling baserad på böckerna Grannar - behövs dom ..., Att bo och leva i Rinkeby. Diss. Stockholm: Tekniska högskolan

Ericsson, Daniel (2005).

Landskapsarkitektens roll i en demokratisk designprocess. Examensarbete Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet

Ericson, Ulla (2002a).

Gårdar och livsstil i förändring: enkäter och intervjuer med innerstadsbor i Agenda 21-projektet "Grönskande levande gårdar" före och efter förnyelsen: slutrapport. Stockholm: Utrednings- och statistikkontoret [www]

<http://www.stockholm.se/Global/Om%20Stockholms%20stad/Utrednings-%20och%20statistikkontoret/Uppdragsrapporter/2002/G%C3%A5rdar%20och%20livsstil%20i%20f%C3%B6r%C3%A4ndring.pdf> [090525]

Espmark, Helena, Nordström, Tobias, Ståhle, Alexander & Sääf, Anna (2006).

Gottsundabornas gemensamma rum: Sammanfattning av platsobservationer, en enkätundersökning och 22 fokusgruppintervjuer. Uppsala: Uppsala kommun [www]

[http://www.spacescape.se/pdf/GottsundaSpacescape061115\(www\).pdf](http://www.spacescape.se/pdf/GottsundaSpacescape061115(www).pdf) [081103]

Fransson, Urban, Rosenquist, Gunnar & Turner, Bengt (2002).

Hushållens värdering av egenskaper i bostäder och bostadsområden. Gävle: Inst. för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet

Gehl, Jan (2003).

Livet mellem husene: udeaktiviteter og udemiljøer. 5. uppl. Köpenhamn: Arkitektens forlag

Grahn, Patrik (1991).

Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus.

Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Habermas, Jürgen (2003).

Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället. 4. översedda uppl. Lund

Halak, Anel & Hamida, Hakim, Ben (2007).

Fritid som överlevnad - en kvalitativ studie av fritidsvanor och karriärval mellan två grupper. C uppsats. Lund: Lunds universitet

Hasselbom, Matz (2002).

Allmännyttans utemiljöer - i ett förvaltarperspektiv. Examensarbete Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet

Jergeby, Ulla (1994).

Boendemedverkan. Alnarp: Movium-sekretariatet

Johansson, Eva-Lotta & Råsmark, Charlotta (2006).

Staden i ord och handling: The city in theory and practise. Examensarbete Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet

Johansson, Rolf (2005). On Case Study Methodology. I: *Methodologies in housing research* (s.30-39). Gateshead: Urban international press

Kjær Jensen, Mogens (1995). *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare.* 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Kristensson, Eva (1997).

Gröna kvaliteter och socialt samspel: En studie av hur några bostadsgårdar används av sina invånare. Lund

Kristensson, Eva (2007).

Bostadsgården: Vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt. Stockholm: Formas

Lefebvre, Henri (1996).

Writings on cities. Cambridge, Mass.: Blackwell

Lind, Jan-Erik & Bergenstråhle, Sven (2004).

Boendets betydelser och boendes värderingar. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Lindgren, Therese (2005).

Hållbara bostadsgårdar - vilken betydelse kan förvaltningen ha för trivselen? Examensarbete. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Lundström, Mats (2003).

Jakten på den försvunna stadsmässigheten. Examensarbete Blekinge tekniska högskola [www]

<http://www.bth.se/fou/cuppsats.nsf/6753b78eb2944e0ac1256608004f0535/5bc2d230a119f357c1256d01005c5463?OpenDocument> [090527]

Marklund, Bertil (red.) (2005).

Hälsa på lika villkor: Hallands resultat från en nationell folkhälsoenkät. Falkenberg: FoU-enheten, Primärvården Halland, Landstinget Halland

http://www.regionhalland.se/dynamaster/file_archive/051021/9181c884e8c6d18b6388c36ea1f90ea5/Rapport%20Halsa%20lika%20villkor.pdf [081128]

Möller & Åkerblom (1991).

1900-talets bostadsgård Tusenskönan: Idé & verklighet. Alnarp: Movium-sekreteriatet

Nilsson, Nic (2007).

Planera för utelek. Karlstad: IPA - Barns rätt till lek

Olsson, Sören, Cruse Sondén, Gerd & Ohlander, Marianne (1997).

Det lilla grannskapet: gårdar, trapphus och socialt liv. Göteborg: Centrum för byggnadskultur i västra Sverige

Olsson, Sören (1998).

Det offentliga stadslivets förändringar. Göteborg: Centrum för byggnadskultur i västra Sverige

Oke, T. R. (1987). *Boundary layer climates.* 2. ed. London: Routledge

Persson, Bengt & Stenmark, Ben (1989).

Den gemensamma trädgården: handbok för boende i flerbostadshus. Alnarp: Movium-sekretariatet i samarbete med Hyresgästernas riksförb. och HSB riksförb.

Persson, Gunnar (2002).

Managing housing policy during an economic decline. *Case Studies vol. 1: Basic Patterns of Sustainability*. Baltic University Press

Rånlund, Sven (1992).

Varför trivs man?: en utvärderande analys av bostadsområdet Öbacka i Umeå. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

SABO (2007).

Hållbar utveckling - för alla: om hur kommunala bostadsföretag kan styra mot hållbar utveckling. Stockholm

Skolverket (2007). *Barn och grupper i förskolan 15 oktober 2007, Tabell 1B*; [www] http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/14/85/BO_Barn%20och%20grupper_Riksniv%E5_Tabell1Bwebb.xls [080410]

SCB (2003).

Tid för vardagsliv: kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/91 och 2000/01 = [Time for everyday life : women's and men's time use 1990/91 and 2000/01]. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB)

SCB (2004).

Barnens tid med föräldrarna. [www]

http://www.scb.se/statistik/BE/LE0102/1990I02/LE0102_1990I02_BR_BE51ST0401.pdf [081016]

SCB (2009)

Bostads- och byggnadsstatistisk årsbok 2009. [www]

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/BO0801_2009A01_BR_BO01BR0901.pdf [090708]

Torseke Hulthén, Kerstin (2000).

Bra bostadsgårdar - här vill vi bo!. Stockholm: Svensk byggtjänst

Uppsala kommun (2008a).

Områdesfakta 2008 [www]

http://www.uppsala.se/upload/Dokumentarkiv/Extern/Dokument/Om_kommunen/Omradesfakta/Gottsunda.pdf [081015]

Uppsala kommun (2008b).

Uppsala 2008 - Statistik för Uppsala kommun [www]

http://www.uppsala.se/Upload/Dokumentarkiv/Extern/Dokument/Om_kommunen/Statistiskfolder2008.pdf [081015]

Wallqvist, Anette (i.d).

Än blomstrar självförvaltningen (publicerad i Bofast) [www]

<http://www.skriftligt.se/html/holma.htm> [090706]

Werner, Inga Britt (2007).

Kvalitetsutveckling i boendet: Värdeskapande processer. Stockholm: KTH [www]
http://www.sabo.se/Boende_Filer/Slutrapport_fran_KTH_febr_07.pdf [081029]

Hemsidor

Livet i Gottsunda (2008).

Mitt allra allra första blogginlägg [www]

<http://www.metrobloggen.se/jsp/public/permalink.jsp?article=19.4517365> [090427]

SABO (2007).

Allmännyttan idag i Sverige [www]

www.sabo.se/1677.ASP [080125]

Uppsala kommun (2008).

Bolag och stiftelser [www]

<http://uppsala.se/Omkommunen/Organisation--bolag/Bolag--stiftelser/> [081209]

Uppsala kommun (2004).

Gottsunda - bättre än sitt rykte [www]

<http://www.uppsala.se/sv/Uppsalase/Pressarkiv/Uppsala-i-medier/Uppsala-i-medier-2004/Uppsala-i-medier-juli-2004/Gottsunda---battere-an-sitt-rykte-/> [090427]

Uppsalahem (2008).

Om Uppsalahem [www]

http://www.uppsalahem.se/UAH_Templates/Page____499.aspx [081015]

Uppsalahem (2008).

Affärsidé, vision och kärnvärden [www]

http://www.uppsalahem.se/UAH_Templates/Page____558.aspx [081208]

Uppsalahem (2008).

Organisation [www]

http://www.uppsalahem.se/UAH_Templates/Page____555.aspx [081208]

Uppsalahem (2009).

Vangsby [www]

http://www.uppsalahem.se/UAH_Templates/Area____2670.aspx [090524]

UNT (2008).

Min åsikt: Hur ska man minska skadegörelsen i Gottsunda? [www]

http://www2.unt.se/avd/1,,MC=28-TYPE=forum-F_ID=1531,00.html [090427]

Tidskrifter

Eriksson, Tuula. Goda grannar ger bäst trivsel. (2008, 12 januari)

Uppsala nya tidning [www]

http://www2.unt.se/avd/1,1786,MC=52-AV_ID=710873,00.html [080112]

Makovsky, Paul. Pedestrian Cities. (2002, Augusti/September)

Metropolis [www]

http://www.metropolismag.com/html/content_0802/ped/index_b.html [090427]

Opublicerat material

Ericson, Ulla (2002).

Förändringsprocesser på gårdar: djupintervjuer av gårdsgrupper, boende, personal, fastighetsförvaltare och projektanställda involverade i Agenda 21 projekten Grönskande levande gårdar och Hållbar livsstil i innerstaden. Stockholms stad

Geurtsen, Kees (2008).

Långsiktig stadsdelsutveckling: Börjar det synas några resultat?. Uppsalahem

Larsson, Mikael (i.d).

Områdesplan för förvaltningsområde 945, 2005-2006. Uppsalahem

NKI - Nöjd kund index (2008). Uppsalahem

Ritningar

A5 Arkitekter och ingenjörer AB (1999). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

Calluna landskapsarkitekter AB (1986a). Relationsritning: Miljöförbättring Blomdahls väg 1-13: Nr LA 7:3

Calluna landskapsarkitekter AB (1986b). Relationsritning: Miljöförbättring Peterson-Bergers väg 44-58: Nr LA 5:3

Lundqvist & Jacobson markkonsulter AB (1972). Arbetsritning: N:a Gottsunda NG 2C Uppsala: Gårdsritning hus 68, 74-76, 78: Nr T6:61

Markitekten AB (1999a). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

Markitekten AB (1999b). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

NOARK arkitektkontor AB (1986a). Relationsritning: Kv. August Söderman: Markplaneringsplan: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986b). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Befintliga förhållanden: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986c). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Illustrationsplan: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986d). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Planterings- och utrustningsplan: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986e). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Växt- och utrustningsförteckning: Nr 255 - 09

Personlig kommunikation

Andersson, Roger, förvaltare August Södermans väg, Uppsalahem. Intervju juni 2008

Ayoub, Adel, kvartersvärd på Peterson-Bergers väg, Uppsalahem, Samtal oktober 2008

Carlsson, Leif, förman, Uppsalahem Fastighetsservice. Samtal oktober 2008

Fröberg, Kennet, Uppsalahem. Telefonsamtal 5 december 2008

Geurtsen, Kees, distriktschef Gottsunda, Uppsalahem. Samtal oktober 2008

Geurtsen, Kees, distriktschef Gottsunda, Uppsalahem, 3 december 2008. *Kundstatistik*. Mejl till Bergström, Petter

Hellgren, Tomas, fastighetsarbetare (utemiljö) i norra Gottsunda, Uppsalahem. Samtal oktober 2008

Hedenberg, Åsa, VD, Uppsalahem. Telefonsamtal juni 2008

Holm, Fredrik, fastighetschef, Uppsalahem. Telefonsamtal juni 2008

Larsson, Mikael, förvaltare Blomdahls och Petersson Bergers väg, Uppsalahem. Intervju juni och oktober 2008

Lindström, Anders, f.d. förvaltare

Nordstedt, Åsa, kvartersvärd August Södermans väg, Uppsalahem. Samtal juni 2008

Servin, Bo, f.d. chef för Uppsalahem Fastighetsservice. Samtal maj 2008

Tagai, Creuza, kvartersvärd Blomdahls väg, Uppsalahem. Samtal juni 2008

Boende på Blomdals väg. Fyra kvinnor och en man i 30-årsåldern. Två gruppintervjuer juni 2008

Boende på Peterson-Bergers väg. Åtta kvinnor mellan 17 och ca 60 år samt två män i 25-årsåldern och 60-årsåldern. Tre gruppintervjuer och fyra enskilda juni 2008

Boende på August Södermans väg. Två kvinnor i 40-årsåldern, två i 50-årsåldern och en man i 50-årsåldern. Två gruppintervjuer juni 2008

APPENDIX

A5 Arkitekter och ingenjörer AB (1999). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

Calluna landskapsarkitekter AB (1986a). Relationsritning: Miljöförbättring Blomdahls väg 1-13: Nr LA 7:3

Calluna landskapsarkitekter AB (1986b). Relationsritning: Miljöförbättring Peterson-Bergers väg 44-58: Nr LA 5:3

Markitekten AB (1999a). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

Markitekten AB (1999b). Relationshandling: August Söderman, Etapp I: Markplaneringsplan

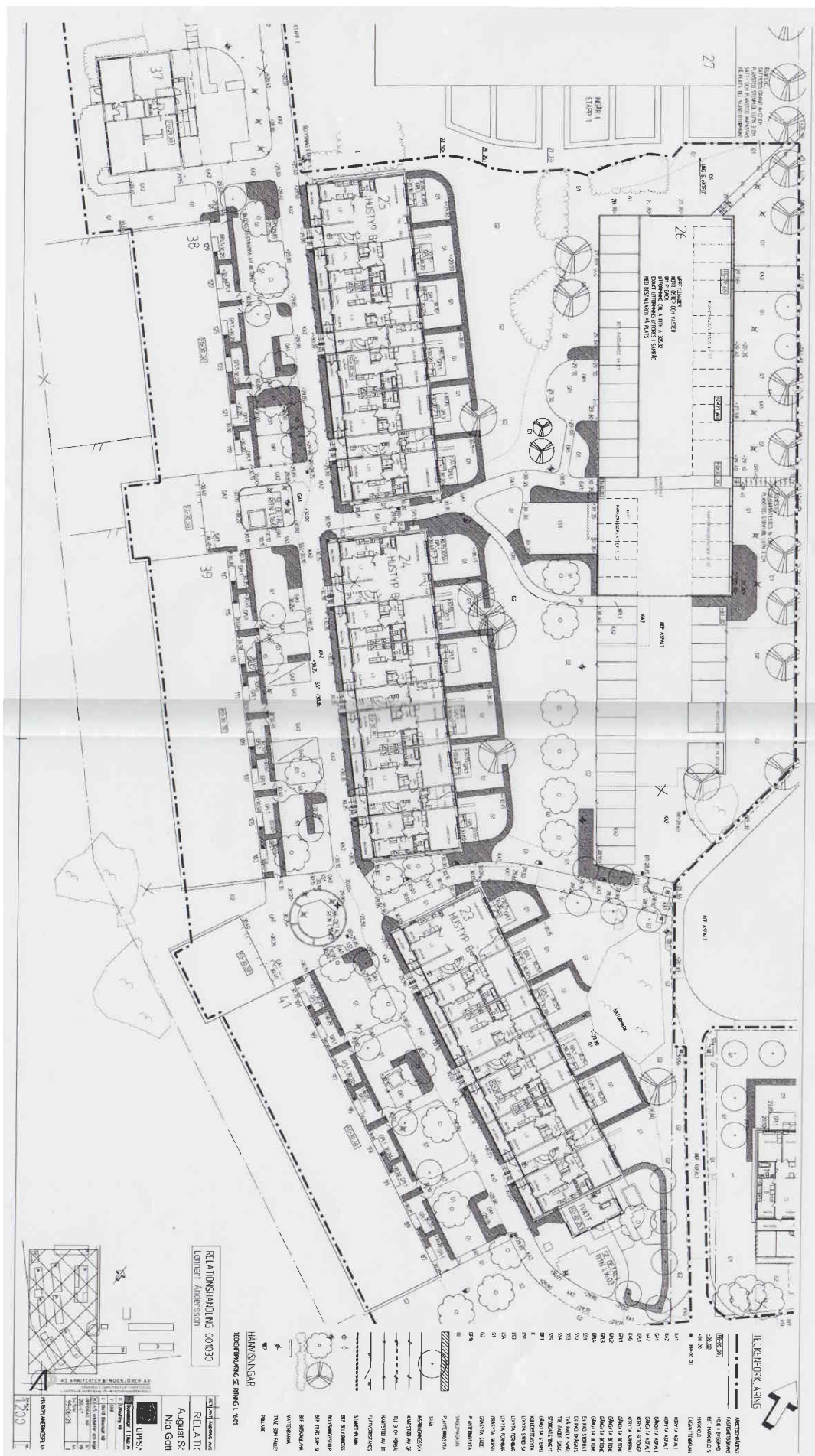
NOARK arkitektkontor AB (1986a). Relationsritning: Kv. August Söderman: Markplaneringsplan: Nr 255 - 09

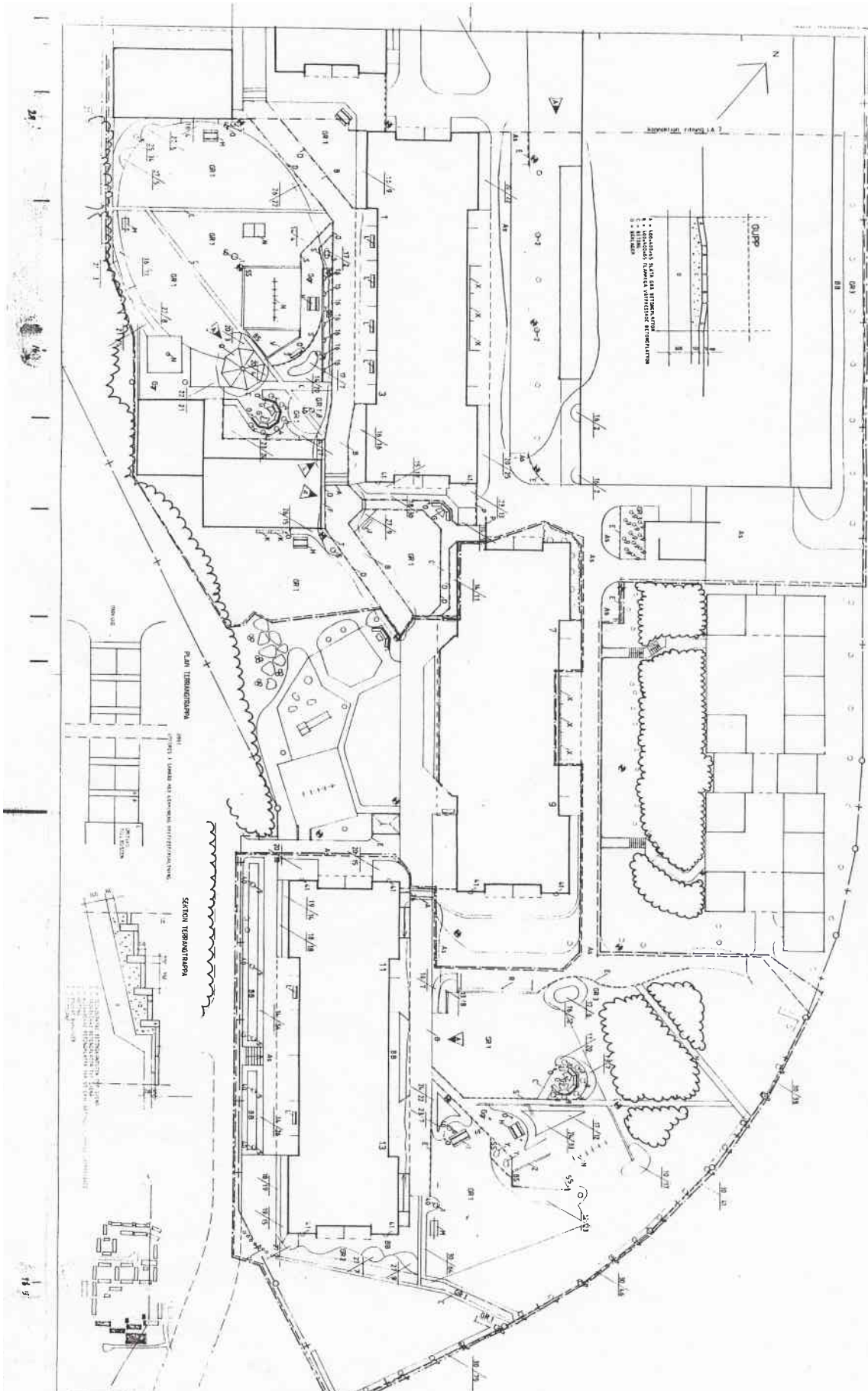
NOARK arkitektkontor AB (1986b). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Befintliga förhållanden: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986c). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Illustrationsplan: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986d). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Planterings- och utrustningsplan: Nr 255 - 09

NOARK arkitektkontor AB (1986e). Arbetsritning: Kv. August Söderman: Växt- och utrustningsförteckning: Nr 255 - 09

VAXFÖRTECKNING

NO	INNEHÅLLS	BLAD
1	INNEHÅLLS	1
2	INNEHÅLLS	2
3	INNEHÅLLS	3
4	INNEHÅLLS	4
5	INNEHÅLLS	5
6	INNEHÅLLS	6
7	INNEHÅLLS	7
8	INNEHÅLLS	8
9	INNEHÅLLS	9
10	INNEHÅLLS	10
11	INNEHÅLLS	11
12	INNEHÅLLS	12
13	INNEHÅLLS	13
14	INNEHÅLLS	14
15	INNEHÅLLS	15
16	INNEHÅLLS	16
17	INNEHÅLLS	17
18	INNEHÅLLS	18
19	INNEHÅLLS	19
20	INNEHÅLLS	20
21	INNEHÅLLS	21
22	INNEHÅLLS	22
23	INNEHÅLLS	23
24	INNEHÅLLS	24
25	INNEHÅLLS	25
26	INNEHÅLLS	26
27	INNEHÅLLS	27
28	INNEHÅLLS	28
29	INNEHÅLLS	29
30	INNEHÅLLS	30
31	INNEHÅLLS	31
32	INNEHÅLLS	32
33	INNEHÅLLS	33
34	INNEHÅLLS	34
35	INNEHÅLLS	35
36	INNEHÅLLS	36
37	INNEHÅLLS	37
38	INNEHÅLLS	38
39	INNEHÅLLS	39
40	INNEHÅLLS	40
41	INNEHÅLLS	41
42	INNEHÅLLS	42
43	INNEHÅLLS	43
44	INNEHÅLLS	44
45	INNEHÅLLS	45
46	INNEHÅLLS	46
47	INNEHÅLLS	47
48	INNEHÅLLS	48
49	INNEHÅLLS	49
50	INNEHÅLLS	50
51	INNEHÅLLS	51
52	INNEHÅLLS	52
53	INNEHÅLLS	53
54	INNEHÅLLS	54
55	INNEHÅLLS	55
56	INNEHÅLLS	56
57	INNEHÅLLS	57
58	INNEHÅLLS	58
59	INNEHÅLLS	59
60	INNEHÅLLS	60
61	INNEHÅLLS	61
62	INNEHÅLLS	62
63	INNEHÅLLS	63
64	INNEHÅLLS	64
65	INNEHÅLLS	65
66	INNEHÅLLS	66
67	INNEHÅLLS	67
68	INNEHÅLLS	68
69	INNEHÅLLS	69
70	INNEHÅLLS	70
71	INNEHÅLLS	71
72	INNEHÅLLS	72
73	INNEHÅLLS	73
74	INNEHÅLLS	74
75	INNEHÅLLS	75
76	INNEHÅLLS	76
77	INNEHÅLLS	77
78	INNEHÅLLS	78
79	INNEHÅLLS	79
80	INNEHÅLLS	80
81	INNEHÅLLS	81
82	INNEHÅLLS	82
83	INNEHÅLLS	83
84	INNEHÅLLS	84
85	INNEHÅLLS	85
86	INNEHÅLLS	86
87	INNEHÅLLS	87
88	INNEHÅLLS	88
89	INNEHÅLLS	89
90	INNEHÅLLS	90
91	INNEHÅLLS	91
92	INNEHÅLLS	92
93	INNEHÅLLS	93
94	INNEHÅLLS	94
95	INNEHÅLLS	95
96	INNEHÅLLS	96
97	INNEHÅLLS	97
98	INNEHÅLLS	98
99	INNEHÅLLS	99
100	INNEHÅLLS	100

UTRUSTNING

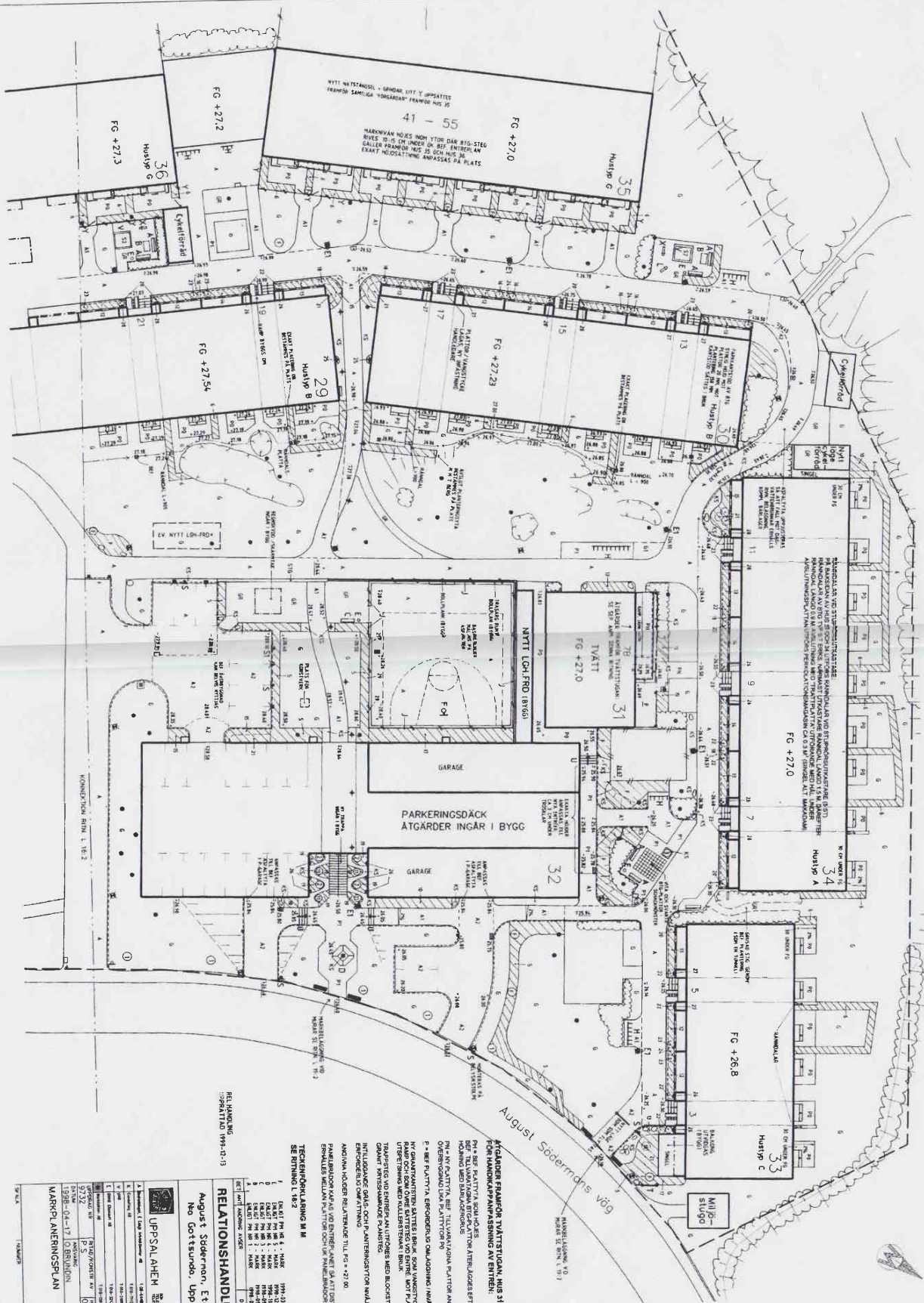
UTRUSTNING
 1. INNEHÅLLS
 2. INNEHÅLLS
 3. INNEHÅLLS
 4. INNEHÅLLS
 5. INNEHÅLLS
 6. INNEHÅLLS
 7. INNEHÅLLS
 8. INNEHÅLLS
 9. INNEHÅLLS
 10. INNEHÅLLS
 11. INNEHÅLLS
 12. INNEHÅLLS
 13. INNEHÅLLS
 14. INNEHÅLLS
 15. INNEHÅLLS
 16. INNEHÅLLS
 17. INNEHÅLLS
 18. INNEHÅLLS
 19. INNEHÅLLS
 20. INNEHÅLLS
 21. INNEHÅLLS
 22. INNEHÅLLS
 23. INNEHÅLLS
 24. INNEHÅLLS
 25. INNEHÅLLS
 26. INNEHÅLLS
 27. INNEHÅLLS
 28. INNEHÅLLS
 29. INNEHÅLLS
 30. INNEHÅLLS
 31. INNEHÅLLS
 32. INNEHÅLLS
 33. INNEHÅLLS
 34. INNEHÅLLS
 35. INNEHÅLLS
 36. INNEHÅLLS
 37. INNEHÅLLS
 38. INNEHÅLLS
 39. INNEHÅLLS
 40. INNEHÅLLS
 41. INNEHÅLLS
 42. INNEHÅLLS
 43. INNEHÅLLS
 44. INNEHÅLLS
 45. INNEHÅLLS
 46. INNEHÅLLS
 47. INNEHÅLLS
 48. INNEHÅLLS
 49. INNEHÅLLS
 50. INNEHÅLLS
 51. INNEHÅLLS
 52. INNEHÅLLS
 53. INNEHÅLLS
 54. INNEHÅLLS
 55. INNEHÅLLS
 56. INNEHÅLLS
 57. INNEHÅLLS
 58. INNEHÅLLS
 59. INNEHÅLLS
 60. INNEHÅLLS
 61. INNEHÅLLS
 62. INNEHÅLLS
 63. INNEHÅLLS
 64. INNEHÅLLS
 65. INNEHÅLLS
 66. INNEHÅLLS
 67. INNEHÅLLS
 68. INNEHÅLLS
 69. INNEHÅLLS
 70. INNEHÅLLS
 71. INNEHÅLLS
 72. INNEHÅLLS
 73. INNEHÅLLS
 74. INNEHÅLLS
 75. INNEHÅLLS
 76. INNEHÅLLS
 77. INNEHÅLLS
 78. INNEHÅLLS
 79. INNEHÅLLS
 80. INNEHÅLLS
 81. INNEHÅLLS
 82. INNEHÅLLS
 83. INNEHÅLLS
 84. INNEHÅLLS
 85. INNEHÅLLS
 86. INNEHÅLLS
 87. INNEHÅLLS
 88. INNEHÅLLS
 89. INNEHÅLLS
 90. INNEHÅLLS
 91. INNEHÅLLS
 92. INNEHÅLLS
 93. INNEHÅLLS
 94. INNEHÅLLS
 95. INNEHÅLLS
 96. INNEHÅLLS
 97. INNEHÅLLS
 98. INNEHÅLLS
 99. INNEHÅLLS
 100. INNEHÅLLS

ARBETSRITNING

ARBETSRITNING
 1. INNEHÅLLS
 2. INNEHÅLLS
 3. INNEHÅLLS
 4. INNEHÅLLS
 5. INNEHÅLLS
 6. INNEHÅLLS
 7. INNEHÅLLS
 8. INNEHÅLLS
 9. INNEHÅLLS
 10. INNEHÅLLS
 11. INNEHÅLLS
 12. INNEHÅLLS
 13. INNEHÅLLS
 14. INNEHÅLLS
 15. INNEHÅLLS
 16. INNEHÅLLS
 17. INNEHÅLLS
 18. INNEHÅLLS
 19. INNEHÅLLS
 20. INNEHÅLLS
 21. INNEHÅLLS
 22. INNEHÅLLS
 23. INNEHÅLLS
 24. INNEHÅLLS
 25. INNEHÅLLS
 26. INNEHÅLLS
 27. INNEHÅLLS
 28. INNEHÅLLS
 29. INNEHÅLLS
 30. INNEHÅLLS
 31. INNEHÅLLS
 32. INNEHÅLLS
 33. INNEHÅLLS
 34. INNEHÅLLS
 35. INNEHÅLLS
 36. INNEHÅLLS
 37. INNEHÅLLS
 38. INNEHÅLLS
 39. INNEHÅLLS
 40. INNEHÅLLS
 41. INNEHÅLLS
 42. INNEHÅLLS
 43. INNEHÅLLS
 44. INNEHÅLLS
 45. INNEHÅLLS
 46. INNEHÅLLS
 47. INNEHÅLLS
 48. INNEHÅLLS
 49. INNEHÅLLS
 50. INNEHÅLLS
 51. INNEHÅLLS
 52. INNEHÅLLS
 53. INNEHÅLLS
 54. INNEHÅLLS
 55. INNEHÅLLS
 56. INNEHÅLLS
 57. INNEHÅLLS
 58. INNEHÅLLS
 59. INNEHÅLLS
 60. INNEHÅLLS
 61. INNEHÅLLS
 62. INNEHÅLLS
 63. INNEHÅLLS
 64. INNEHÅLLS
 65. INNEHÅLLS
 66. INNEHÅLLS
 67. INNEHÅLLS
 68. INNEHÅLLS
 69. INNEHÅLLS
 70. INNEHÅLLS
 71. INNEHÅLLS
 72. INNEHÅLLS
 73. INNEHÅLLS
 74. INNEHÅLLS
 75. INNEHÅLLS
 76. INNEHÅLLS
 77. INNEHÅLLS
 78. INNEHÅLLS
 79. INNEHÅLLS
 80. INNEHÅLLS
 81. INNEHÅLLS
 82. INNEHÅLLS
 83. INNEHÅLLS
 84. INNEHÅLLS
 85. INNEHÅLLS
 86. INNEHÅLLS
 87. INNEHÅLLS
 88. INNEHÅLLS
 89. INNEHÅLLS
 90. INNEHÅLLS
 91. INNEHÅLLS
 92. INNEHÅLLS
 93. INNEHÅLLS
 94. INNEHÅLLS
 95. INNEHÅLLS
 96. INNEHÅLLS
 97. INNEHÅLLS
 98. INNEHÅLLS
 99. INNEHÅLLS
 100. INNEHÅLLS

66/388

TEKNIKKÖRKLARING M M

SE RITNING L 1:250

1. 1999-03-22 08
2. 1999-03-22 08
3. 1999-03-22 08
4. 1999-03-22 08
5. 1999-03-22 08
6. 1999-03-22 08
7. 1999-03-22 08
8. 1999-03-22 08
9. 1999-03-22 08
10. 1999-03-22 08

RELATIONSHANDLING

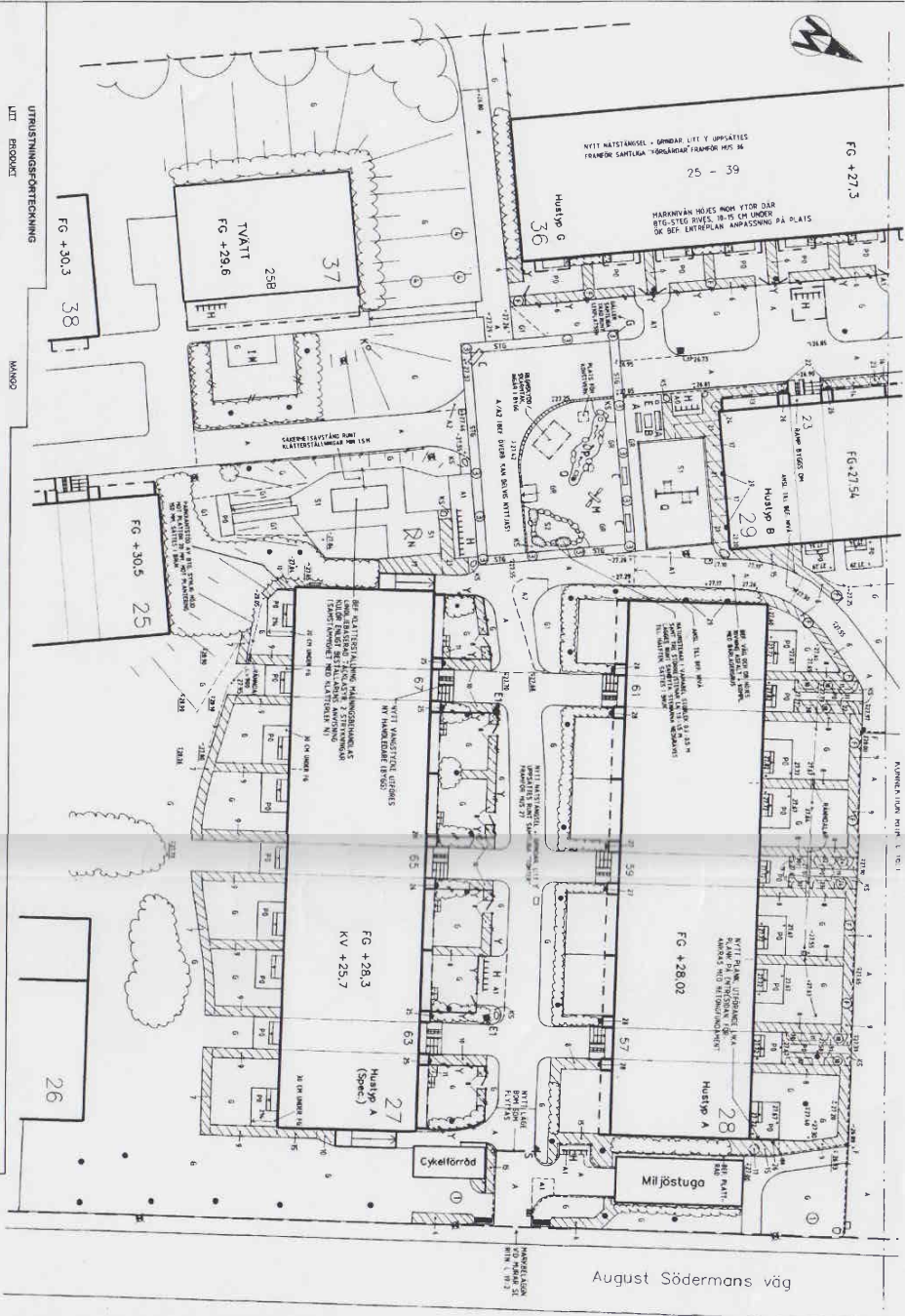
August Söderman, Etapp 1
No Gottsunds, Uppsala

UPPSALA AHEM

1. 1999-03-22 08
2. 1999-03-22 08
3. 1999-03-22 08
4. 1999-03-22 08
5. 1999-03-22 08
6. 1999-03-22 08
7. 1999-03-22 08
8. 1999-03-22 08
9. 1999-03-22 08
10. 1999-03-22 08

MARPOL ANLÄGGSPLAN

1. 1999-03-22 08
2. 1999-03-22 08
3. 1999-03-22 08
4. 1999-03-22 08
5. 1999-03-22 08
6. 1999-03-22 08
7. 1999-03-22 08
8. 1999-03-22 08
9. 1999-03-22 08
10. 1999-03-22 08

UTLUTNINGSFÖRTECKNING		MAÅD	1 1 1		
LIT	PRODUKT				
A	SOFFA TYP HÅGÅS 51 560	8 ST	L	GÄNGLÖSA TYP HÅGÅS 171 147	1 ST
B	BORD TYP HÅGÅS 51 561	3 ST	M	GÄNGLÖSA TYP HÅGÅS 159 099	1 ST
C	BANK TYP HÅGÅS 51 562	4 ST	N	KÄTTJELLEN TYP HÅGÅS 68 667	1 ST
D	TV-BENK TYP HÖRNBÄNKA TYP HÅGÅS 171 221	4 ST	O	GÄNGLÖSA TYP FÖRKLINGEN 121 0645-10400	1 ST
E	PÄRSPÄNNING TYP HÅGÅS 691 562	5 ST	P	VÄTTEBÄR ENLOJ FÖRKLINGEN	
F	KÖTTBENK TYP HÅGÅS 691 563	8 ST	Q	NÄTT LÅD BEZ GÄNGLÖSA TYP SOFFA FÄLLTAS FÄLLTAS MED FÖRKLINGEN	
G	MADELTORNS TYP HÅGÅS 691 564	1 ST	R	PÄRSPÄNNING TYP FÖRKLINGEN 121 0645-10400	1 ST
H	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 565	13 ST	S	PÄRSPÄNNING TYP FÖRKLINGEN 121 0645-10400	200 LING
I	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 566	71 PLATSER	T	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	5 ST
J	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 567	131	U	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
K	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 568	131	V	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
L	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 569	131	W	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
M	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 570	131	X	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
N	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 571	131	Y	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
O	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 572	131	Z	NÄTT LÅD BEZ SVART LÅD FÄLLTAS 104	1 ST
P	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 573	131			
Q	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 574	131			
R	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 575	131			
S	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 576	131			
T	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 577	131			
U	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 578	131			
V	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 579	131			
W	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 580	131			
X	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 581	131			
Y	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 582	131			
Z	TRÄPÄNNING TYP HÅGÅS 691 583	131			

ATVARDER FOR NYA TRÅDGÅRDS
Inghed i markens natur, vegetation
bortskafts till ett djup av 10 cm.
Mynning för grundläggning på ledstock
(i vinkel med byggnadsriktningen)
Inghed i markens natur, vegetation
bortskafts till ett djup av 10 cm.
Mynning ca 10 cm. Under läsnings-
ledning

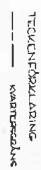
August Söderman, Etapp 1
Nra Gottsunda, Uppsala

SET	ANT	ADDRESS	VALUE	DATE
1	1	MARK	1998-03-02	
2	1	MARK	1998-03-23	
3	1	MARK	1998-03-23	
4	1	MARK	1998-03-23	
5	1	MARK	1998-03-23	
6	1	MARK	1998-03-23	
7	1	MARK	1998-03-23	
8	1	MARK	1998-03-23	
9	1	MARK	1998-03-23	
10	1	MARK	1998-03-23	
11	1	MARK	1998-03-23	
12	1	MARK	1998-03-23	
13	1	MARK	1998-03-23	
14	1	MARK	1998-03-23	
15	1	MARK	1998-03-23	
16	1	MARK	1998-03-23	
17	1	MARK	1998-03-23	
18	1	MARK	1998-03-23	
19	1	MARK	1998-03-23	
20	1	MARK	1998-03-23	
21	1	MARK	1998-03-23	
22	1	MARK	1998-03-23	
23	1	MARK	1998-03-23	
24	1	MARK	1998-03-23	
25	1	MARK	1998-03-23	
26	1	MARK	1998-03-23	
27	1	MARK	1998-03-23	
28	1	MARK	1998-03-23	
29	1	MARK	1998-03-23	
30	1	MARK	1998-03-23	
31	1	MARK	1998-03-23	
32	1	MARK	1998-03-23	
33	1	MARK	1998-03-23	
34	1	MARK	1998-03-23	
35	1	MARK	1998-03-23	
36	1	MARK	1998-03-23	
37	1	MARK	1998-03-23	
38	1	MARK	1998-03-23	
39	1	MARK	1998-03-23	
40	1	MARK	1998-03-23	
41	1	MARK	1998-03-23	
42	1	MARK	1998-03-23	
43	1	MARK	1998-03-23	
44	1	MARK	1998-03-23	
45	1	MARK	1998-03-23	
46	1	MARK	1998-03-23	
47	1	MARK	1998-03-23	
48	1	MARK	1998-03-23	
49	1	MARK	1998-03-23	
50	1	MARK	1998-03-23	
51	1	MARK	1998-03-23	
52	1	MARK	1998-03-23	
53	1	MARK	1998-03-23	
54	1	MARK	1998-03-23	
55	1	MARK	1998-03-23	
56	1	MARK	1998-03-23	
57	1	MARK	1998-03-23	
58	1	MARK	1998-03-23	
59	1	MARK	1998-03-23	
60	1	MARK	1998-03-23	
61	1	MARK	1998-03-23	
62	1	MARK	1998-03-23	
63	1	MARK	1998-03-23	
64	1	MARK	1998-03-23	
65	1	MARK	1998-03-23	
66	1	MARK	1998-03-23	
67	1	MARK	1998-03-23	
68	1	MARK	1998-03-23	
69	1	MARK	1998-03-23	
70	1	MARK	1998-03-23	
71	1	MARK	1998-03-23	
72	1	MARK	1998-03-23	
73	1	MARK	1998-03-23	
74	1	MARK	1998-03-23	
75	1	MARK	1998-03-23	
76	1	MARK	1998-03-23	
77	1	MARK	1998-03-23	
78	1	MARK	1998-03-23	
79	1	MARK	1998-03-23	
80	1	MARK	1998-03-23	
81	1	MARK	1998-03-23	

MD STUPEBOKPLASTARE FRÅN ENTRETKY UTKÖRES SINGELÄNOR CA 0,3 X 0,3 M. DÅP 0,5 M.

*** UNDER TRÅTTÄPPOR UTRÖRES SINCE YTA INGÅR I MARKENTREPRENADEN.

[illegible]

14. ALPHA ASYLUM
 15. ALPHA ASYLUM
 16. ALPHA ASYLUM
 17. ALPHA ASYLUM
 18. ALPHA ASYLUM
 19. ALPHA ASYLUM
 20. ALPHA ASYLUM
 21. ALPHA ASYLUM
 22. ALPHA ASYLUM
 23. ALPHA ASYLUM
 24. ALPHA ASYLUM
 25. ALPHA ASYLUM
 26. ALPHA ASYLUM
 27. ALPHA ASYLUM
 28. ALPHA ASYLUM
 29. ALPHA ASYLUM
 30. ALPHA ASYLUM
 31. ALPHA ASYLUM
 32. ALPHA ASYLUM
 33. ALPHA ASYLUM
 34. ALPHA ASYLUM
 35. ALPHA ASYLUM
 36. ALPHA ASYLUM
 37. ALPHA ASYLUM
 38. ALPHA ASYLUM
 39. ALPHA ASYLUM
 40. ALPHA ASYLUM
 41. ALPHA ASYLUM
 42. ALPHA ASYLUM
 43. ALPHA ASYLUM
 44. ALPHA ASYLUM

	KV	AUG.	REL. A
	DYSLA K		
MARSHALL			
Model J-200			
75% off			

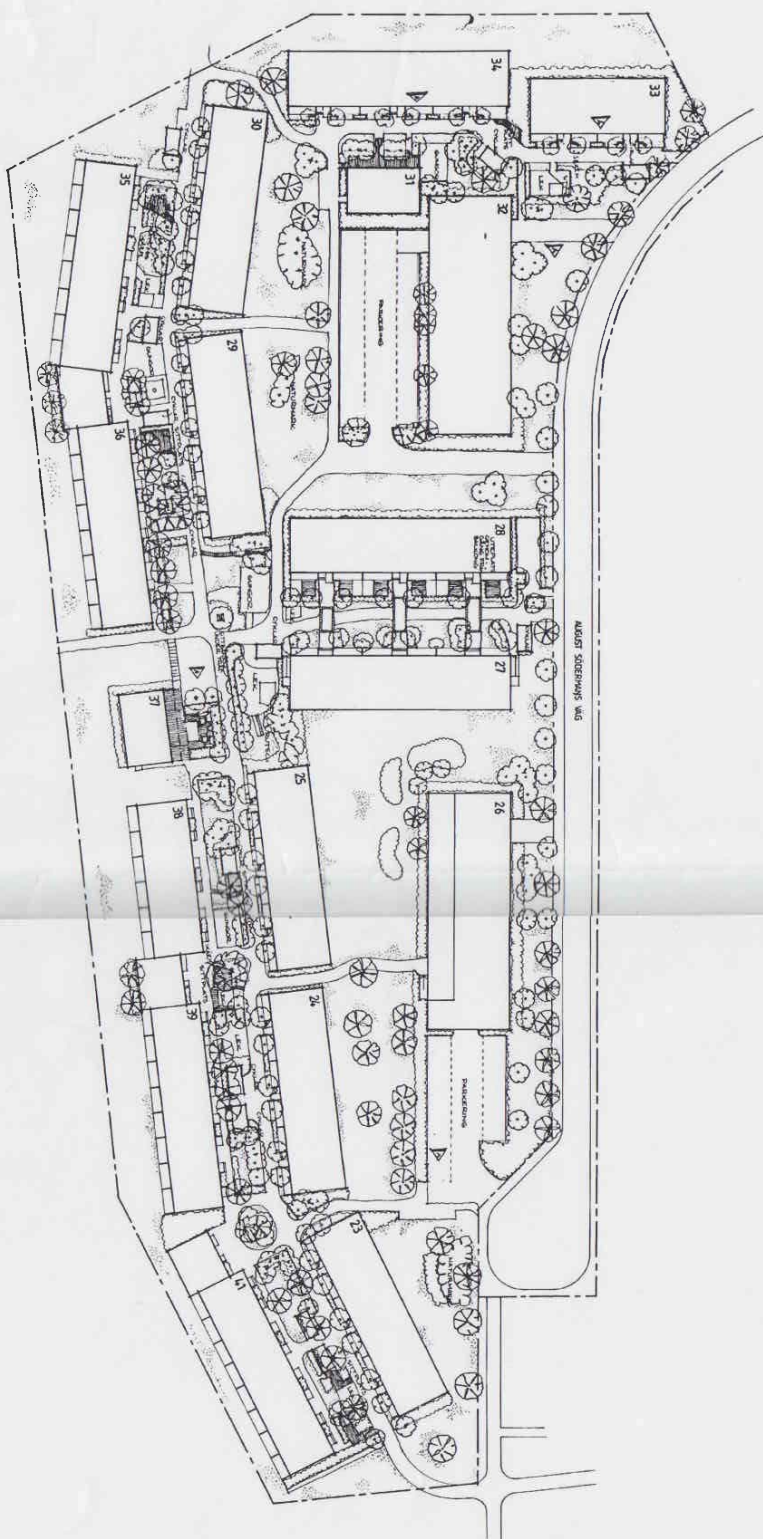

6
 SA
 PL
 GA
 Kwantlen
 Delta
 Langley
 Richmond
 Surrey
 Vancouver
 West Vancouver
 Whistler
 Burnaby
 Coquitlam
 Port Moody
 Port Huron
 Delta
 Langley
 Richmond
 Surrey
 Vancouver
 West Vancouver
 Whistler
 Burnaby
 Coquitlam
 Port Moody
 Port Huron

PLATE 1

NOT FOR DISTRIBUTION TO BE USED BY THE FBI ONLY	DATE 11-18-78 BY [Signature]	BUREAU OF INVESTIGATION U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE
---	---------------------------------------	--

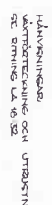
AUGUST
UPSALA, MI
BEEF FORMULA
SCALE 1 400
255-09

65

ARBETSSTÄLLNING			
7	A	3	C-1
8	B	4	C-2
9	C	5	C-3
10	D	6	C-4
11	E	7	C-5
12	F	8	C-6
13	G	9	C-7
14	H	10	C-8
15	I	11	C-9
16	J	12	C-10
17	K	13	C-11
18	L	14	C-12
19	M	15	C-13
20	N	16	C-14
21	O	17	C-15
22	P	18	C-16
23	Q	19	C-17
24	R	20	C-18
25	S	21	C-19
26	T	22	C-20
27	U	23	C-21
28	V	24	C-22
29	W	25	C-23
30	X	26	C-24
31	Y	27	C-25
32	Z	28	C-26
33	AA	29	C-27
34	AB	30	C-28
35	AC	31	C-29
36	AD	32	C-30
37	AE	33	C-31
38	AF	34	C-32
39	AG	35	C-33

NOARK
KV AUGI
UPPSALA K
ILLUSTRANT
Karta 1: 100
1980-01-10
1980-01-10

9861

UTBUSTNING

[illegible]

607. 12.15.2019

[illegible]

1

1	WATER	80-90
2	WATER	80-90
3	WATER	80-90
4	WATER	80-90
5	WATER	80-90
6	WATER	80-90
7	WATER	80-90
8	WATER	80-90
9	WATER	80-90
10	WATER	80-90
11	WATER	80-90
12	WATER	80-90
13	WATER	80-90
14	WATER	80-90
15	WATER	80-90
16	WATER	80-90
17	WATER	80-90
18	WATER	80-90
19	WATER	80-90
20	WATER	80-90
21	WATER	80-90
22	WATER	80-90
23	WATER	80-90
24	WATER	80-90
25	WATER	80-90
26	WATER	80-90
27	WATER	80-90
28	WATER	80-90
29	WATER	80-90
30	WATER	80-90
31	WATER	80-90
32	WATER	80-90
33	WATER	80-90
34	WATER	80-90
35	WATER	80-90
36	WATER	80-90
37	WATER	80-90
38	WATER	80-90
39	WATER	80-90
40	WATER	80-90
41	WATER	80-90
42	WATER	80-90
43	WATER	80-90
44	WATER	80-90
45	WATER	80-90
46	WATER	80-90
47	WATER	80-90
48	WATER	80-90
49	WATER	80-90
50	WATER	80-90

1

